

Imperialismen som kapitalismens høyeste stadium

«Imperialismen som kapitalismens høyeste stadium» er blant Lenins mest kjente klassiske verker. I denne boka gjør Lenin en grundig analyse av kapitalismen i den imperialistiske fasen.

Last ned som:

[ePub](#) / [azw3](#) / [MOBI](#)

FORORD TIL DEN RUSSISKE UTGAVEN

Den brosjyren som jeg hermed legger fram for leserne, er skrevet i Zürich våren 1916. Arbeidsforholdene der gjorde at jeg til en viss grad manglet fransk og engelsk litteratur og i meget høy grad russisk. Det grunnleggende engelske verk om imperialismen, J. A. Hobsons bok, har jeg likevel nyttet med den oppmerksomhet som dette arbeidet etter min mening fortjener.

Brosjyren er skrevet med et øye til den tsariske sensur. Av denne grunn var jeg ikke bare tvunget til strengt å innskrenke meg til rent teoretisk – især økonomisk – analyse, men også til å formulere de få nødvendige politiske bemerkninger med aller største forsiktighet, i antydninger, å bruke fabelspråket, det forbannede språket som tsarismen tvang alle revolusjonære til å bruke når de grep pennen for å skrive noe «legalt».

Nå, i frihetens dager, er det vondt å lese opp igjen disse delene av brosjyren som tanken på den tsariske sensur har forkrøplet, liksom klemt i en skrustikke. At imperialismen er terskelen til den sosialistiske revolusjon, at sosialsjåvinismen (sosialisme i ord, sjåvinisme i handling) er fullstendig forræderi mot sosialismen, fullstendig overgang

til borgerskapet, at denne splittelsen av arbeiderbevegelsen henger sammen med de objektive forhold under imperialismen osv. – om alt dette måtte jeg tale i «slavespråket», og jeg er nødt til å vise den leser som interesserer seg for dette spørsmålet, til den nye utgaven av de artikler som jeg skrev i utlandet i 1914-1917 som kommer ut snart. Spesielt er det verdt å notere ett sted, på s. 119-120: #sensuren for i en form som kunne passe sensuren å gjøre det klart for leserne hvor skamløst kapitalistene og sosialsjåvinistene som er gått over til dem (de som Kautsky bekjemper så inkonsekvent), lyver i spørsmålet om anneksjonene, hvor skamløst de dekker over sine egne kapitalisters anneksjoner, var jeg nødt til å velge... Japan som eksempel! En oppmerksom leser vil lett kunne sette Russland i Japans sted og i Koreas sted Finland, Polen, Kurland, Ukraina, Khiva, Bukhara, Estland og de andre landsdelene som er befolket av ikke-storrussere.

Jeg vil håpe at min brosjyre vil bidra til avklaring av det grunnleggende økonomiske spørsmål som det er absolutt nødvendig å studere for å kunne forstå den nåværende krig og den nåværende politikk, nemlig spørsmålet om imperialismens økonomiske vesen.

Petrograd, 26. april 1917. Forfatteren.

FORORD TIL DEN FRANSKE OG TYSKE UTGAVEN

I

Denne brosjyren er, som nevnt i forordet til den russiske utgaven, skrevet i 1916 under hensyntaken til den tsaristiske sensur. For tiden er det umulig for meg å omarbeide hele teksten, og det ville nok heller ikke være formålstjenlig, for bokas hovedoppgave var og er: ved hjelp av et sammenfattende materiale fra en ubestridt borgerlig statistikk og innrømmelser fra borgerlige laude i alle land å gi et

helhetsbilde av den kapitalistiske verdensøkonomi i dens internasjonale vekselvirkninger ved begynnelsen av det 20. århundre, like før den første imperialistiske verdenskrig.

Delvis kunne det tilmed vere nyttig for mange kommunister i de fremskredne kapitalistiske land gjennom denne boka – som var lovlig fra tsarsens synspunkt – å overbevise seg om at det er mulig – og nødvendig – å utnytte selv de små rester av legalitet som kommunistene ennå har igjen f. eks. i våre dagers Amerika eller i Frankrike etter de siste arrestasjoner av nesten alle kommunister, for å påvise hele løgnaktigheten i de sosialpasifistiske synsmåter og forhåpninger om et «verdensdemokrati». De mest uunnværlige tilføyelser til denne sensurpliktige boka vil jeg prøve å gi i dette forordet.

II

I denne brosjyren er det ført bevis for at krigen 1914 – 1918 fra begge sider var en imperialistisk krig (dvs. en erobrings-, rov- og plyndringskrig): en krig for oppdelingen av verden, for deling og nyoppdeling av koloniene, av finanskapitalens «innflytelsessfærer» osv.

For beviset for en krigs virkelige sosiale karakter, eller rettere sagt: dens virkelige klassekarakter, er selvsagt ikke å finne i krigens diplomatiske historie, men i analysen av de herskende klassers objektive situasjon i alle de krigførende stater. For å kunne framstille denne objektive situasjon må en ikke ta enkelteksempler og enkeltdata (så uhyre kompliserte som de sosiale foreteelser er, kan en alltid finne et hvilket som helst antall eksempler eller enkeltdata til å underbygge hvilken som helst læresetning), men en må ubetinget ta de samlede oppgaver om grunnlaget for det økonomiske liv i alle krigførende makter i hele verden.

Nettopp slike ugjendrivelige sammenfattede oppgaver har jeg anført i skildringen av verdens oppdeling i 1876 og 1914 (i kap. VI) og fordelingen av jernbanene i hele verden i 1890 og

1913 (i kap. VII). Jernbanene er et resultat av de viktigste kapitalistiske industrigrener, kull og jernindustrien, et resultat og samtidig den mest anskuelige målestokk for utviklingen av verdenshandelen og den borgerlig-demokratiske sivilisasjon. Hvordan jernbanene er knyttet sammen med storindustrien, monopolene, syndikatene, kartellene, trustene, bankene og finansoligarkiet, det er vist i de foregående kapitlene i boka. Fordelingen av jernbanenettet, ujevnheten i denne fordelingen og dets utvikling – det er alt sammen resultater av den moderne monopolkapitalisme i verdensmålestokk. Og disse resultatene viser at imperialistiske kriger er absolutt uunngåelige på et slikt økonomisk grunnlag, så lenge den private eiendomsrett til produksjonsmidlene består.

Jernbanebygging er tilsynelatende et enkelt og naturlig, demokratisk tiltak som hemmer kulturen og sivilisasjonen. Slik tar det seg ut for de borgerlige professorene som har betaling for å forherlige det kapitalistiske slaveri, og for de småborgerlige filisterne. I virkeligheten har de kapitalistiske tråder som på tusen måter knytter disse bedriftene til den private eiendomsrett til produksjonsmidlene i det hele tatt, gjort denne jernbanebyggingen til et middel til å undertrykke en milliard mennesker (i koloniene og halvkoloniene), dvs. over halvparten av jordens befolkning som lever i de avhengige land og som kapitalens lønns-slaver i de siviliserte land.

Privateiendom som bygger på småprodusentenes arbeid, frikonkurransen, demokratiet – alle, disse slagordene som kapitalistene og deres presse bedrar arbeiderne og bøndene med, – er et forlengst tilbakelagt stadium. Kapitalismen har utviklet seg til et verdenssystem der noen få «fremskredne» land kolonialt undertrykker og finansielt kveler det overveldende flertall av jordens befolkning. Og delingen av dette «byttet» foregår mellom to-tre verdensbeherskende, til tennene væpnede røvere (Amerika, England, Japan) som trekker

hele verden inn i sin krig om delingen av sitt bytte.

III

Brest-Litovsk-freden, som ble diktert av det monarkistiske Tyskland, og seinere den enda mer brutale og skjendige Versaillesfreden, diktert av de «demokratiske» republikkene, av Amerika og Frankrike og det «frie» England, har gjort menneskeheten en meget stor tjeneste. De har avslørt både imperialismens leide penneknekter og de reaksjonære småborgerne, om de aldri så mye kaller seg pasifister og sosialister, som priste «wilsonismen» og prøvde å bevise at fred og reformer er mulige under imperialismen.

De millioner lik og krøplinger som krigen etterlot, en krig som ble ført for å avgjøre om den engelske eller den tyske gruppen av finansrøvere skulle få største delen av byttet – og så disse to «fredsavtalene» – åpner med hittil ukjent hurtighet øynene på millioner og atter millioner mennesker som har vært holdt nede, kuert, bedratt og fordummet av borgerskapet. På grunnlag av den verdensomfattende utarming som krigen har skapt, vokser det således fram en verdensomspennende revolusjonær krise, som, uansett hvilke lange og vanskelige omveier den kommer til å gi, ikke kan ende på annen måte inn med en proletarisk revolusjon og dens seier.

Den 2. internasjonales Baselmanifest, som i 1912 ga en vurdering, ikke av krigen i sin alminnelighet (det er forskjellige slags kriger, det fins også revolusjonære kriger), men nettopp av den krigen som brøt ut i 1914, dette manifestet er og blir et minnesmerke som avslører hele den forsmedelige bankerott, hele faneflukten hos Den 2. internasjonales helter.

Jeg lar derfor dette manifestet trykke opp igjen som tillegg til denne utgaven og gjør inntrengende leserne oppmerksom på at Den 2. internasjonales helter omhyggelig omgår alle de steder i manifestet der det konsist, klart og rett fram er

tale om sammenhengen mellom nettopp denne kommende krig og den proletariske revolusjon, omgår den like omhyggelig som tyven går utenom åstedet for sin forbrytelse.

IV

I denne brosjyren er det lagt særlig vinn på kritikken av «kautskyismen», en internasjonal idestrømning som i alle land i verden er representert av de «fremste teoretikere», lederne for Den 2. internasjonale (Otto Bauer & Co. i Østerrike, Ramsay MacDonald og andre i England, Albert Thomas i Frankrike osv., osv.) samt et utall av sosialister, reformister, pasifister, borgerlige demokrater og prester.

Denne idestrømningen er på den ene siden et produkt av Den 2. internasjonales oppløsning og forråtnelse, og på den andre siden en uunngåelig konsekvens av ideologien hos småborgerne hvis hele livssituasjon gjør dem til fanger av borgerlige og demokratiske fordommer.

Hos Kautsky og hans like betyr alle slike synsmåter et fullstendig frafall nettopp fra marxismens revolusjonære grunnsetninger som denne forfatteren har forsvart gjennom årtier, forøvrig især i kamp mot den sosialistiske opportunisme (Bernstein, Millerand, Hyndman, Gompers o. a.). Det er derfor ingen tilfeldighet at «kautskyanerne» i alle land nå praktisk-politisk har forenet seg med de mest ytterliggående opportunistene (gjennom den 2. eller gule internasjonale) og med de borgerlige regjeringer (gjennom borgerlige koalisjonsregjeringer som sosialister er med i).

Den proletariske revolusjonære bevegelse som vokser i hele verden, og den kommunistiske bevegelse i særdeleshet kan ikke unnvære en analyse og avsløring av «kautskyismens» teoretiske feil. Dette så meget mer som pasifismen og «demokratismen» overhodet, som slett ikke gir seg ut for marxisme, men som akkurat som Kautsky & Co. tilslører dybden i imperialismens motsetninger og uunngåeligheten av den revolusjonære krisen

som de har skapt, ennå er overordentlig sterkt utbredt i hele verden. Og kampen mot disse strømninger er en plikt for proletariatets parti, som har til oppgave å vinne over fra borgerskapet de småprodusenter som det har bedratt og de millioner arbeidsfolk som lever under mer eller mindre småborgerlige livsvilkår.

V

Det er nødvendig å si noen ord om kapitel VIII: «Kapitalismens snylting og forråtnelse». Som allerede påpekt i bokens tekst, har Hilferding, den tidligere «marxist» og nåværende forbundsfelle av Kautsky og en av hovedrepresentantene for den borgerlige, reformistiske politikk innenfor «Tysklands uavhengige sosialdemokratiske parti», gjort et steg tilbake i dette spørsmål sammenliknet med den åpenhjertige pasifist og reformist, engelskmannen Hobson. Den internasjonale splittelse av hele arbeiderbevegelsen er nå kommet klart for dagen (den 2. og 3. internasjonale). Den væpnete kamp og borgerkrigen mellom de to retninger er også blitt en kjensgjerning: i Russland mensjevikenes og de «revolusjonæres» støtte til Koltsjak og Denikin mot bolsjevikerne, i Tyskland Scheidemann, Noske & Co. sammen med borgerskapet mot spartakistene, det samme i Finland, Polen, Ungarn osv. Hva er nå det økonomiske grunnlag for denne verdenshistoriske foreteelse?

Dette grunnlag er nettopp kapitalismens snylting og forråtnelse, som er typisk for kapitalismens høyeste historiske stadium, dvs. imperialismen. Som påvist i denne boka, har kapitalismen skilt ut en håndfull særlig rike og mektige stater (mindre enn en tiendedel av jordens befolkning, etter den mest «liberale», og overdrevne beregning mindre enn en femtedel) som plyndrer hele verden – rett og slett ved «kuponklipping». Kapitaleksporten gir en inntekt på 8-10 milliarder francs om året etter førkrigspriser og etter den borgerlige førkrigsstatistikk. Nå er det selvsagt mye mer.

Det er klart at en med denne kolossale ekstraprofitten (for

denne profitten soper kapitalistene inn ekstra, i tillegg til den profitten som de presser ut av sitt «eget» lands arbeidere) kan bestikke arbeiderførerne og det høyere lag av arbeideraristokratiet. Dette laget blir da også bestukket av kapitalistene i de «ledende» land – bestukket på tusen forskjellige måter, direkte og indirekte, åpent og skjult.

Dette lag av «borgerliggjorte» arbeidere eller «arbeideraristokratiet», som er fullstendig spissborgerlig i levesett, inntektsnivå og hele sitt livssyn, er Den 2. internasjonales hovedstøtte og i våre dager borgerskapets sosiale (ikke militære) hovedstøtte. For det er virkelige agenter for borgerskapet i arbeiderbevegelsen, kapitalistklassens arbeiderkommisærer, (labor lieutenants of the capitalist class), de virkelige bærere av reformismen og sjåvinismen. I borgerkrigen mellom proletariatet og borgerskapet stiller de seg uunngåelig – i ikke lite antall – på borgerskapets side, på «versailernes» side mot «kommunardene».

Uten å ha forstått de økonomiske røttene til denne foreteelse, uten å ha vurdert dens politiske og samfunnsmessige betydning er det umulig å ta et eneste steg når det gjelder å løse den kommunistiske bevegelses og den kommende sosiale revolusjons praktiske oppgaver.

Imperialismen er terskelen til proletariatets sosiale revolusjon. Siden 1917 er dette blitt bekreftet i verdensmålestokk.

6. Juli 1920. N. Lenin.

**IMPERIALISMEN
KAPITALISMENS**

**SOM
HØYESTE**

STADIUM.

I de siste 15-20 år, især etter den spansk-amerikanske krig (1898) og borgerkrigen (1899-1902) bruker både den økonomiske og politiske litteratur i den gamle og den nye verden stadig oftere begrepet «imperialisme» for å karakterisere den epoken vi lever i. I 1902 kom det i London og New York ut en bok av den engelske økonomen J. A. Hobson: «Imperialismen». Forfatteren, som står på den borgerlige sosialreformismens og pasifismens standpunkt – et standpunkt som i sitt vesen er det samme som det den tidligere marxist Karl Kautsky nå inntar – gir en utmerket og utførlig skildring av de grunnleggende økonomiske og politiske særegenheter ved imperialismen. I 1910 utkom i Wien et verk av den østerrikske marxisten Rudolf Hilferding: «Finanskapitalen» (russisk oversettelse Moskva 1912). Trass i forfatterens feil når det gjelder pengeteorien og en viss tilbøyelighet til å forsone marxismen med opportunismen, gir dette verk en overmåte verdifull teoretisk analyse av «den nyeste fase i kapitalismens utvikling», som undertitelen på Hilferdings bok lyder. Det som i de seinere år er blitt sagt om imperialismen – især i et utall av tidsskrift og avisartikler om dette emne, og også i resolusjonene, f. eks. de som ble vedtatt på kongressene i Chemnitz og Basel høsten 1912 – går i grunnen neppe ut over den idekrets som de to nevnte forfattere har redegjort for eller rettere sagt sammenfattet...

I det følgende vil vi prøve, i korthet og i så populær form som mulig, å framstille sammenhengen og det innbyrdes forhold mellom de grunnleggende økonomiske særegenheter ved imperialismen. Vi vil ikke få høve til å komme så mye inn på den ikke-økonomiske siden av saken som den fortjener. Litteraturhenvisninger og andre merknader som ikke er av interesse for alle lesere, har vi anbrakt i slutten av boka.

I. KONSENTRASJON AV PRODUKSJONEN OG MONOPOLER

Den veldige veksten i industrien og den overmåte raske prosess med konsentrasjon av produksjonen i stadig større bedrifter er en av de mest karakteristiske særegenheter ved kapitalismen. De fullstendigste og nøyaktigste opplysninger om denne prosessen finner vi i den moderne industristatistikken.

I Tyskland f. eks. var i 1882 av hvert 1000 industribedrifter 3 storbedrifter (dvs. bedrifter med over 50 lønnsarbeidere), i 1895 6 og i 1907 9. Av hvert hundre arbeidere hadde disse bedriftene 22, 30 og 37. Men konsentrasjonen av produksjonen er langt større enn konsentrasjonen av arbeidere, fordi arbeidet i storbedriftene er mye mer produktivt. Dette går fram av oppgavene over dampmaskiner og elektromotorer. Hvis vi tar for oss det en i Tyskland kaller industri i videre forstand, dvs. også handel og samferdsel osv., så får vi følgende bilde: Av 3 265 623 bedrifter er 30 588 storbedrifter, dvs. bare 0.9 prosent. Disse storbedriftene har 5,7 millioner arbeidere av i alt 14.4 millioner, dvs. 39,4 prosent; 6,6 millioner hestekrefter av i alt 8,8, dvs. 75,3 prosent og 1,2 million kw elektrisk energi av i alt 1,5 million, dvs. 77,2 prosent.

Mindre enn en hundredel av bedriftene har over tre fjerdeparter av den samlede dampkraft og elektriske kraft! På 2,97 mill. småbedrifter (med opptil 5 arbeidere), som utgjør 91 pst. av det samlede antall bedrifter, faller bare 7 pst. av all dampkraft og elektrisk kraft.

Noen titusen storbedrifter betyr alt, millioner småbedrifter betyr ingenting.

Av bedrifter med tusen arbeidere og derover var det i Tyskland i 1907 i alt 586. Disse bedriftene hadde nesten en tiendedel (1,38 mill.) av det samlede antall arbeidere og nesten en

tredjedel (32 pst.) av all dampkraft og elektrisk kraft. ((Tallene er hentet fra «Annalen des deutschen Reichs», 1911, Zahn, s. 165-169.)) Pengekapitalen og bankene gjør, som vi skal få se overvekten til denne Lille gruppen storbedrifter enda mer knusende, og det i ordets bokstavelige mening, slik at millioner små, mellomstore og til og med en del av de store «driftsherrene» i virkeligheten er fullstendig trellbundet av noen hundre storfinansmillionærer.

I et annet av den moderne kapitalismens fremskredne land, i Sambandsstatene, vokser kapitalkonsentrasjonen enda sterkere. Her skiller statistikken ut industrien i engere forstand, og bedriftene grupperes etter verdien av deres årsproduksjon. I 1904 var det 1900 storbedrifter med en årsproduksjon på 1 million dollar og mer (av 216 180 bedrifter, altså 0,9 pst.). Disse bedriftene hadde 1,4 mill. arbeidere (av 5,5 mill., altså 25,6 pst.) og en årsproduksjon på 5,6 milliarder (av 14,8 milliarder, altså 38 pst.). Fem år etter, i 1909, var de tilsvarende tall: 3060 bedrifter (av 268491; altså 1,1 pst.) med 2,0 mill. arbeidere (av 6,6 mill., altså 30,5 pst.) og en årsproduksjon på 9 milliarder (av 20,7 milliarder, dvs. 43,8 pst.) ((«Statistical Abstract of the United States» 1912, s. 202.))

Nesten halvparten av hele produksjonen i alle landets bedrifter ligger i hendene på en hundredel av det samlede antall bedrifter! Og disse tre tusen kjempebedriftene omfatter 268 industrigrener. Dette viser klart at konsentrasjonen på et visst trinn av sin utvikling så å si av seg selv nærmer seg et formelig monopol. Det er nemlig lett for noen få dusin kjempebedrifter å gjøre avtale med hverandre, og på den andre siden vanskeliggjør nettopp bedriftenes kjempemessige omfang konkurranse og skaper tendens til monopol. Denne forvandling av konkurransen til monopol er en av de viktigste foreteelser – om ikke den viktigste i den nyeste kapitalismens økonomi, og vi må derfor komme mer utførlig inn på den. Men først må vi forebygge en mulig misforståelse.

Den amerikanske statistikken forteller: 3000 kjempebedrifter i 250 industrigrener. Det ser ut som om det bare er 12 slike storbedrifter i hver industrigren.

Men det er ikke tilfelle. Det forekommer ikke storbedrifter i alle industrigrener. Og på den andre siden er den sakalte kombinasjon en ytterst viktig særegenhet ved kapitalismen på det høyeste utviklingstrinn, dvs. at flere industrigrener forenes i et eneste foretak. Disse industrigrener danner enten på hverandre følgende trinn i bearbeidingen av råstoffet (f. eks. utsmelting av malm til råjern, forarbeiding av det til stål, og siden av og til også framstilling av forskjellige slag stålprodukter), eller de er hjelpebedrifter i forhold til hverandre (f. eks. nyttiggjør de avfall eller biprodukter, lager emballasje osv.).

«... Kombinasjonen,» skriver Hilferding, «utjevner konjunkturbølgene og betyr derfor for kombinatet en større stabilitet i profittraten. For det annet bevirker kombinasjonen utsjalting av handelen. For det tredje bevirker den muligheten til tekniske framsteg og dermed at kombinatet kan oppnå ekstraprofitt i forhold til den «rene» bedrift. For det fjerde styrker den den kombinerte bedrifts stilling overfor den «rene» i konkurransekampen i tider med sterk depresjon, da prisfallet på råmaterialer ikke holder tritt med prisfallet på de framstilte produktene.»((Rudolf Hilferding, «Das Finanzkapital», 2. Aufl., s. 254.))

Den tyske borgerlige økonom Heymann, som har skrevet en bok der han spesielt beskriver den «blandete» eller kombinerte bedrift i den tyske jernindustrien, sier:

«De 'rene' bedrifter går til grunne, klemt i hjel mellom høye priser på råvarene og lave priser på de ferdige produktene »

En får således følgende bilde:

«De som blir igjen, er på den ene siden de store kullgruveselskapene, hvis produksjon utgjør millioner tonn og som er fast organisert i sitt kullsyndikat, og i nær tilknytning til dem de store stålverkene og deres stålsyndikat. Disse kjempeforetakene med en stålproduksjon på 400 000 tonn om året, med kull-, jern- og høyovnbedrifter samt produksjon av ferdigvarer i tilsvarende stor stil, med 10 000 arbeidere som bor i kaserner i fabrikkstrøkene, ja delvis med egne jernbaner og havner, disse kjempeforetakene er i dag de typiske representanter for den tyske jernindustrien. Og konsentrasjonen går stadig videre. Den enkelte bedrift blir stadig større; fler og fler bedrifter innenfor samme eller andre industrigrener slutter seg sammen til kjempeforetak som finner sin støtte og sine ledere i et halvt dusin storbanker i Berlin. Når det gjelder gruveindustrien, er riktigheten av Karl Marx' konsentrasjonsteori klart bevist, i hvert fall i et land som vårt, der industrien er beskyttet med toll- og frakttariffer. Den tyske gruveindustrien er moden til ekspropriasjon.»((Hans Gideon Heymann, «Die gemischten Werke im deutschen Grosseisengewerbe», Stuttgart 1904, s. 256, 278.))

Til denne slutning måtte altså en unntaksvis hederlig borgerlig økonom komme. Det må bemerkes at han liksom stiller Tyskland i en særstilling på grunn av at landets industri er forsvart med høy vernetoll. Men denne omstendighet kunne bare påskynde konsentrasjonen og dannelsen av monopolforbund av bedriftsherrer, karteller, syndikater osv. Det er av meget stor betydning at i frihandelens land, i England, fører konsentrasjonen også til monopol, om enn noe seinere og kanskje i en annen form. Professor Herman Levy skriver i en spesialundersøkelse om «Monopoler, karteller og truster» på grunnlag av materiale om den økonomiske utvikling i Storbritannia:

«I Storbritannia er det nettopp bedriftenes størrelse og deres yteevne som rommer en tendens til monopol. På den ene

siden har konsentrasjonen medført nødvendigheten av veldige kapitalinvesteringer i hver enkelt bedrift; det blir derfor stilt stadig økende krav til nye bedrifter med hensyn til nødvendig kapital, og dette vanskeliggjør deres oppkomst. På den andre siden (og dette mener vi er viktigere) representerer hver fly bedrift som vil hamle opp med de kjempebedriftene konsentrasjonsprosessen har skapt, et så veldig tilbud av nye produkter at disse bare kan selges med fordel når etterspørselen vokser enormt; i motsatt fall vil dette overskuddet av produkter trykke prisene ned på et nivå som er urentabelt både for den nye bedriften og for monopolsammenslutningene.» I Storbritannia – til forskjell fra andre land, der vernetoll letter kartelldannelsen – «kan utnyttningen av monopolistiske fordeler ved karteller og truster i alminnelighet bare forekomme når det bare fins et lite antall, ikke over et tjuetall, konkurrerende enkeltfirmaer. Her har vi et helt økonomisk område der konsentrasjonsprosessens innflytelse på den storindustrielle monopolorganisasjon viser seg i krystallklar renhet.»((Hermann Levy, «Monopole, Kartelle und Trusts», Jena 1909, s. 286, 290, 298.))

Da Marx for et halvt århundre siden skrev sin «Kapitalen» mente det store flertall av økonomene at den frie konkurranse var en «naturlov». Den offisielle vitenskap prøvde å tie i hjel Marx' verk, som ved sin teoretiske og historiske analyse av kapitalismen beviste at frikonkurransen skaper konsentrasjon av produksjonen, og at denne konsentrasjon på et visst stadium av sin utvikling fører til monopol. Nå er monopolet blitt en kjensgjerning. Økonomene skriver hauger av bøker der de beskriver enkelte utslag av monopolet, de fortsettersamstemmig å forkynde at «marxismen er gjendrevet». Men «kjensgjerninger er hårdnakkete ting», som et engelsk ordtak sier, og en er nødt til å regne med dem hva enten en vil eller ei. Kjensgjerningene viser at forskjellene mellom de enkelte kapitalistiske land, f. eks. når det gjelder

vernekontroll eller frihandel, bare betinger uvesentlige ulikheter i monopolenes form eller i tiden for deres oppståen. Monopolets oppståen av produksjonens konsentrasjon i det hele tatt er en allmenn grunnlov for kapitalismen på det nåværende stadium i dens utvikling.

For Europa kan en temmelig nøyaktig fastslå tidspunktet da den gamle kapitalismen definitivt blir avløst av den nye: det er nettopp begynnelsen av det 20. århundre. I et av de siste oversiktsarbeider om «monopoldannelsens» historie leser vi:

«En kan nevne enkelte eksempler på kapitalistiske monopoler fra tiden for 1860; en kan i dem finne tilløp til de former som er så vanlige nå; men alt dette er bare kartellenes forhistorie. Den egentlige begynnelse til de moderne monopoler kommer tidligst i sekstiårene. Den første store utviklingsperiode for monopolene begynner med den internasjonale depresjonen i syttiårene og varer til begynnelsen av nittiårene Sett under europeisk synsvinkel, kulminerer frikonkurransen i seksti- og sytti-årene. Da avsluttet England utbyggingen av sin kapitalistiske organisasjon i den gamle stil. I Tyskland gikk denne organisasjonen til en heftig kamp mot håndverket og hjemmeindustrien og begynte å skape seg sine egne eksistensformer.

Den store omveltningen begynner med krakket i 1873, eller rettere sagt med den depresjonen som fulgte etter, og som med en knapt merkbar avbrytelse i begynnelsen av åttiårene og et uvanlig sterkt, men kortvarig «boom» (oppsving) omkring 1889 fyller 22 år av Europas økonomiske historie... I den korte hausseperioden i 1889/90 ble kartellordningen brukt i stor utstrekning til å utnytte konjunkturen. En mindre vel overveiet politikk drev prisene i været enda raskere og sterkere enn det kanskje ville vært tilfelle uten karteller, og nesten alle disse kartellene endte bedrøvelig i «krakkets grav». Så fulgte fem år til med dårlige forretninger og lave

priser, men i industrien hersket ikke lenger den gamle stemningen. Depresjonen ble ikke lenger ansett for å være noe selvfølgelig, men bare en pause foran en ny gunstig konjunktur.

Så gikk kartelldannelsen inn i sin annen epoke. Istedenfor en forbigående foreteelse blir kartellene en av grunnvollene for hele det økonomiske liv. De erobrer det ene område etter det andre, framfor alt råstoffindustrien. Alt i begynnelsen av nittiårene fant kartellene i kokssyndikatets organisasjon, som kullsyndikat seinere tok til mønster da det ble dannet, en kartellteknikk som en neppe er kommet noe vesentlig ut over. Det store oppsvinget i slutten av århundret og krisen i 1900-1903 står – i hvert fall i gruve- og jernindustrien – for første gang helt i kartellenes tegn. Og om en den gang ennå anså dette for noe nytt, er det seinere blitt noe selvfølgelig for den offentlige bevissthet at store deler av det økonomiske liv som regel er unndratt den frie konkurranse.»((*Th. Vogelstein*, «Die finanzielle Organisation der kapitalistischen Industrie und die Monopolbildungen» i *Grundriss der Sozialökonomik*», VI. Abt., Tiib. 1914, s. 222f. Se samme forfatters : «Kapitalistische Organisationsformen in der modernen Grossindustrie», Bd. 1 – «Organisationsformen der Eisenindustrie und der Textilindustrie in England und Amerika». Leipzig 1910.)) Hovedstadiene i monopolenes historie er altså følgende:

1860- og 1870-årene – høydepunktet i frikonkurransens utvikling. Knapt merkbare tilløp til monopoler.

Etter krisen i 1873 en omfattende utvikling av karteller, men de danner ennå bare unntak, de er ennå ikke stabile, men forbigående foretelser.

Oppsvinget i slutten av det 19. århundre og krisen i 1900-1903: kartellene blir et av grunnlagene for hele det økonomiske liv. Kapitalismen er blitt forvandlet til imperialisme.

Kartellene avtaler salgsvilkårene, betalingsfristene osv. De fordeler avsetningsområdene mellom seg. De bestemmer hvor mye som skal produseres. De fastsetter prisene. De fordeler profitten mellom de enkelte bedriftene osv.

Tallet på karteller i Tyskland ble anslått til om lag 250 i 1896 og til 385 i 1905 med tilslutning av om lag 12 000 bedrifter. ((*Dr. Riesser*, «Die deutschen Grossbanken und ihre Konzentration im Zusammenhange mit der Entwicklung der Gesamtwirtschaft in Deutschland», 4. Aufl., 1912, s. 148 og 149. *Robert Liefmann*, «Kartelle und Trusts und die Weiterbildung der volkswirtschaftlichen Organisation», 2. Aufl., 1910, s. 25.)) Men alle innrømmer at disse tallene er for lave. Av de ovenfor anførte oppgaver fra den tyske industristatistikk i 1907 går det fram at bare de 12 000 største bedriftene sikkert konsentrerer over halvparten av den samlede dampkraft og elektriske kraft. I USA ble tallet på truste anslått til 185 i 1900 og til 250 i 1907. Den amerikanske statistikk inndeler alle industribedrifter i de som tilhører enkeltpersoner, og de som tilhører firmaer og korporasjoner. Til de sistnevnte hørte i 1904 23,6 % og i 1909 25,9 %, dvs. over en fjerdedel av alle bedrifter. I disse bedriftene arbeidet i 1904 70,6 % og i 1909 75,6 %, tre fjerdedeler av det samlede antall arbeidere. Produksjonen utgjorde henholdsvis 10,9 og 16,3 milliarder dollar, dvs. 73,7 og 79 % av hele produksjonen.

Kartellene og trustene behersker ofte 70-80 % av den samlede produksjon i vedkommende industrigren: Det rhinsk-westfalske kullsyndikat behersket ved sin grunnleggelse i 1893, 86,7 % og i 1910 allerede 95,4 av områdetets samlede kullproduksjon. ((*Dr. Fritz Kestner*, «Der Organisationszwang. Eine Untersuchung über die Kämpfe zwischen Kartellen und Aussenseitern», Berlin 1912, s. 11.)) Det monopolet som oppstår på denne måten, sikrer veldige inntekter og fører til at det oppstår produksjonstekniske enheter av umåtelig omfang. Den berømte oljetrusten USA (Standard Oil Company) ble grunnlagt i 1900.

«Dens kapital utgjorde 150 millioner dollar. Det ble emittert for 100 millioner dollar i vanlige aksjer og for 106 millioner i preferanseaksjer. på disse ble det fra 1900 til 1907 utbetalt følgende utbytte: 48, 48, 45, 44, 36. 40, 40, 40 %, i alt 367 millioner dollar. Fra 1882 til slutten av 1907 var nettoutbyttet 889 millioner dollar, hvorav 606 millioner dollar ble utbetalt som dividende, mens resten ble tilført reservene.»((Robert Liefmann, «Beteiligungs- und Finanzierungsgesellschaften. Eine Studie über den modernen Kapitalismus und das Effektenwesen». 1. AufI. Jena 1909, s. 212.))

«1907 var det på alle ståltrustens (United States Steel Corporation) bedrifter tilsammen sysselsatt ikke mindre enn 210 180 arbeidere og funksjonærer... (Det største foretak i den tyske gruveindustrien, Gelsenkirchener Bergwerkgesellschaft, hadde i 1908 46 048 arbeidere og funksjonærer).»((Robert Liefmann, «Beteiligungs- und Finanzierungsgesellschaften. Eine Studie über den modernen Kapitalismus und das Effektenwesen». 1. AufI. Jena 1909, s. 218.))

Alt i 1902 produserte ståltrusten 9 millioner tonn stål.((S. Tschierschky. Kartelle und Trust., Göttingen 1903, s. 13.)) Dens produksjon utgjorde i 1901 66,3 og i 1908 56,1 % av Sambandsstatenes samlede stålproduksjon.((Vogelstein, Organisationsformen...., .s 275.)) Dens malmutvinning utgjorde i de samme arene henholdsvis 43,9 og 46,3 %

I en beretning fra den amerikanske regjeringskommisjonen til undersøkelse av trustene heter det:

«Deres overlegenhet over sine konkurrenter skyldes størrelsen av deres bedrifter og deres ypperlige tekniske utrustning. Like siden tobakkstrusten ble grunnlagt, har den lagt vinn på i sterste omfang å erstatte alt håndarbeid med maskiner. Med dette mål for øye har den kjøpt opp alle patenter som har

noen som helst tilknytning til tobakksindustrien, og den har lagt ut veldige summer til dette. Mange patenter var ubrukbare til å begynne med og måtte utvikles videre av trustens ingeniører. I slutten av 1906 ble det dannet to datterselskaper som utelukkende har til oppgave å kjøpe opp patenter. Med samme formål har trusten startet egne støperier, maskinfabriker og reparasjonsverksteder. En av disse bedriftene, i Brooklyn, sysselsetter gjennomsnittlig 300 arbeidere; her blir det gjort oppfinnelser til framstilling av sigaretter, sigarillos, snus, staniolpakninger, esker osv., og her blir oppfinnelsene forberedt.»((Report of the Commissioner of Corporations on the Tobacco Industry., Washington 1909, – sitert etter dr. Paul Tafels bok, «Die nordamerikanischen Trusts und ihre Wirkungen auf den fortschritt der Technik», Stuttgart 1913, s. 48.))

«Også andre truster har såkalt *developing engineers* (ingeniører som skal utvikle teknikken) i sin tjeneste. Deres oppgave er å oppfinne nye produksjonsmetoder og prøve de tekniske forbedringer. ståltrusten betaler sine ingeniører og arbeidere høye premier for oppfinnelser som kan øke bedriftens produksjonsevne eller minske produksjonskostnadene.»((Dr. Tafel, anf. verk, s. 48 og 49.))

På samme måte er innføringen av tekniske forbedringer også organisert i den tyske storindustri, f. eks. i kjemiindustrien, som har utviklet seg så kolossalt i de siste årtier. I denne industrien skapte konsentrasjonen av produksjonsprosessen allerede i 1908 to ledende «grupper», som på sin måte nærmet seg monopolet. Først besto disse gruppene av «tomaktsforbund», dannet av to par av de største fabrikkene, hvert med en kapital på 20-21 millioner mark; på den ene siden Höchster Farbwerke, tidl. Meister, Lucius & Brüning i Höchst og Leopold Casella & Co. i Frankfurt a. M., på den andre siden Badische Anilin und Soda-Fabrik i

Ludwigshafen og Farbenfabriken, tidl. Friedrich Bayer & Co. i Elberfeld. Så sluttet den ene gruppen i 1905 og den andre i 1908 avtale med hver sin storbedrift til. På denne måten oppsto to «tremaktsforbund» med en kapital på 40-50 millioner mark hver, og mellom disse «forbundene» begynner allerede «tilnærminger», «avtaler» om priser osv!((Riesser, anf. verk, 3. oppl., s. 547 og 548.)) Konkurransen forvandler seg til monopol. Følgen er rivende framsteg i utviklingen av den samfunnsmessige produksjon. I særdeleshet organiseres arbeidet med tekniske oppfinnelser og forbedringer i samfunnsmessig målestokk.

Dette er allerede noe helt annet enn den gamle frikonkurransen mellom spredte driftsherrer som ikke vet av hverandre og som produserer for avsetning på et ukjent marked. Konsentrasjonen er kommet så langt at en kan gjøre et omtrentlig overslag over alle råstoffkilder (f. eks. forekomster av jernmalm) i vedkommende land, og til og med, som vi skal få se, i en rekke land, ja, i hele verden. Det blir ikke bare med slike overslag, for de gigantiske monopolsammenslutningene setter seg også i besittelse av disse kildene og samler dem på en hånd. Det foretas en omtrentlig beregning av markedet, og så blir det «delt» mellom disse forbundene på grunnlag av en kontraktmessig avtale. Den kvalifiserte arbeidskraften monopoliseres, de ansetter de beste ingeniører, de setter seg i besittelse av ferdselsveiene og kommunikasjonsmidlene – jernbanene i Amerika, dampskipsselskapene i Europa og Amerika. På sitt imperialistiske stadium finer kapitalismen tett opp til den mest allsidige samfunnsmessige organiserte produksjon; den drar på sett og vis kapitalistene – mot deres vitende og vilje- inn i en ny samfunnsordning, som danner overgangen fra den fulle konkurransefrihet til fullstendig samfunnsmessig produksjon.

Produksjonen blir samfunnsmessig, men tilegnelsen forblir privat. De samfunnsmessige produksjonsmidler forblir privateiendom for et lite antall personer. De alminnelige

rammer for den formelt anerkjente frikonkurransen vedblir å bestå, og de fåtallige monopolistenes åk over den øvrige befolkning blir hundre ganger tyngre, mer merkbart, mer uutholdelig.

Den tyske økonomen Kestner har i et særlig arbeid undersøkt «kampen mellom karteller og outsiders», dvs. driftsherrer som ikke hører til kartellet. Han har kalt dette verket «organisasjonstvangen», mens en selvsagt, om en ikke ville pynte på kapitalismen, måtte tale om tvang til underkastelse under monopolistforbundene. Det er lærerikt å kaste iallfall et flyktig blikk på den rekke midler som monopolsammenslutningene tyr til under vår tids moderne, nyeste, siviliserte kamp for «organisasjon»:

1. Stopping av råstofftilførsler... («en av de viktigste metoder for kartelltvang»);
2. Sperring av arbeidskraft ved «allianser» (dvs. avtaler mellom kapitalistene og arbeiderorganisasjonene om at arbeiderne bare må arbeide for kartellforetak);
3. Stopping av tilførsler;
4. Sperring av avsetningen;
5. Avtaler med kjøperne om at disse utelukkende må handle med kartellene;
6. Systematisk bruk av underbud i pris (for å ruinere outsiders, dvs. de bedrifter som ikke underkaster seg monopolistene, legges det ut millioner for i en viss tid å selge under selvkostnadspris, i bensinindustrien har det hendt at prisen er blitt satt ned fra 40 til 22 mark, dvs. nesten til det halve);
7. sperring av kreditt;
8. boikott. Her har vi ikke lenger å gjøre med konkurranseskamp mellom små og store bedrifter, mellom teknisk tilbakeliggende og høyt utviklede bedrifter. Vi har å gjøre med monopolister som kveler alle som prøver å unndra seg monopolet, dets åk og godtykke I en borgerlig økonoms bevissthet gjenspeiler denne prosessen

seg slik:

«Også innenfor den rent økonomiske virksomhet,» skriver Kestner,» foregår det en viss forskyvning fra kjøpmannsmessig virksomhet i gammel forstand til organisatorisk-spekulativ virksomhet. Den som kommer lengst, er ikke lenger kjøpmannen som på grunnlag av sin tekniske og kommersielle erfaring best kjenner kundenes behov, som forstår å oppspore og så å si «oppdage» en latent etterspørsel, men det spekulative geni (?!) som evner å forutse eller forutføle den organisatoriske utvikling, mulighetene for forbindelse mellom de enkelte bedrifter og tilknytningen til bankene» ...

Oversatt til et menneskelig språk betyr dette: kapitalismens utvikling er kommet så langt at selv om vareproduksjonen fortsatt «hersker» og gjelder for å være grunnlaget for hele økonomien, så er den i virkeligheten alt undergravd, og storparten av profitten tilfaller finansmanipulasjonenes «genier». Grunnlaget for disse manipulasjoner og svindlerier er produksjonens karakter av samfunnsmessig produksjon, men det veldige framsteget for menneskeheten, som har arbeidet seg fram til dette, kommer spekulantene til gode. Vi skal nedenfor få se hvordan den smaborgerlig-reaksjonære kritikken av den kapitalistiske imperialisme «på dette grunnlag» drømmer om å vende tilbake til den «frie», «fredelige», «hederlige» konkurranse.

bq. «En varig prisstigning som følge av kartelldannelser,» sier Kestner, «har hittil bare kunnet konstateres når det gjelder de viktigste produksjonsmidler, især kull, jern og kali, men derimot aldri i det lange løp for ferdigvarenes vedkommende. Den øking av rentabiliteten som henger sammen med dette, har også vært innskrenket til den industrien som framstiller produksjonsmidler. Denne iaktakelse må suppleres med at råstoffindustrien gjennom kartelldannelsen hittil, ikke bare har fått fordeler i fortjeneste og rentabilitet sammenliknet med den industrien som er sysselsatt med videre forarbeiding, men også har vunnet en under frikonkurransen

ukjent herskerstilling overfor denne industrien.»((Kestner, samme sted, s. 254.))

Det ordet vi har uthevet, viser kjernen i saken, det som de borgerlige økonomer så sjelden og uvillig innrømmer og som de moderne forsvarere av opportunismen med Karl Kautsky i spissen så iherdig søker å bortforklare og vri seg unna. Herskerstillingen og den vold som er knyttet til denne – det er det typiske for den «nyeste» fase i kapitalismens utvikling, dette var det som med nødvendighet måtte oppstå og er oppstått av dannelsen av allmektige økonomiske monopoler.

La oss nevne enda et eksempel på kartellenes framferd. Der hvor man kan sette seg i besittelse av alle eller de viktigste råstoffer, der oppstår karteller og dannes monopoler særlig lett. Men det ville være feilaktig å tro at monopoler ikke også kan oppstå i andre industrigrener der det er umulig å bemektige seg råstoffkildene. I sementindustrien finner en råstoffet overalt. Men også denne industrien er sterkt kartellert i Tyskland. Bedriftene er sluttet sammen i distriktssyndikater: det sørtyiske, det rhinsk-westfalsk'e osv. Det er fastsatt monopolpriser: 230-280 mark for en vognladning med en produksjonspris på 180 mark! Bedriftene gir 12-16 % i utbytte. og da må en ikke glemme at den moderne spekulasjons «genier» forstår å stikke store summer i sin egen lomme foruten det som blir utdelt som utbytte. For å utelukke konkurranse i en så lukrativ industri bruker monopolistene til og med alle slags knep: det spres falske rykter om industriens dårlige stilling; det settes inn anonyme annonser i avisene: «kapitalister advares mot å investere kapital i sementindustrien».

Endelig kjøper en opp bedriftene som tilhører «outsiderne» (dvs. de som ikke er med i syndikatene), og betaler dem «avståelsessummer» på 60-80-150 tusen mark.((L. Eschwege, «Zement», «Die Bank» 1909, I. s. 115 ff.)) Monopolet brøyter seg vei overalt og med alle midler, like fra «beskjeden» betaling for avståelse, til amerikansk «bruk» av dynamitt mot

konkurrenten.

At kartellene forhindrer kriser, er en fabel oppfunnet av borgerlige økonomer som for enhver pris vil forherlige kapitalismen. Tvert imot – monopolet som oppstår i noen industrigrener, forsterker og skjerper det kaos som er karakteristisk for hele den kapitalistiske produksjon sett under ett. Misforholdet mellom utviklingen av jordbruket og industrien, som er karakteristisk for kapitalismen i det hele tatt, blir enda større. Den privilegerte stilling som den sterkest kartellerte industri, den såkalte tungindustrien, især kull og jern, inntar, fører i de andre industrigrener «til økt planløshet». Det er Jeidels, forfatteren av et av de beste arbeider om «forholdet mellom de tyske storbanker og industrien», som medgir dette. ((Jeidels, «Das Verhältnis der deutschen Grossbanken zur Industrie, mit besonderer Berücksichtigung der Eisenindustrie», Leipzig 1905, s. 271.))

«Jo mer utviklet en folkehusholdning er,» skriver Liefmann, en innbitt forsvarer av kapitalismen, .dess mer slår den inn på mer risikable eller utenlandske foretak, slike som trenger meget lang tid for å utvikle seg, eller endelig foretak som bare har lokal betydning.» ((Liefmann, «Beteiligungs- und Finanzierungsgesellschaften», s. 434.))

Den økte risiko henger til sjuende og sist sammen med den veldige økningen av kapitalen, som så å si flyter over sine bredder, strømmer til utlandet osv. Og samtidig skaper den stadig raskere utvikling av teknikken et stadig større misforhold mellom de forskjellige deler av folkehusholdningen, kaos og kriser.

Den samme Liefmann er tvunget til å innrømme:

«Sannsynligvis vil menneskeheten i en ikke fjern framtid igjen stå overfor store omveltninger på teknikkens område, som også vil få innflytelse på den økonomiske organisasjon» (elektrisitet, flyging). «I slike tider da det foregår

avgjørende økonomiske endringer, pleier det som regel også å utvikle seg en sterk spekulasjon.»((Liefmann, «Beteiligungs- und Finanzierungsgesellschaften», s. 466.))

Men krisene av alle slag, oftest de økonomiske, men ikke bare de – forsterker på sin side tendensene til konsentrasjon og monopol i uhyre grad. Her er en overmåte lærerik betraktning av Jeidels om krisen i 1900, en krise vi vet betydde et vendepunkt i de moderne monopolars historie:

«Krisen i 1900 fant ved siden av kjempebedriftene i de viktigste industrigrener også mange bedrifter hvis organisasjon etter nåtidens begreper var foreldet, «rene» bedrifter (dvs. ikke kombinerte) som var løftet med opp på høykonjunktursens bølge. Prisfallet, den synkende etterspørsel satte disse «rene» bedrifter i en nødstilstand som de kombinerte kjempebedrifter enten slett ikke ble rammet av, eller som bare rammet dem i kort tid. Derfor førte krisen i 1900 i langt høyere grad til industriell konsentrasjon enn de tidligere, enn krisen i 1873, som riktignok også skapte et visst utvalg av de beste bedrifter, men et utvalg som på grunn av teknikkens daværende nivå ikke kunne føre til monopol for de bedrifter som seierrikt hadde overlevd krisen. Nettopp et slikt varig monopol har kjempebedriftene innen vare dagers jern- og elektroindustri i høy grad takket være sin kompliserte teknikk, sin langt drevne konsentrasjon og sin kapitalmakt, og i mindre grad også bedriftene innen maskinindustrien, visse grener av den metallurgiske industri, transportvesenet osv.»((Jeidels, anf. verk, s. 108.))

Monopolet er det siste ord i den «nyeste fase i kapitalismens utvikling». Men våre forestillinger om de moderne monopolars virkelige makt og betydning ville være meget utilstrekkelige og mangelfulle om vi så bort fra den rolle som bankene spiller.

II. BANKENE OG DERES NYE ROLLE

Bankenes grunnleggende og opprinnelige funksjon er å formidle betalinger. I samband med dette forvandler bankene passiv pengekapital til aktiv kapital, dvs. kapital som gir profitt, de samler alle slags pengeinntekter og stiller dem til disposisjon for kapitalistklassen.

Etter hvert som bankvesenet utvikler seg og konsentreres i noen få institusjoner, forvandler bankene seg fra beskjedne mellommenn til allmektige monopolinnehavere, som rår over nesten hele pengekapitalen til alle kapitalister og mindre næringsdrivende og like ens over størsteparten av produksjonsmidlene og råstoffkildene i vedkommende land eller i en hel rekke land. Denne forvandling av mange beskjedne mellommenn til en håndfull monopolinnehavere utgjør en av grunnprosessene i kapitalismens overvoksing til kapitalistisk imperialisme, og derfor må vi først og fremst komme inn på konsentrasjonen i bankvesenet.

I 1907/08 utgjorde innskuddene i alle tyske aksjebanker med en kapital på over en million mark, 7 milliarder mark. I 1912/13 utgjorde de alt 9,8 milliarder, en økning med 40 % på 5 år. Og av denne tilveksten på 2,8 milliarder faller 2,75 milliarder på 57 banker som hver hadde en kapital på over 10 millioner mark. Fordelingen av innskuddene mellom storbankene og småbankene var følgende:

Prosentdel av samtlige innskudd

Tidsrom	I 9 berlinske storbanker	I de øvrige 48 banker med over 10 mill. mark kap. hver	I 115 banker med 1-10 mill. mark kapital	I småbanker med mindre enn 1 mill. mark kapital
1907/08	47	32,5	16,5	4
1912/13	49	36	12	3

Småbankene er trengt unna av storbankene, av hvilke bare 9 har nesten halvparten av alle innskudd. Og her er dessuten svært mye ikke tatt i betraktning, f. eks. det at en hel rekke små banker faktisk er blitt filialer av storbankene osv. Mer om dette siden.

I slutten av 1913 anslo Schulze-Gaevernitz innskuddsrenten i de 9 berlinske storbankene til 5,1 milliarder mark av i alt om lag 10 milliarder. Med henblikk ikke bare på innskuddene, men på den samlede bankkapital, skriver samme forfatter:

«Ved utgangen av 1909 forvaltet de 9 berlinske storbankene og de tilknyttede banker 11,276 milliarder mark, dvs. om lag 83 % av den samlede tyske bankkapital. Deutsche Bank, som sammen med sine konsernbanker forvalter om lag 3 milliarder mark, er ved siden av de prøyssiske statsjernbanene den største – og samtidig mest desentraliserte – kapitaloppopping i den gamle verden.»((Alfred Lansburgh, «Fünf Jahre deutsches Bankwesen» i «Die Bank», 1913, nr. 8, s. 728.))

Vi har framhevet henvisningen til de «tilknyttede» bankene, for dette er et av de viktigste kjennetegn på den moderne kapitalistiske konsentrasjon. De store bedriftene, og bankene, oppsluker ikke bare småbedriftene direkte, men «innlemmer» dem, tvinger dem inn under seg og slutter dem til «sin» gruppe, sitt «konsern» – som det tekniske uttrykket lyder ved «deltakelse» i deres kapital, ved oppkjøp eller bytte av aksjer, ved et system av gjeldsforhold osv., osv. Professor Liefmann har skrevet et kjempemessig «verk» på bortimot et halvt tusen sider om de moderne «deltakelses- og finansieringsselskaper»((Schulze-Gaevernitz, «Die deutsche Kreditbank» i «Grûndriss der Sozialökonomik., Tûb. 1915, 2. Teil, V. Abt. s. 12 og 137.)) dessverre med tillegg av svært primitive «teoretiske» betraktninger til det ofte dårlig bearbeidede råmaterialet. Hvilket resultat i retning av konsentrasjon dette «deltakelsessystemet» fører til, er best vist i bankmannen Riessers verk om de tyske storbankene. Men

før vi gjengir hans tall, vil vi gi et konkret eksempel på «deltakelsessystemet».

Deutsche Banks «gruppe» er en av de største, om ikke den største, av alle storbankgrupper. For å kunne komme etter de viktigste tråder som forbinder alle banker i denne gruppen med hverandre, må en skjelne mellom «deltakelse» av første, annen og tredje grad, eller – hvilket kommer ut på det samme – avhengighet (de mindre bankers avhengighet av Deutsche Bank) av første, annen og tredje grad. En får følgende bilde: ((R. Liefmann, «Beteiligungs- und Finanzierungsgesellschaften. Eine Studie fiber den modernen Kapitalismus und das Effektenwesen». 1. Aufl. Jena 1909, s. 212. – Deltakelse. svarer til det som på engelsk kalles holding.. Red.))

Deutsche Bank har interesser i:

Deltagelse	i alt	på ubestemt tid	vekslende interesse	varig
første grad	i 17 banker	i 5 banker	i 8 banker	i 30 banker
annen grad	av hvilke 9 deltar i 34 andre	–	av hvilke 5 deltar i 14 andre	av hvilke 14 deltar i 48 andre
tredje grad	av hvilke 4 deltar i 7 andre	–	av hvilke 2 deltar i 2 andre	av hvilke 6 deltar i 9 andre

Til de 8 banker av «første avhengighetsgrad» som er underkastet Deutsche Bank «med vekslende interesse», hører 3 utenlandske banker: en østerriksk (Wiener Bankverein) og 2 russiske (Sibirske handelsbank og Russiske bank for utenrikshandel). I alt hører 87 banker direkte og indirekte, 'helt eller delvis til Deutsche Banks gruppe, og den samlede sum av egen og fremmed kapital som denne gruppen rir over. utgjør 2-3 milliarder mark.

Det er klart at en bank som står i spissen for en slik gruppe og som har avtaler med et halvt dusin andre banker som ikke er mye mindre, når det gjelder store og lønnsomme finansoperasjoner, som statslån osv., er vokst ut over rollen som ren «mellommann», og er blitt en sammenslutning av en håndfull monopolister.

Hvor fort bankvesenets konsentrasjon i Tyskland gikk nettopp i slutten av det 19. og begynnelsen av det 20. århundre – det viser følgende tall fra Riessers verk som vi gjengir i forkortet form:

År	Filialer i Tyskland	Innlåns- og vekslekontorer i Tyskland	Varig deltakelse i tyske aksjebanker	Antall institusjoner
1895	16	14	1	42
1900	21	40	8	80
1911	104	276	63	450

Vi ser hvor hurtig det oppstår et tett nett av kanaler som omfatter hele landet, sentraliserer alle kapitaler og pengeinntekter og forvandler tusener og atter tusener av splittede bedrifter til en enhetlig kapitalistisk nasjonalhusholdning og deretter til en kapitalistisk verdenshusholdning. Den «desentralisasjon» som Schulze-Gaevernitz taler om i det ovenfor anførte sitat på vegne av den borgerlige politiske økonomi i våre dager, består i virkeligheten i at stadig flere tidligere forholdsvis «selvstendige» eller rettere sagt lokalt begrensede økonomiske enheter underlegges et enkelt sentrum. Dette er altså i virkeligheten sentralisasjon, styrking av kjempemonopolenes rolle, betydning og makt.

I de eldre kapitalistiske land er dette «banknett» enda tettere. I England (med Irland) var det samlede antall bankfilialer 7151 i 1910. Fire storbanker hadde over 400 filialer hver (fra 447 til 689), fire andre hadde over 200, og

11 over 100 hver.

I Frankrike utviklet tre storbanker, Credit Lyonnais, Comptoir National d'Escompte de Paris og Societe Generale sine operasjoner og filialnett på følgende måte: ((Eugen Kaufmann, .Das französische Bankwesen., Tûb. 1911, s. 356 og 362.))

Antall filialer og kasser

År	I provinsen	I Paris	I alt
1870	47	17	64
1890	192	66	258
1909	1033	196	1229

For å karakterisere de «forbindelser» en moderne storbank har, anfører Riesser oppgaver om antallet av inngående og utgående brev i Disconto-Gesellschaft, en av de største banker i Tyskland og hele verden (i 1914 hadde den en kapital på 300 millioner mark):

År	inngående	utgående
1852	6 135	6 292
1870	85 800	87 513
1900	533 102	626 043

I storbanken Credit Lyonnais i Paris steg tallet på kontoer fra 28 535 i 1875 til 633 539 i 1912. ((Jean Lescure, «L'épargne en France., Paris 1914, s. 52.))

Disse enkle tallene viser kanskje klarere enn lange betraktninger hvordan bankenes betydning forandrer seg i bunn og grunn sammen med konsentrasjonen av kapitalen og økingen av omsetningen. Av de spredte kapitalister oppstår en eneste kollektivkapitalist.

Når banken fører løpende konto for enkelte kapitalister, utfører den tilsynelatende en rent teknisk funksjon, en enkelt hjelpeoperasjon. Men når denne funksjonen får kjempemessige

dimensjoner, viser det seg at et fåtall monopolister underlegger seg hele det kapitalistiske samfunns handels- og industrioperasjoner, idet de – gjennom sine bankforbindelser, løpende kontoer og andre finansoperasjoner – først får høve til å holde seg nøye underrettet om de enkelte kapitalisters forretningsmessige stilling, dernest til å kontrollere dem og øve innflytelse på dem ved å utvide eller innskrenke, lette eller vanskeliggjøre kreditten, og endelig til fullstendig å bestemme over deres skjebne, bestemme deres rentabilitet, ta kapital fra dem eller gi dem mulighet til å øke sin kapital raskt og i veldig målestokk osv.

Vi har nettopp nevnt den kapital på 300 millioner mark som Disconto-Gesellschaft i Berlin rår over. Disconto-Gesellschafts kapitalforhøyelse var en episode i kampen om hegemoniet mellom de to største berlinbankene Deutsche Bank og Disconto-Gesellschaft.

I 1870 var den førstnevnte bank ennå en nykomling og hadde en kapital på i alt 15 millioner mark, mens Disconto-Gesellschaft hadde 30 millioner. I 1908 hadde den førstnevnte en kapital på 200 millioner mark, i 1914 forhøyet Deutsche Bank sin kapital til 250 millioner mark, og Disconto-Gesellschaft brakte gjennom sammenslutning med en annen storbank av første rang, Schaaffhausenscher Bankverein, sin kapital opp i 300 millioner mark. Og selvsagt går denne kampen om hegemoniet parallelt med hyppigere og fastere «overenskomster» mellom de to bankene. Denne utviklingen fører til at selv bankfolk som ser på økonomiske spørsmål ut fra synsmåter som på ingen måte overskrider rammen for en høyst moderat og velanstendig borgerlig reformisme, blir tvunget til å trekke slike slutninger:

«Andre banker kommer til å slå inn på samme vei,» skrev det tyske tidsskriftet «Die Bank» i anledning av at Disconto-Gesellschaft forhøyet kapitalen til 300 millioner mark, «og de 300 personer som i dag regjerer Tyskland økonomisk, vil med tiden bli 50, 25 eller enda færre. Det er heller ikke a

vente at den siste konsentrasjonsbevegelsen vil innskrenke seg til bankene. Den nærmere forbindelse mellom de enkelte banker fører naturlig også til en tilnærming mellom de industrikonserner som disse bankene favoriserer og en vakker dag kommer vi til å våkne opp og forbauset gni oss i øynene: rundt omkring oss fins det bare truster, og foran oss står nødvendigheten av å erstatte privatmonopolene med statsmonopoler. Og likevel har vi i grunnen intet annet å bebreide oss enn at vi har overlatt tingene til sin frie utvikling, som aksjen bare har påskyndet en del.)) (A. Lansburgh, «Die Bank mit den 300 Millionen», «Die Bank», 1914, I, s. 426.))

Dette er et typisk eksempel på hjelpeløsheten hos den borgerlige publisistikk, som den borgerlige vitenskap bare skiller seg fra ved mindre oppriktighet og bestrebelser på å tilsløre sakens kjerne, slik at en ikke skal se skogen for bare trær. En «gnir seg i øynene» over følgene av konsentrasjonen, en «bebreider» regjeringen i det kapitalistiske Tyskland eller det kapitalistiske «samfunn» («oss»), en er redd for den «påskynding» av konsentrasjonen som aksjene har bevirket, på samme måte som den tyske «kartellspesialist» Tschierschky er redd for de amerikanske trustene og «foretrekker» de tyske kartellene, da de etter hans mening angivelig «ikke påskynder det tekniske og økonomiske framsteg så voldsomt som trustene »)((S. Tschierschky, samme verk som tidligere nevnt, s. 128.)) – er dette ikke hjelpeløshet?

Men kjensgjerningene er og forblir kjensgjerninger. Tyskland har ikke truster, «bare» karteller, men det styres likevel av høyst 300 kapitalmagnater, og det blir stadig færre av dem. I alle tilfelle, i alle kapitalistiske land og under alle former for banklovgivning forsterker og påskynder bankene kapitalkonsentrasjonen og monopoldannelsen voldsomt.

Bankene, skrev Marx i «Kapitalen» for et halvt hundre år

siden, «gir formen for alminnelig bokføring og fordeling av produksjonsmidlene i samfunnsmessig målestokk, men også bare formen», («Kapitalen», bd. III, 2. del). De oppgaver vi har lagt fram om bankkapitalens vekst, om økningen i tallet på storbankenes kontorer og filialer, tallet på deres konti osv., viser oss konkret denne bokføring» for hele kapitalistklassen, og til med ikke bare for kapitalistene, for bankene samler jo – selv om det bare er midlertidig – alle slags pengeinntekter, såvel fra små næringsdrivende som fra funksjonærene og et forsvinnende lite øverste lag av arbeiderne. «En alminnelig fordeling av produksjonsmidlene,» – det er det som formelt sett vokser ut av de moderne bankene – disse 3-6 storbankene i Frankrike og 6-8 i Tyskland som får over mange milliarder. Men i sitt innhold er denne fordelingen av produksjonsmidlene på ingen måte «alminnelig», den er privat, dvs. tilpasset, etter den store – og i første rekke den største, monopolistiske – kapitals interesser, en kapital som opererer under forhold der den store masse av befolkningen lever på sultegrensen, der jordbruket i hele sin utvikling ligger håpløst etter for industrien og der «tungindustrien» innkrever tributt fra alle andre industrigrener.

Når det gjelder den kapitalistiske økonomis forvandling til en samfunnsmessig økonomi, begynner sparekassene og postverket å konkurrere med bankene fordi de er mer «desentralisert» enn bankene, dvs. de trekker flere områder, flere avkroker og bredere lag av befolkningen inn under sin innflytelsesfare. Her er det materiale, samlet av en amerikansk kommisjon, som viser forholdet mellom utviklingen av innskuddene i bankene og sparekassene: ((Oppgaver fra den amerikanske National Monetary Commission i «Die Bank», 1910, I, s. 1200.))

England

Frankrike

Tyskland

	Banker	Sparekasser	Banker	Sparekasser	Banker	Kredittforeninger	Sparekasser
1880	8,4	1,6	–	0,9	0,5	0,4	2,6
1888	12,4	2,0	1,5	2,1	1,1	0,4	4,5
1908	23,2	4,2	3,7	4,2	7,1	2,2	13,9

Sparekassene, som betaler 4 og 4,25% rente på innskudd, er nødt til å søke en «rentabel» anbringelse for sine kapitaler ved vekselforretninger, utlån mot pant i fast eiendom og andre transaksjoner. Grensene mellom banker og sparekasser utviskes mer og mere. Handelskamrene, f. eks. i Bochum og Erfurt, krever at det skal «forbys» sparekassene å drive «rene» bankforretninger, som vekseldiskontering, og at postkontorenes «bankvirksomhet» skal innskrenkes. ((Oppgaver fra den amerikanske National Monetary Commission i «Die Bank», 1913, II, s. 811, 1022; 1914, s. 743.)) En skulle tro at bankmagnatene var redde for at statsmonopolet skal snike seg inn på dem fra en uventet kant. Men denne frykten er selvsagt nærmest å likne med konkurransen mellom to avdelingssjefer i samme forretning. For på den ene siden er det når alt kommer til alt, de samme bankkapitalmagnater som også rår over sparekassenes milliardkapitaler, og på den andre siden betyr et statsmonopol i det kapitalistiske samfunn bare et middel til å øke og sikre inntektene for nesten bankerotte millionærer i den ene eller andre industrigren.

Det at den gamle kapitalisme med frikonkurransens herredømme blir avløst av den nye kapitalisme med herredømme før monopolet, kommer blant annet til uttrykk i at børsen spiller en mindre og mindre rolle.

«Børsen», skriver tidsskriftet «Die Bank», «har for lenge siden opphørt å være den uunnværlige formidler av omsetningen som den var tidligere, den gang bankene ennå ikke kunne plassere de fleste emisjoner hos sine kunder.» ((Dr. Oscar Stillich, «Geld and Bankwesen», Berlin 1907, s. 169.))

«Hver bank er en børs». Dette moderne slagordet inneholder mer sannhet jo større banken er og jo større framsteg konsentrasjonen i bankvirksomheten gjør. ((Schulze-Gaevernitz,

,»Die deutsche Kreditbank» i «Grundriss der Sozialökonomik», Tûb. 1915, s. 12 og 137.))

«Mens det i sin tid, i syttiårene, var en ungdommelig utsvevende børs. (en «fin» hentydning til børskrakket i 1873, gründerskandalene osv.) «, som innledet Tysklands industrialisering, idet de utnyttet aksjens spillesjanse, så kan bankene og industrien nå «klare jobben alene». Våre storbankers herredømme over børsen er ikke noe annet enn et uttrykk for den fullt organiserte tyske industristat. Mens virkefeltet for de automatisk fungerende økonomiske lover således innsnevres og området for bankens bevisste regulering utvides i høyeste grad, vokser også i samband med dette noen få ledende personers nasjonaløkonomiske ansvar grenseløst.»((Riesser, anf. verk, s. 630 i 4. oppl.))

Slik skriver den tyske professor Schulze-Gaevernitz, en forsvarer av den tyske imperialismen, en autoritet for imperialistene i alle land, en mann som bare søker å bortforklare en «bagatell», nemlig at denne bankenes «bevisste regulering» består i at en liten gruppe «fullstendig organiserte» monopolister plyndrer publikum. En borgerlig professors oppgave består ikke i å avsløre hele denne mekanikken og avsløre bankmonopolistenes manipulasjoner, men i å pynte på dem.

På samme måte avfeier Riesser, en økonom og bankmann med enda større autoritet, ubestridelige kjensgjerninger med intetsigende fraser:

«Herav følger da også at børsen mer og mer taper, de for samfunnsøkonomien og omsetningen av verdipapirer uunnværlige egenskaper, ikke bare å være det fineste måleinstrument, men også en nesten automatisk virkende regulator for de økonomiske bevegelser som den sammenfatter.»((«Die Bank», 1912, I, s. 435.))

Med andre ord: den gamle kapitalisme, frikonkurransens

kapitalisme med børsen som ubetinget nødvendig regulator, forsvinner. Den er blitt avløst av en ny kapitalisme, som bærer tydelig preg av en overgangsforeteelse, en slags blandingsform mellom frikonkurransse og monopol. Det er da naturlig å spørre: til hva er denne nyeste kapitalisme en «overgang»? Men de borgerlig lærde er redd for å stille dette spørsmålet.

«For 30 år siden utførte fritt konkurrerende driftsherrer 9/10 av det økonomiske arbeid som ikke faller inn under «arbeidernes» fysiske arbeid. Nå utfører funksjonærer 9/10 av dette økonomiske åndsarbeid. Bankvesenet går i spissen for denne utviklingen.»((Schulze-Gaevernitz i «Die deutsche Kreditbank» i «Grundriss der Sozialökonomik», Tûb. 1915, s. 12 og 137.))

Denne innrømmelse av Schulze-Gaevernitz, fører stadig på nytt inn på spørsmålet om hva den moderne kapitalisme, kapitalismen på dens imperialistiske stadium, er en overgang til...

Mellom de få bankene som på grunn av konsentrasjonsprosessen blir igjen i spissen for hele den kapitalistiske økonomi, gjør det seg selvsagt i stadig større monn en tendens gjeldende til å inngå monopolistiske avtaler, til å danne en banktrust. I Amerika rår ikke ni, men to storbanker. Milliardærene Rockefeller og Morgans banker rår over en kapital på 11 milliarder mark.((Sitert etter Schulze-Gaevernitz i «Grdr. d. S.-Öd» s 155.))

I Tyskland framkalte den ovenfor omtalte oppsluking av Schaaffhausenscher Bankverein i Disconto-Gesellschaft følgende kommentarer i børsinteressenes avis «Frankfurter Zeitung»:

«Med den voksende konsentrasjonsbevegelse innsnevres stadig mer den krets der en kan henvende seg for å få kreditt, med den følge at storindustriens avhengighet av noen få bankkonserner tiltar. Som følge av den indre sammenheng mellom industri og finans får de industriselskaper som er

avhengige av bankkapitalen sin bevegelsesfrihet innskrenket. Derfor ser storindustrien med blandede følelser på den økende trustifisering av bankvirksomheten. I mange tilfeller har en alt kunnet iaktta tilløp til visse avtaler mellom de enkelte storbankkonserner, om en begrensning av konkurransen.»

Sjekk sitat!

Det siste ord i bankvesenets utvikling er overalt monopolet.

Når det gjelder den nære sammenheng mellom banker og industri, så er det kanskje på dette område bankenes nye rolle viser seg klarest. Når banken diskonterer en bestemt driftsherres vekslar eller åpner en løpende konto osv. for ham, så reduserer ikke disse operasjoner, hver for seg, driftsherrens selvstendighet i minste monn, og banken vedblir å spille rollen som en beskjeden mellommann. Og når disse operasjonene blir hyppigere og festner seg, når banken «samler» kolossale kapitaler i sin hånd, når vedkommende bedrifts løpende konto gjør det mulig for banken å skaffe seg et stadig mer inngående og fullstendig kjennskap til sin kundes økonomiske stilling, og slik er det jo. Da blir resultatet for industrikapitalisten en stadig mer fullstendig avhengighet av banken.

Samtidig utvikler det seg så å si en personalunion mellom bankene og de største industri- og handelsforetak, en sammensmelting gjennom gjensidig overtaking av aksjer, ved at bankdirektørene går inn i styret (eller direksjonen) for handels- og industriforetak og omvendt. Den tyske økonomen Jeidels har samlet et meget utførlig materiale om denne form for konsentrasjon av kapital og produksjon. De seks største bankene i Berlin var ved sine direktører representert i 344 industriselskaper og ved sine direksjonsmedlemmer i ytterligere 407, tilsammen altså i 751 selskaper. I 289 selskaper hadde de enten to medlemmer hver i styret eller formannsposten. Blant disse handels- og industriselskapene finner vi de mest ulike industrigrener representert: både

forsikringsvesen og samferdselsmidler, både restaurasjonsvirksomhet og teatre, kunstindustri osv. Omvendt satt det (i 1910) i styrene for de samme seks bankene 51 storindustrielle, deriblant direktøren for Krupp-selskapet, en direktør for det veldige dampskipsselskapet Hapag (Hamburg-Amerikalinjen) osv., osv. Hver av disse seks bankene hadde fra 1895 til 1910 deltatt i aksje- og obligasjonstegninger for flere hundre industriselskaper, nemlig mellom 281 og 419.39

«Personalunionen» mellom bankene og industrien suppleres ved personalunionen mellom de forskjellige selskaper og regjeringen. Jeidels skriver:

«Poster i styrene gis frivillig til personer med fine navn og også til forhenværende statsembetsmenn som gjennom sine forbindelser med myndighetene kan skaffe atskillige lettelser(!!).»

I styret for en storbank finner en som regel «et parlamentsmedlem eller et medlem av Berlins bystyre».

De storkapitalistiske monopolvers oppståen og utvikling går altså forover for full damp både på «naturlig» og «overnaturlig» vis. Det utvikler seg systematisk en viss arbeidsdeling mellom et par hundre finanskonger i det moderne kapitalistiske samfunn:

«Denne utvidelse av de enkelte storindustrielles virkefelt (idet de blir innvalgt i bankdireksjoner osv.)», og innskrenkningen av provinsbankdirektørenes virkefelt til bestemte industriområder foregår side om side med en viss øking i storbankledernes spesialisering på særskilte forretningsgrener. Denne arbeidsdelingen blir først mulig når bankforretningene i alminnelighet og industriforbindelsene i særdeleshet har fått et stort omfang. Denne arbeidsdelingen går i to retninger, slik at forbindelsen med industrien i det hele tatt overlates til en av direktørene som spesialområde, og slik at hver av direktørene ytterligere overtar kontrollen

med enkelte isolerte eller flere i fag og interesser beslektede bedrifter som medlem av styret for disse.» (Kapitalismen har alt utviklet en organisert kontroll med de enkelte bedrifter.) «Den innenlandske industri, stundom også den vesttyske alene (Vest-Tyskland er den mest industrialiserte del av Tyskland), blir den enes område, forbindelsen med stater og den utenlandske industri, personalspørsmål, børsforretninger osv. den andres. Dessuten har noen av bankdirektørene ofte et særlig erverv eller et særlig distrikt der han har innflytelse i egenskap av styremedlem: en sitter særlig i styrene for elektrisitetselskaper, en annen i styret for kjemiske fabrikker, bryggerier eller sukkerfabrikker, atter andre finner en bare i få isolerte industribedrifter, men til gjengjeld desto oftere i styrene for ikke-industrielle foretak, som forsikringsselskaper o.l. Sikkert er det at det finner sted en økende arbeidsdeling mellom direktørene for storbankene i samme monn som forretningenes omfang og mangesidighet vokser, og at denne arbeidsdelingen har til formål og til følge at den på en viss måte hever dem over de rene bankforretninger og øker deres dømmekraft og sakkunnskap i allmenne spørsmål for industrien og spesielle spørsmål for de enkelte erverv, og dermed også øker deres aksjonsevne innenfor bankens industrielle innflytelsessfære. Dette systemet fullstendig gjøres ved at banken legger vinn på å få innvalgt personer med spesiell industriell sakkunnskap, industrielle, forhenværende embetsmenn (særlig fra jernbanevesenet og bergverksforvaltningen) i sitt eget eller «sine filialbankers styre» osv. ((Artikkel av Eng. Kaufmann i «Die Bank», 1909, II. s. 854 og 855.))

Institusjoner av samme slag, bare i en litt annen form, finner vi i det franske bankvesen. En av Frankrikes største banker, «Credit Lyonnais», har f.eks. organisert et særlig «byrå for finansstudier» (Service des etudes financieres). Der arbeider til stadighet mer enn 50 personer, ingeniører, statistikere, økonomer, jurister osv. Utgiftene til dette kontoret utgjør

6-700 00 francs om året. Det er delt i åtte avdelinger: en avdeling samler opplysninger spesielt om industribedrifter, en annen studerer den alminnelige statistikk, en tredje studerer jernbane- og dampskipsselskaper, en fjerde verdipapirer, en femte finansberetninger osv. ((Jeidels, anf. verk. s. 156 og 157.))

Resultatet er, på den ene siden, en stadig større sammensmeltning, eller for å bruke N. Bukharins treffende uttrykk: «en sammenvoksing av bank- og industrikapital». Og på den andre siden, at bankene utvikler seg til institusjoner av i sannhet «universell karakter». Vi anser det for nødvendig å anføre Jeidels klare uttalelser om disse spørsmål, da han er den som har studert dem grundigst.

«Resultatet av disse undersøkelser av industriforbindelsene i sin helhet viser at de finansinstitutter som arbeider for industrien har en universell karakter. I motsetning til andre bankformer og i motsetning til de krav som stundom stilles i litteraturen, om at bankene for ikke å miste ethvert fotfeste skulle spesialisere seg på et bestemt område eller erverv, prøver storbankene å gjøre sine forbindelser med industrifolk så mangesidig som mulig når det gjelder sted og produksjonsgren, for i størst mulig grad å fjerne de historisk bestemte ulikheter i den geografiske og ervervsmessige fordeling. Å gjøre forbindelsen med industrien alminnelig er den ene tendens, å gjøre den varig og intensiv er den andre. Begge tendenser er allerede virkeliggjort i de 6 storbankene, ikke helt, men i det vesentlige, og i like høy grad.»

Fra industri- og handelskretser hører en ofte klager over bankenes «terrorisme». Det er ikke noe rart i at slike klager kommer til orde, når storbankene «kommanderer» slik følgende eksempel viser. Den 19. november 1901 henvendte en av de berlinske D-bankene (navnene på de fire største bankene i Berlin begynner med D) seg til styret for det nordvest-midttyske sementsyndikat med følgende brev:

«Som det framgår av den kunngjøring som Deres selskap har offentliggjort i Statstidende for 18. ds. må vi regne med muligheten av at det på den generalforsamling som finner sted den 30. ds., vil bli gjort vedtak som kan være egnet til å hitføre for oss ubehagelige endringer i Deres forretningsgang. Av denne grunn ser vi oss beklageligvis nødt til hermed å oppsi den Dem innrømmede kreditt ... Men hvis det på den anførte generalforsamling intet blir besluttet som er uakseptabelt for oss, og hvis vi ved passende garantier også blir beskyttet for framtiden, erklærer vi oss gjerne beredt til å oppta forhandlinger med Dem angående åpning av ny kreditt.»((Dr. Oscar Stillich, «Geld und Bankwesen», Berlin 1907, s. 147.))

I grunnen er dette de samme klager som den mindre kapital framsetter over storkapitalens trykk, bare at det her er et helt syndikat som er kommet i samme stilling som de «små»! Den gamle kamp mellom mindre kapital og storkapital gjentar seg på et nytt, langt høyere utviklingstrinn. Selvsagt kan storbankenes milliardforetak også fremme de tekniske framsteg med midler som ikke kan sammenliknes med tidligere. Bankene opprettet f. eks. spesielle selskaper for teknisk forskning, hvis resultater naturligvis bare kommer de «allierte» industribedrifter til gode.

Til disse hører «selskapet til studium av elektriske jernbaner, sentralbyrået for vitenskapeligteknisk forskning» osv.

Selv lederne for storbankene kan ikke unngå å se at nye forhold holder på å oppstå i samfunnsøkonomien, men de står maktesløse overfor dem.

«Den som har iaktatt personsiftet i storbankenes direksjoner og styrever i de siste år,» skriver Jeidels «har måttet legge merke til at makten litt etter litt er kornmet i hendene på personer som mener at en aktiv inngripen i hele industriens

utvikling var en nødvendig og stadig mer aktuell oppgave for storbankene, og hvordan det er oppstått en stadig og ofte personlig motsetning mellom dem og de eldre bankdirektørene. Det er her i grunnen spørsmål om bankene ikke skader sin forretning som kredittinstitutt ved å gripe inn i den industrielle produksjonsprosess. Om ikke de solide grunnsetninger og det sikre utbytte ofres til fordel for en virksomhet som ikke har noe med kredittformidling å gjøre, og som føyer banken inn på et område der den enda mer enn før er utsatt for industrikonjunktursens blinde omskiftelser. Mange av de eldre bankledere er av denne oppfatning, men de fleste av de unge mener at aktiv inngripen i industrielle spørsmål er en nødvendighet. Den samme nødvendighet som i sammen med den moderne storindustrielle utvikling har skapt storbankene og nåtidens industrielle bankforretning. Bare om en ting er begge parter enige: at faste grunnsetninger og et konkret mål for storbankenes nye virksomhet ennå ikke fins..»((Jeidels. s. 183 og 184.))

Den gamle kapitalisme har overlevd seg selv. Den nye er bare en overgang til ett eller annet. Å ville finne «faste grunnsetninger er et konkret mål». Monopolets «forsoning» med frikonkurransen er naturligvis håpløst. Praktikernes innrømmelser lyder helt annerledes enn de offisielle lovsanger over den «organiserte» kapitalismes herlighet som denne kapitalismes forsvarere, Schulze-Gaevernitz, Liefmann og liknende «teoretikere», synger.

På hvilket tidspunkt inntreffer den endelige konsolidering av storbankenes «nye virksomhet»? På dette viktige spørsmål finner vi et temmelig nøyaktig svar hos Jeidels:

«Industriforbindelsene med sitt nye innhold, nye former og nye organer, altså de på samme tid sentralistisk og desentralistisk organiserte storbanker, oppsto neppe som karakteristiske samfunns-økonomiske fenomen før nittiårene. På en viss måte kan en til og med sette begynnelsen så seint som 1897, med de store sammensmeltinger, som først innførte

den nye form for desentralistisk organisasjon med henblikk på industriell bankpolitikk, eller en kan kanskje sette den til et enda seinere tidspunkt, fordi den følgende krise enormt påskyndte og forsterket konsentrasjonsprosessen både i industri og bankvesen, og fordi det først var den som for alvor skapte storbankenes monopol på industriforbindelser og gjorde disse forbindelser fastere og mer intense i alle detaljer.»((Jeidels. , side 181.))

Det tjuende århundres begynnelse er altså vendepunktet fra den gamle til den nye kapitalisme. Fra kapitalens herredømme i alminnelighet til finanskapitalens herredømme.

III. FINANSKAPITAL OG FINANSOLIGARKI

«En stadig voksende del av industriens kapital», skriver Hilferding, «tilhører ikke de industrielle som bruker den. De får bare disposisjonsrett over kapitalen gjennom bankene, som representerer de egentlige eiere. På den andre siden må banken anbringe en stadig voksende del av sin kapital i industrien. Derfor blir den i stadig større omfang en industriell kapitalist. Jeg vil kalle den bankkapital, altså kapital i pengeform, som på denne måten i virkeligheten forvandles til industriell kapital, for finanskapital. «Finanskapital er altså «kapital som bankene rår over, og som anvendes av de industrielle.»((Hilferding, Das Finanzkapital., 2. oppl., s. 301.))

Denne definisjon er ufullstendig, for så vidt som den mangler en henvisning til et av de viktigste momenter, nemlig den økning i konsentrasjonen av produksjon og kapital som er så sterk at konsentrasjonen fører til og har ført til monopol. Men i hele Hilferdings framstilling, og især i de to kapitler som går forut for det som den ovenstående definisjon er hentet

fra, framheves de kapitalistiske monopolars rolle.

Konsentrasjonen av produksjonen, og monopoler som vokser fram av denne konsentrasjonen, bankenes sammensmeltning eller sammenvoksing med industrien, det er det som særpreger finanskapitalens oppståen og innholdet i dette begrep.

Vi skal nå skildre hvordan kapitalistiske monopolars «styre og stell» i vareproduksjonens og privateiendommens alminnelige miljø uunngåelig fører til et finansoligarkis herredømme. Det må bemerkes at representantene for den tyske, og ikke bare den tyske, borgerlige vitenskap, som Riesser, Schulze-Gaevernitz, Liefmann osv. uten unntak er forsvarere av, er imperialismen og finanskapitalen. De avslører ikke, men tilslører og pynter på «mekanikken» i oligarkiets oppståen, dets metoder, størrelsen av dets inntekter, de «lovlige» som de «ulovlige», dets tilknytning til parlamentene osv.osv. De avfeier disse «forbannede spørsmål» med oppstyltede og dunkle fraser, idet de appellerer til bankdirekterenes «ansvarsfølelse», lovpriser de preyssiske embetsmenns «pliktfølelse» og beskjeftiger seg inngående med bagateller, med fullstendig latterlige lovforslag om «kontroll» og «regulering» og sysler med teoretiske narrespill, som f. eks. følgende «vitenskapelige definisjon» som professor Liefmann serverer: «Handel er et erverv som består i oppsamling og oppbevaring og utlevering av goder»((Liefmann, Beteiligungsgesellschaft s. 476.)) (med kursiv og fete typer i professorens verk). Etter denne definisjon fantes det allerede handel hos urmenneskene, som ikke engang visste om byttehandel, og like ens ville det være handel i det sosialistiske samfunn!

Men de uhyrlige kjensgjerninger angående finansoligarkiets uhyrlige herredømme, faller det i den grad i øynene, at det i alle kapitalistiske land, i Amerika som Frankrike og i Tyskland, er oppstått en litteratur som står på et borgerlig standpunkt, men som likevel gir et tilnærmedesvis sant bilde og en selvsagt småborgerlig kritikk av finansoligarkiet.

Oppmerksomheten må først rettes mot «deltakelsessystemet», som alt er kort omtalt ovenfor. En tysk økonom, som vel er den første som har rettet oppmerksomheten mot dette systemet, skildrer sakens kjerne på følgende måte:

«Lederen kontrollerer moderselskapet, dette igjen datterselskapene, og disse igjen sine datterselskaper osv. slik at en med ikke særlig stor kapital kan beherske veldig store områder av produksjonen; for når herredømme over 50% av kapitalen alltid er tilstrekkelig til å utøve kontrollen, så trenger lederen bare å ha 1 million for allerede hos datterselskapenes datterselskaper å kunne kontrollere 8 millioner. Og hvis denne «sammenfletningen» går enda videre, kommer vi opp i 16 millioner, 32 millioner osv..((Hans Gideon Heymann, «Die gemischten Werke im deutschen Grosseisengewerbe»s, Stuttgart 1904, s. 269.))

I praksis viser erfaringen imidlertid at det er tilstrekkelig å eie 40% av alle aksjer for å hestemme over et aksjeselskaps forretningsgang,((Lielmann, s. 258.)) da en del av de spredte småksjonærene i praksis slett ikke har mulighet for å delta i generalforsamlingene osv. Aksjebesittelsens «demokratisering», som borgerlige sofister og opportunistiske kvasi-sosialdemokrater venter (eller foregir å vente) skal føre til «demokratisering av kapitalen», til stigende betydning for småproduksjonen osv., er i virkeligheten bare et av midlene til å styrke finansoligarkiets makt. Av denne grunn tillater forresten lovgivningen i alle eldre, mer fremskredne, mer «erfarne» kapitalistiske land mindre aksjer. I Tyskland er aksjer under 1000 mark ulovlige. og de tyske finansmagnater ser med misunnelse på England, der lovgivningen tillater aksjer helt ned til ett pund sterling (ca. 18 kroner). Siemens, en av Tysklands største industriherrer og «finanskonger», uttalte på riksdagsmøtet den 7. juni 1900 at «ettpundsaksjen er grunnlaget for den britiske imperialisme.»((Schulze-Gaevernitz, s. 110.)) Denne storkjøpmannen synes å ha et bedre «marxistisk» innblikk i imperi-

alismens vesen enn en viss merkverdig forfatter som ganske visst gjelder for å være grunnlegger av den russiske marxisme, men som like fullt tror at imperialismen bare er en dårlig egenskap hos et enkelt folk ...

Men «deltakelsessystemet» tjener ikke bare til å øke monopolinnehavernes makt umåtelig. det gjør det også mulig å flå publikum ustraffet ved alle mulige lyssky og skitne transaksjoner. Formelt, eller etter loven, er lederne av «moderselskapet» ikke ansvarlige for «datterselskapet». Dette regnes for «selvstendig», og ved dets hjelp kan alt «ordnes». Fra tidsskriftet «Die Bank», Maiheftet 1914, henter vi følgende eksempel:

«Således var for eksempel Aksjeselskapet for fjærstålindustri i Kassel, som inntil for noen få år siden var et av de mest rentable foretak i Tyskland, ved uheldige disposisjoner fra ledelsens side kjørt i den grad i grøften, at dividenden i løpet av få år gikk ned fra 15% til 0% . Ledelsen hadde uten aksjonærenes vitende forstrakt et datterselskap, Hassia, GmbH, som hadde en nominell kapital på bare noen få hundre tusen mark, med 6 millioner mark. Om dette engasjement, som utgjorde nesten det tredobbelte av moderselskapets aksjekapital, kunne en ingenting se i regnskapene, en tilsløring som det juridisk ikke var noe si på, og som kunne fortsette i to år, da ingen bestemmelse i handelsloven var overtrådt. Styrets formann, som hadde underskrevet disse villedende regnskaper som ansvarshavende, var og er fortsatt formann for handelskammeret i Kassel. Aksjonærene ble først underrettet om Hassia-engasjementet etter at det for lenge siden hadde vist seg å være et feilgrep (dette ordet burde forfatteren ha satt i anførselstegn) , og etter at fjærstålaksjene, fordi de som kjente til saken, hadde begynt å selge, var falt med ca. 100%.»

... Dette typiske eksempel på en i aksjeverdenen helt dagligdags regnskapsmanøvre gjør det forståelig hvorfor ledelsen for aksjeselskaper i alminnelighet langt lettere

innlater seg på risikable engasjementer enn private forretningsfolk. Den moderne regnskapsteknikk gjør det ikke bare lett for dem å holde risikable forretninger skjult for gjennomsnittsakcjonæren, men den tillater også hovedinteressentene ved bortsalg av aksjene i rett tid å unndra seg følgene av mislykte eksperimenter, mens den private forretningsdrivende selv må unngjelde for alt det han foretar seg.

Regnskapene til mange aksjeselskaper likner de middelalderlige «palimpsester» (et palimpsest er et pergament der den opprinnelige tekst er utvisket for å gi plass for en ny tekst), der en først må fjerne skriften for å kunne tyde de underliggende tegn med det virkelige innhold»

Den enkleste og derfor oftest brukte måte å tilsløre et regnskap på, er å dele et samlet foretak i flere ved opprettelse eller tilknytning av datterselskaper. Dette systems fordeler når det gjelder de forskjellige formål, lovlige og ulovlige, er så innlysende at de større selskaper som ikke har akseptert det, allerede i dag må betegnes som unntak.» ((Ludwig Eschwege, «Tochtergesellschaften», i «Die Bank», 1914, I, s. 544-546.))

Som eksempel på et stort monopolselskap som anvender dette systemet i videste utstrekning, nevner forfatteren det berømte «Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft» (AEG, som vi kommer tilbake til i det følgende). I 1912 regnet man at AEG «deltok» i 175-200 selskaper, som det naturligvis behersket, og at de rådde over en samlet kapital på halvannen milliard mark. ((Kurt Heinig, «Der Weg des Elektrotrusts», i «Die Neue Zeit», 1912, II, s. 484.))

Alle bestemmelser om kontroll, offentliggjøring av regnskaper etter bestemte skjemaer, opprettelse av tilsyn osv. som velmenende professorer og embetsmenn prøver å interessere publikum for i den beste mening, dvs. i den mening å forsvare

og pynte på kapitalismen, alt dette kan her ikke ha noen som helst betydning. For privateiendommen er hellig, og en kan ikke nekte noen å kjøpe, selge eller pantsette aksjer.

Hvor stort omfang «deltakelsessystemet» har fått i de russiske storbanker, kan en dømme om etter de opplysninger som gis av E. Agand, som i femten år arbeidet i Den russisk-kinesiske bank og i mai 1914 ga ut et verk med den ikke helt nøyaktige tittel: «Storbanker og verdensmarked». ((E. Agand, «Grossbanken und Weltmacht. Die wirtschaftliche und politische Bedeutung der Grossbanken im Weltmarkt unter Beriicksichtigung ihres Einflusses auf Russlands Volkswirtschaft und die deutsch-russischen Beziehungen», Berlin 1914, s. 11-17.)) Forfatteren inndeler de russiske storbanker i to hovedgrupper:

a) de som arbeider under «deltakelsessystemet», og b) de som er «uavhengige», idet det dog med «uavhengighet» ganske vilkårlig menes uavhengighet av utenlandske banker. Den første gruppen inndeler forfatteren igjen i tre undergrupper: 1. tysk, 2. engelsk og 3. fransk deltakelse, idet han her har de utenlandske storbankers «deltakelse» og herredømme for øye. Bankenes kapitaler deler forfatteren i slike som anbringes «produktivt» (i handel og industri), og slike som anbringes «spekulativt» (i børs- og finansoperasjoner), ut ifra det for ham karakteristiske småborgerlig-reformistiske standpunkt tror at man under kapitalismen kan skille den første slags kapitalinvestering fra den andre og avskaffe den sistnevnte.

Bankaktiva i millioner rubler: (pr. oktober-november 1913)

Russiske bankgrupper investerte kapitaler

produkt. spekulat. i alt

a) under «deltakelsessystemet»

Russiske bankgrupper	investerte	kapitaler	
	produkt.	spekulat.	i alt
a) under «deltakelsessystemet»			

1. Tysk deltakelse: 4 banker: Sibirske handelsbank, Russiske Bank, Internatinalt investerte kapitaler bank, Russiske bank, Internasjonale bank, Diskontobanken	413,7	859,1	1272,8
2. Engelsk deltakelse: 2 banker: Russiske handels- og industribank, Russisk-engelskebank	239,3	169,1	408,4
3. fransk deltakelse: 5 banker: Russisk-asiatiskebank, Privatbanken, AsovDon-banken, Unionbanken i Moskva, Russisk-franske handelsbank	711,8	661,2	1373,0
<i>i alt 11 banker</i>	1364,8	1689,4	3054,2
b) uavhengige russiske banker 8 banker: Moskva kjøpmannsbank, Volga-Kamabanken, I. W. Junker og co. A/S, Petersburg handelsbank (tidligere Vavelberg), Moskva bank (tidl. Rjabusjinski), Moskva diskontobank, Moskva handelsbank, Moskva privatbank	504,2	391,1	895,3
<i>i alt 19 banker</i>	1869,0	2080,5	3949,5

Etter disse oppgaver faller nesten fire av storbankenes milliarder rubler «arbeidende kapital» (mer enn 3 fjerdeparter, over 3 milliarder) på banker som i virkeligheten bare er datterselskaper av utenlandske banker, især av pariserbanker (den berømte banktrio: Banque de l'Union Parisienne, Banque de Paris et des Pays Bas og Societe Generale) og av berlinbanker (især Deutsche Bank og Disconto-Gesellschaft). To russiske storbanker : «Russiske bank» (Russiske bank for utenrikshandel) og «Internasjonale bank» (Petersburg internasjonale handelsbank) har fra 1906 til 1912

økt sin kapital fra 44 til 98 millioner rubler og sine reserver fra 15 til 39 millioner, idet de «for tre fjerdedelers vedkommende arbeider med tysk kapital». Den første tilhører den berlinske Deutsche Banks konsern, den andre tilhører Disconto-Gesellschafts. Den gode Agand er opprørt i sitt innerste over at berlinerbankene eier aksjemajoriteten og altså at de russiske aksjonærene er maktesløse. Selvsagt skummer det landet fløten som eksporterer kapital. Deutsche Bank lot f.eks., da den innførte Sibirske handelsbanks aksjer i Berlin, disse aksjene bli liggende et helt år i sin portefølje, for siden å selge dem til kurs på 193, altså til nesten dobbelt pris, og «tjente» omlag 6 millioner rubler på dette, en profitt som Hilferding kaller «anleggsprofitt»..

Den samlede «kapitalkraft» som storbankene i Petersburg rår over, anslår forfatteren til ca. 8235 millioner rubler, eller ca. 8 V4 milliard. Han fordeler så de utenlandske bankers «deltakelse», eller rettere sagt herredømme, på følgende måte: de franske bankene 55%, de engelske 10%, de tyske 35% Av denne samlede funksjonerende kapital på 8235 millioner rubler faller 3687 eller over 40%, etter forfatterens beregning på syndikatene:

Produgol (kullsyndikatet), Prodenteta (jernsyndikatet) samt olje-, metall- og sementsyndikatene. I saraband med dannelsen av de kapitalistiske monopoler har sammensmeltningen av bank- og industrikapitalen altså gjort veldige framsteg også i Russland.

Finanskapitalen, som er konsentrert på få hender og faktisk er monopolinnehaver, trekker ut en kolossal og stadig voksende profitt ved påstartning av nye selskaper, emisjonsforretninger. statslån osv. Den konsoliderer finansoligarkiets herredømme og gjør hele samfunnet tributtpliktig til monopolistene. Her er et av de tallløse eksempler på hvordan de amerikanske trustene «arbeider».(anført hos Hilferding : i 1887 startet Havemeyer sukkertrusten ved sammensmeltning av 15 småselskaper med en

samlet kapital på 6,2 million dollar. Trustens kapital ble imidlertid, som det heter på amerikansk «utvannet», og forhøyet til 50 millioner dollar. Denne «overkapitalisering» regnet med den framtidige monopolprofitt, på samme måte som ståltrusten, også i Amerika, regner Hied den framtidige monopolprofitt når den stadig kjøper opp nye jernmalmløyer. Og sukkertrusten innførte faktisk monopolpriser og oppnådde slike inntekter at den kunne utbetale 10% dividende av den sjudobbelt «utvannede» kapital, altså nesten 70% av den kapital som virkelig var «innbetalt» ved starten! I 1909 hadde trusten en kapital på 90 millioner dollar. Altså mer enn en tidobling av kapitalen på 22 år.

I Frankrike har «finansoligarkiets» herredømme antatt en litt annen form, »Contre l'oligarchie financiere en France», (Mot finansoligarkiet i Frankrike) heter den kjente boka av Lysis som i 1908 kom ut i 5 opplag. De fire største bankene har ikke relativt, men «absolutt monopol» ved emisjon av verdipapirer. Her har vi faktisk en «trust av storbanker». Monopolet sikrer monopolprofitt ved emisjonene. Det landet som opptar lån, får vanligvis ikke mer enn 90% av lånets pålydende, de resterende 10% går til bankene og de andre mellommenn. Ved det russisk/kinesiske lån på 400 millioner francs dro bankene av med en profitt på 8%, ved det russiske (1904) på 800 millioner 10%, ved Marokkolånet (1904) på 62,5 million francs: 183,4%. Kapitalismen, som begynner sin løpebane som ågerkapital i det små, avslutter sin utvikling som ågerkapital av uhyre omfang. «Franskmennene er Europas ågerkarler», sier Lysis. Alle forhold i det økonomiske liv gjennomgår en dyptgående forandring på grunn av denne kapitalismens utarting. Selv om befolkningen, industrien, handelen og skipsfarten stagnerer, kan landet berike seg ved åger. «Femti personer som representerer en kapital på bare 8 millioner francs, kan disponere over to milliarder i fire banker». «Deltakelses-systemet», som vi alt kjenner, har samme følger: en av Frankrikes største banker «Societe Generale» emitterer 64 000 obligasjoner fra datterselskapet «Sucreries et Raffineries

d'Egypt «(sukkerfabrikker i Egypt). Emisjonskursen er 150%, dvs. banken tjener 50 kopek på hver rubel. Selskapets dividender viste seg å være fiktive. «Publikum» tapte 90-100 millioner francs. «En av direktørene i Societe Generale var styremedlem i de egyptiske raffinerier». Det er ikke noe rart at Lysis må trekke denne slutning: «Den franske republikk er et finansmonarki», det er «fullstendig underlagt finansoligarkiet, som behersker presse og regjering.»((Lysis, «Contre financiers en France», 5. oppl., Paris 1908, s. 11, 12, 26, 39, 40 og 48.))

Under utviklingen og konsolideringen av finansoligarkiet har den overmåte profitable emisjon av verdipapirer, som er en av finanskapitalens viktigste transaksjoner, en meget stor betydning. Innen selve landet fins det ikke noen forretning som bare tilnærmevis kaster av seg et slikt utbytte som overtakelsen og formidlingen av utenlandske lån, skriver det tyske tidsskriftet «Die Bank».(«Die Bank», 1913, nr. 7, s. 630.))

«Det fins ingen bankforretning som gir så stort utbytte som emmisjonsforretning».

Gevinster ved emisjon av industriaksjer var ifølge «Deutscher Økonomist» gjennomsnittlig pr.år:

1895	38,6%
1896	36,1%
1897	66,7%
1898	67,7%
1899	66,9%
1900	55,2%

«I tiåret 1891-1900 er det bare på tyske industriverdipapirer inntjent over 1 milliard i gevinst.»((Stillich, anf. verk, s. 143, og Werner Sombart, «Die deutsche Volkswirtschaft im 19. Jahrhundert and im Anfang des 20. Jahrhunderts», 2. opplag,

1909, s. 526, bilag 8.))

Mens finanskapitalens profitt vokser uhyre når det er oppsving i industrien, går de små og usolide bedriftene til grunne i nedgangstider. Storbankene «deltar» så med å kjøpe dem opp til spottpriser eller med profitable «saneringer» og «reorganiseringer». Ved «saneringer» av de bedriftene som arbeider med tap, blir aksjekapitalen nedskrevet, dvs. utbyttet fordeles på en mindre kapital og blir så beregnet på dette grunnlag. Og når utbyttet kommer ned på null, blir det skaffet ny kapital og som sammen med den gamle og mindre profittbringende, kaster av seg tilstrekkelig utbytte. «Apropos», tilføyer Hilferding, «disse saneringer og reorganiseringer har en tosidig betydning for bankene. For det første er de gevinstbringende forretning, og for det annet en anledning til å gjøre slike selskaper som er i vansker avhengig av seg.»((Rudolf Hilferding, «Das Finanzkapital», 2. Aufl., s. 152.))

Et eksempel: gruveaksjeselskapet «Union» i Dortmund ble opprettet i 1872, med en aksjekapital på bortimot 40 millioner mark. Kursen steg til 170% etter at det første året hadde gitt en dividende på 12%. Finanskapitalen skummet fløten og kunne stikke til seg en bagatell på 28 millioner. Da dette selskapet ble opprettet, var det Disconto-Gesellschaft som spilte hovedrollen, den samme tyske storbank som har brakt det til en kapital på 300 mill. mark. Seinere sank dividenden i Union til null. Aksjonærene måtte gå med på at kapitalen ble nedskrevet, dvs. tape en del av pengene for ikke å tape alt. Og som resultat av en kjede «saneringer» forsvinner på 30 år over 73 mill. mark fra Union's bøker.

I dag har de opprinnelige aksjonærene i dette selskapet bare 5% av sine Union-aksjers pådydende tilbake.((Stillich, anf. verk, s. 139; Liefmann, s. 51))

Og bankene «tjente» på hver «sanering».

En særlig rentabel operasjon for finanskapitalen er også investeringer i tomter i omegnen av storbyer som vokser raskt. Bankmonopolet smelter her sammen med monopolet på grunnrente og kommunikasjonsmidler, fordi stigningen i tomteprisene, muligheten for lønnsomt tomtesalg osv. avhenger først og framst av gode forbindelser med byens sentrum, og disse samferdselsmidlene er i henda på store selskaper som gjennom «deltakelses-systemet» og fordelingen av direktørstillinger er forbundet med de samme bankene. På denne måten oppstår det som L. Eschwege (medarbeider i Die Bank, som spesielt har studert salg og pantsetting av tomter osv.) kaller «sumpen». En vanvittig spekulasjon i forstadstomter og byggekrakk, som med berlinerfirmaet Boswau og Knauer. Dette selskapet hadde skrappt sammen en kapital på ca. 100 millioner mark, med støtte fra den «høyst solide og respektable» Deutsche Bank, som naturligvis medvirket etter «deltakelses-systemet» dvs. hemmelig og i det skjulte. Etterpå trakk de seg ut av saken med et tap på bare 12 millioner mark. En ruin for småmestere og arbeidere som ikke får oppgjør av disse svindelforetakene innenfor byggevirksomheten, og endelig bedragerske transaksjoner med det «ærlige» berlin-politiet og de administrative myndigheter for å få tak i bystyrets opplysninger om byggetomter, byggeløyver osv. ((Ludwig Eschwege «Der Sumpf» i «Die Bank». 1913. II.s. 952.ff.; samme sted 1912, I, s. 223 ff))

Den «amerikanske skikk og bruk» som europeiske professorer og velmenende borgere hyklersk opprøres over i finanskapitalens epoke bokstavelig talt blitt skikk og bruk i hver eneste storby i alle land.

I begynnelsen av 1914 var det i Berlin tale om å danne en «trafikktrust», dvs. et «interessefelleskap» av de tre trafikkelskapene i Berlin: høybanen, sporveisselskapet og busselskapet.

«At dette er meningen», skrev Die Bank, «har en visst allerede fra den dag det ble kjent at aksjemajoriteten i

busselskapet var gått over i de andre selskapers besittelse. En kan ikke uten videre tro dem som arbeider for disse planene, når de meddeler at de ved en samlet regulering av trafikkvesenet håper å oppnå besparelser i driften, som også med tiden delvis vil kunne komme publikum til gode, men spørsmålet kompliseres ved at det bak den planlagte samferdselstrust står banker som hvis de vil, kan stille den monopoliserte trafikk i sine tomtespekulasjoners tjeneste. At denne tanken er meget nærliggende, blir innlysende med tanke på at det allerede da høybaneselskapet ble dannet, fant sted en sammenfletning av trafikkinteresser og den bakomstående storbanks interesser i forstadstomter. Ja, at disse interesser til og med var en vesentlig forutsetning for selskapets start. Høybanens Østlinje skulle omslutte arealer som banken, etter at banen var sikret, solgte med veldig fortjeneste for seg selv og de medinteresserte til Terraingesellschaft am Bahnhof Schönhauser Allee..» («Verkehrstrust» i «Die Bank». 1914. I.s.89-90))

Er monopolet først blitt en kjennsgjerning og skalter og valter med milliarder, så gjennomtrenger det med absolutt uunngåelighet alle midler av det offentlige liv, helt uansett politisk struktur og hvilke som helst andre «detaljer». Den tyske økonomiske litteratur ynder, med hipp til den franske Panama-skandalen og den amerikanske politiske korrupsjon, å lovprise den preyssiske embetsstands ubestikkelighet opp i skyene. Men det er en kjensgjerning at til og med den borgerlige litteratur om tysk bankvesen er tvunget til stadig å gå langt utover behandlingen av rene bankoperasjoner, og f.eks. i anledning de stadig hyppigere tilfelle av regjeringsembetsmenns overgang til banktjeneste er nødt til å skrive om «strømmen til bankene».

«Men hvordan står det til med en statsembetsmanns uavhengighet når hans stille håp er en varm liten plass i Behrensstrasse? «(Deutsche Banks hovedsete ligger i Behrensstrasse.) («Der Zug zur Bank», «Die Bank», 1909, I. s. 79.))

Utgiver av «Die Bank», Alfred Lansburgh, skrev i 1909 en artikkel «Bysantinismens økonomiske betydning» bl.a. om Wilhelm II's palestinareise og «dens umiddelbare følge: Bagdadbanen. Dette skjebnesvangre «standardverk av tysk foretaksomhet», som har større skyld i «innkretsningen» enn alle våre politiske feilgrep tilsammen».(«Der Zug zur Bank», «Die Bank», 1909, I, s. 301.))

(Med innkretsningen menes Edward VII's politikk, som gikk ut på å isolere Tyskland og innringe det med et forbund av imperialistiske tyskfiendtlige stater). Den før omtalte medarbeider i samme tidsskrift, Eschwege, skrev i 1912 en artikkel, «Plutokrati og embetsstand» der han bl.a. brakte avsløringer om saken mot den tyske regjeringsråd Volker, som hadde utmerket seg ved sin energi som medlem av en kommisjon til undersøkelse av kartellproblemer, og som kort tid etter fikk en høyt avlønnet stilling i det største kartellet, Deutscher Stahlwerksverband. Liknende tilfelle, som slett ikke er tilfeldige, tvang den samme borgerlige forfatter til å innrømme at «den økonomiske frihet, garantert i den tyske forfatning, allerede nå på mange områder av det hjemlige erhvervsliv er blitt en innholdsløs frase», og at plutokratiets herredømme medfører at «selv den mest vidtgående politiske frihet ikke lenger kan redde oss fra å bli et folk av ufrie.»(«Der Zug zur Bank», 1912, II, s. 825; 1913, II, s. 962.))

Hva Russland angår, vil vi nøye oss med et enkelt eksempel: For noen år siden sto det i mange aviser en melding om at direktøren for Kredittdepartementet, Davydov, nå forlot statstjenesten for å overta en stilling i en storbank, med en lønn som etter kontrakten i løpet av få år skulle stige til over 1 million rubler. Kredittdepartementet er en institusjon som har til oppgave å «skape ensartet praksis i alle rikets kredittinstitusjoner, og som yter hovedstadsbankene subsidier på opptil 800-1000 millioner rubler.»(E. Agahd, s 201-202))

Det er i det hele tatt en egenskap ved kapitalismen at den

skiller besittelsen av kapital fra dens anvendelse i produksjonen. Skiller pengekapitalen fra den industrielle eller produktive kapital. Skiller rentieren, som utelukkende lever av rentene på pengekapitalen, fra driftsherren og alle som umiddelbart bruker kapitalen. Imperialismen eller finanskapitalens herredømme er det høyeste trinn i kapitalismens utvikling, der dette skille har nådd et kolossalt omfang. Finanskapitalens overvekt over alle andre former for kapital betyr en dominerende stilling for rentieren og finansoligarkiet. Det betyr at noen få finanssterke stater skiller seg ut fra de øvrige. Hvor stort omfang denne prosessen har fått, viser emisjonsstatistikken, dvs. statistikken over utstedelsen av forskjellige verdipapirer.

I bulletinen til det internasjonale statistiske byrå har A. Neymarck ((A. Neymarck, «Bulletin d'Institut international de statistique». t. XIX, livre II. La Haye 1912. Tallene fra småstatene er beregnet tilnærmedesvis etter tallene fra 1902 med et tillegg på 20 %)) offentliggjort meget utførlige, fullstendige og godt sammenlignbare oppgaver over emisjonene i hele verden, oppgaver som seinere ofte er blitt gjengitt i utdrag i den økonomiske litteratur. Her er resultatene fra 4 tiår:

Samlet sum av emisjoner i milliarder francs.

1878-1880	76,1
1881-1890	64,5
1901-1910	100,4
1901-1910	197,8

Samlet sum av verdipapirer i milliarder francs i 1910.

England	142
Sambandstatene	132
Frankrike	110
Tyskland	95

(disse sammenlagt)	(479)
Russland	31
Østerrike/Ungarn	24
Italia	14
Japan	12
Nederland	12,5
Belgia	7,5
Spania	7,5
Sveits	6,25
Danmark	3,75
Sverige, Norge, Romania o.a.	2,5
I alt	600,00

I denne oversikten faller det lett i øynene hvor skarpt fire spesielt rike kapitalistiske land skiller seg ut, hvert av dem med mellom 100-150 milliarder francs verdipapirer. Av disse fire land er to, England og Frankrike, de eldste, og som vi seinere skal se, kolonirikeste kapitalistiske land. De to andre, Sambandsstatene og Tyskland, er de land der utviklingstempoet og utbredelsen av kapitalistiske monopoler i produksjonen har vært sterkest. Disse fire land har tilsammen 479 milliarder francs, dvs. om lag 80% av verdens finanskapital. Nesten hele den øvrige verden spiller i en eller annen form skyldnerens og den tributtpliktiges rolle overfor disse landene – de internasjonale bankierer, verdensfinanskapitalens fire «grunnpillarar».

Spesielt må vi undersøke den rolle som kapitaleksporten spiller ved dannelsen av finanskapitalens internasjonale nett av avhengighet og forbindelser.

IV. KAPITALEKSPORTEN

For den gamle kapitalisme med frikonkurransens fulle herredømme var eksport av varer karakteristisk. For den nyeste

kapitalisme med monopolenes herredømme er eksport av kapital blitt karakteristisk.

Kapitalisme er vareproduksjon på sitt høyeste utviklingstrinn, der også arbeidskraften er blitt en vare. Økningen både i den innenlandske og især i det internasjonale varebytte er et karakteristisk kjennemerke på kapitalismen. Den ujevne og sprangvise utvikling av de enkelte foretak, de enkelte industrigrener og de enkelte land er uunngåelig under kapitalismen. England ble et kapitalistisk land før de andre land. Omkring midten av det 19. århundre da det innførte frihandelen, gjorde det krav på å spille rollen som den øvrige verdens verksted, dvs. å levere ferdigfabrikater til alle land mot å få deres råstoffer i bytte. Men Englands monopol i denne retning var undergravid allerede i siste fjerdedel av det 19. århundre. Fordi en rekke andre land hadde sikret seg ved «vernetoll» og utviklet seg til selvstendige kapitalistiske stater. Ved inngangen til det 20. århundre finner vi en ny type monopoler i ferd med å danne seg. For det første: monopolforbund mellom kapitalistene i alle de fremskredne kapitalismens land, for det annet : monopolstilling for de få rikeste land, der akkumulasjonen av kapital har nådd veldige dimensjoner. Det oppsto en veldig «kapitaloverskudd» i de fremskredne land.

Hadde kapitalen vært i stand til å utvikle jordbruket, som nå overalt ligger langt tilbake for industrien, hadde den kunnet heve levestandarden for de store masser av befolkningen, som trass i den svimlende tekniske utvikling overalt lever i sult og elendighet. Da kunne det ikke være tale om noen kapitaloverflod. Og dette er da også den «innvending» som kapitalismens småborgerlige kritikere pleier å komme med. Men hadde kapitalismen kunnet dette, da ville den ikke vært kapitalisme, for ujevnheten i utviklingen og massenes halvt utsultede tilstand er nettopp vesentlige og uunngåelige forutsetninger for denne produksjonsmåten. Så lenge kapitalismen er kapitalisme, blir kapitaloverfloden ikke brukt

til å heve massenes levestandard i vedkommende land – for det ville bety en minskning av kapitalismens profitt – men derimot til å øke profitten ved kapitaleksport til utlandet, til de tilbakeliggende land. I disse tilbakeliggende land er profitten i alminnelighet høy, for her fins det lite kapital, jorda er forholdsvis billig, lønningene lave og prisen på råstoffer lav. Muligheten for kapitaleksport blir skapt ved at en rekke tilbakeliggende land allerede er dratt inn i verdenskapitalismens kretsløp, de viktigste jernbanelinjer er allerede bygd eller under bygging, de elementære vilkår for industriell utvikling sikret osv. Kapitaleksporten nødvendiggjøres ved at kapitalismen i noen land er blitt «overmoden» og at kapitalen der (under forutsetning av jordbrukets tilbakeliggende utvikling og massenes armod) mangler spillerom for rentable investeringer.

Følgende tilnærmet riktige tall viser hvilke kapitaler de tre hovedland har investert i utlandet((Hobson, «Imperialism», London 1902, s. 58; Reisser, s. 395 og 404; P. Arndt, i «Weltwirtschaftliches Archiv», bd. 7, 1916, s. 35, Neymarck i «Bulletin d'Institut international de statistique», Hilferding, «Das Finanzkapital» s. 437; Lloyd George, Tale i Underhuset 4/5 1915 ifølge «Daily Telegraph» 5/5 1915; B. Harms, «Probleme der Weltwirtschaft», Jena 1912, s. 235 ff., Dr.Sigmund Schilder, «Entwicklungstendenzen der Weltwirtschaft», Berlin 1912, bd. I, s. 150; George Paish, «Great Britain's Capital Investments etc.» i «Journal of the Royal Statistical Society», Vol. LXXIV, 1910-11, s. 167; Georges Diouritch, «L'Expansion des banques allemandes a l'etranger, ses rapports avec le developpement Ã©conomique de 'Allemagne», Paris 1909, s. 84)).

Kapital investert i utlandet i milliarder francs

	England	Frankrike	Tyskland
1862	3,6	–	–
1872	15	10 (1869)	–

1882	22	15 (1880)	?
1893	42	20 (1890)	?
1902	62	27-37	12,5
1914	75-100	60	44

Av dette ser vi at det først var i begynnelsen av det 20. århundre at kapitaleksporten antok kjempedimensjoner.

Før krigen utgjorde den kapital som de tre hovedland hadde investert i utlandet, 175-200 milliarder francs. Regner en beskjedent utbytte av denne kapital til 5%, må det ha vært omkring 8-10 milliarder i året. Et solid grunnlag for imperialistisk undertrykking og utbytting av de fleste nasjoner og land i verden for noen få grunnrike staters kapitalistiske snyltetilværelse!

Hvordan fordeler denne utenlandsinvesterte kapital seg på de forskjellige land? Hvor er den anbrakt? På dette spørsmål kan en bare gi et omtrentlig svar, men likevel vil dette svaret være i stand til å kaste lys over visse alminnelige vekselvirkninger og sammenhenger innenfor den moderne imperialismen:

De eksporterte kapitalers (omtrentlige) fordeling på verdensdelene (omkring 1910). (i milliarder mark)

	England	Frankrike	Tyskland	i alt
Europa	4	23	18	45
Amerika	37	4	10	51
Asia, Afrika, Australia	29	8	7	44
I alt	70	35	35	140

For Englands vedkommende inntas førsteplassen av deres kolonier, som er meget store også i Amerika (f.eks. i Canada), for ikke å tale om Asia osv. Den kjempemessige kapitaleksporten er på det mest intime knyttet til de veldige kolonier, hvis betydning for imperialismen vil bli behandlet mer utførlig nedenfor. Annerledes med Frankrike. Frankrike har

hovedsakelig investert sin utførte kapital i Europa og først og fremst i Russland (ikke mindre enn 10 milliarder francs). Her dreier det seg forresten overveiende om lånekapital, om statslån og ikke om kapital som investeres i industriforetak. Til forskjell fra den koloniale engelske imperialisme kunne en kalle den franske for ågerimperialisme. I Tyskland finner en en tredje avart: Tysklands kolonibesittelser er ikke store, og landets eksportkapital fordeler seg likelig mellom Europa og Amerika.

Kapitaleksporten påvirker den kapitalistiske utvikling i importlandene, og den påskynder den overordentlig. Fordi denne eksporten til en viss grad er egnet til å hemme utviklingen i de eksporterende land, så kan dette bare skje ved tilgjengjeld å utvide og utdype den fortsatte kapitalistiske utvikling i hele verden.

De kapitaleksporterende land vinner nesten alltid visse «fordeler», hvis karakter kaster lys over det særegne ved finanskapitalens og monopolenes epoke.

Berlintidsskriftet, «Die Banko», skriver f.eks. i oktober 1913 følgende:

«På det internasjonale kapitalmarked utspilles i den seinere tid en komedie som er «Aristofanes» penn verdig. Tallrike fremmede stater, fra Spania til Balkanlandene, fra Russland til Argentina, Brasil og Kina, trer åpenlyst eller hemmelig fram på de store pengemarkeder med sine lånebehov, hvorav noen er overordentlig presserende. Pengemarkedene er riktignok ikke i noen synderlig god forfatning, og heller ikke de politiske utsikter er særlig rosenrøde. Likevel våger ikke noen av pengemarkedene å avslå de fremmede krav av frykt for at naboen skal komme dem i forkjøpet, bevilge lånet og dermed sikre seg retten til visse gjentjenester. Ved den slags internasjonale forretninger faller det jo alltid litt av til långiveren, enten det nå er en handelspolitisk fordel, en kullstasjon eller et havneanlegg, en konsesjon eller en

kanonleveranse. («Die Bank», 1913, II, s. 1024 og 1025.)

Finanskapitalen har skapt monopolenes epoke. Men monopolene fører overalt de monopolistiske prinsipper med seg. I stedet for konkurranse på det åpne marked, trer utnyttningen av forbindelser for å oppnå en innbringende forretning. Den vanligste framgangsmåte er følgende: som vilkår for et lån kreves at en del av lånet skal brukes til kjøp av produkter fra kreditorlandet, især rustningsmateriell, skip osv. Frankrike har i de siste årtier (1890-1910) brukt dette middel meget ofte. Kapitaleksporten blir et middel til å fremme vareeksporten. Transaksjonene, særlig mellom de store foretak, er her av den art at de, som Schilder med et mildt uttrykk sier «minner om korrupsjon». Krupp i Tyskland, Schneider i Frankrike, Armstrong i England, er typiske eksempler på slike firmaer som står i intim forbindelse med kjempebankene og regjeringen og som «en ikke godt kommer utenom» ved lån.

Frankrike gav Russland et lån, men tok sitt monn igjen ved handelstraktaten av 16. september 1905, idet det sikret seg visse innrømmelser inntil 1917. Det samme skjedde ved handelstraktaten med Japan av 19. august 1911. Tollkrigen mellom Østerrike og Serbia, som med en avbrytelse på sju måneder varte fra 1906 til 1911, var delvis fremkalt av konkurransen mellom Østerrike og Frankrike om leveranser av krigsmateriell til Serbia. Paul Deschanel uttalte i januar 1912 i deputerkammeret at franske firmaer fra 1908 til 1911 hadde levert Serbia krigsmateriell for 45 millioner francs.

I en rapport fra den østerrisk-Ungarske konsul i Sao Paulo (Brasil) heter det:

«Utbyggingen av det brasilianske jernbanenett skjer hovedsakelig ved fransk, belgisk, engelsk eller tysk kapital. Disse landene sikrer seg ved de finansielle operasjoner som står i forbindelse med jernbaneanleggene, også leveransen av det nødvendige jernbanemateriell.» ((Schilder, anf. verk, bd.

I, s. 346, 349, 350 og 371.))

På denne måten spinner finanskapitalen i ordets egentlige betydning sitt nett over alle verdens land. En vesentlig rolle spiller her bankene som er opprettet i koloniene og deres filialer. De tyske imperialister ser med misunnelse på de «gamle» kolonilandene, som er «heldige» i så måte. I 1904 hadde England 50 kolonibanker med 2279 filialer (i 1910 72 med 5449 filialer, Frankrike 20 med 136 filialer, Nederland 16 med 68 og Tyskland «i alt bare» 13 med 70 filialer. ((Riesser, anf. verk, 4. oppl., s. 374 og 375; Diouritch, anf. verk, s. 283.)) De amerikanske kapitalistene misunner på sin side de engelske og de tyske. «I Sør-Amerika» klaget de i 1915, «har 5 tyske banker 40 filialer og 5 engelske 70». England og Tyskland har i de siste 25 år investert bortimot 4 milliarder dollar i Argentina, Brasil og Uruguay, og resultatet er at de deltar med 46% i disse tre lands samlede handelsomsetning. ((I «The Annals of the American Academy of Political and Social Science», bd. LIX, mai 1915, s. 301. Samme sted, s. 131 leser vi at den kjente statistiker Paish i siste hefte av finanstidsskriftet «Statist», har anslått den kapital som er utført fra England, Tyskland, Belgia og Nederland, til 40 milliarder dollar, dvs. 200 milliarder francs.))

De kapitaleksporterende land har i overført betydning delt verden mellom seg. Men finanskapitalen har også ført til en direkte oppdeling av verden.

V. VERDENS OPPDELING MELLOM KAPITALISTSAMMENSLUTNINGENE

Kapitalistenes monopolsammenslutninger – kartellene, syndikatene og trustene – deler først og fremst hele det innenlandske marked mellom seg, ved at de mer eller mindre fullstendig tilriver seg produksjonen i vedkommende land. Men innenlandsmarkedet henger under kapitalismen uatskillelig

sammen med utenlandsmarkedet. Kapitalismen har for lenge siden skapt et verdensmarked. I samme monn som kapitaleksporten vokste og de kjempemessige monopolsammenslutningers utenlandske og koloniale forbindelser og innflytelsessfærer ble utvidet, kom det «naturligvis» stadig oftere til avtaler i verdensmålestokk imellom dem og til internasjonale kartelldannelser.

Dette er et nytt trinn i kapitalens og produksjonens verdensomspennende konsentrasjon. Et trinn som uten sammenlikning står høyere enn de foregående. Vi skal se hvordan dette «overmonopolet» vokser fram.

Det mest typiske for teknikkens og kapitalismens siste framsteg i slutten av det 19. og begynnelsen av det 20. århundre er elektroindustrien. Den utvikler seg sterkest i de to mest framskredne av de nye kapitalistiske land, dvs. Sambandsstatene og Tyskland. I Tyskland hadde krisen i 1900 særlig stor innflytelse på veksten av konsentrasjonen i denne industrigren. Bankene, som alt på den tid var temmelig sterkt sammenvokst med industrien, framskyndet og utvidet under denne krisen i høyeste grad undergangen for de forholdsvis små bedrifter og deres oppsugning i storbedriftene.

«Idet de(bankene)», skriver Jeidels, «slår hånden av nettopp de bedrifter som trenger mest til kapital, fremmer de først en svimlende hausse og siden en redningsløs ruin for de selskaper som ikke varig er intimt forbundet med dem.»((Jeidels, anf. verk, s. 232.))

Følgen av dette var at konsentrasjonen etter 1900 gikk framover med kjempesteg. Før 1900 fantes det i elektroindustrien sju eller åtte grupper, som hver besto av flere selskaper (i alt 28). og bak hver av dem sto 2-11 banker. Fra 1908 til 1912 smeltet disse gruppene sammen til to eller kanskje bare EN eneste. Denne prosessen foregikk på følgende måte:

GRUPPER I ELEKTROINDUSTRIEN Før 1910

Felten & Lahmeyer Guillaume → Felten & Lahmeyer → AEG Union
AEG → AEG Siemens & Halske + Schuckert & Co → Siemens &
Halske Schuckert Bergman → Bergman Kummer → krakk i 1900

I 1912: («I Intimt samarbeid» siden 1908) .

Det berømte AEG (Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft), som har utviklet seg på denne måten, behersker (gjennom et «deltakelses-system») 175-200 selskaper og disponerer over en kapital på ca. 1.5 milliarder Mark. Bare av de direkte utenlandsagenturer har AEG 34. Av dem 12 aksjeselskaper i mer enn 10 stater. Allerede i 1904 ble den tyske elektroindustriens kapitalanlegg i utlandet beregnet til 233 millioner Mark, derav 62 millioner i Russland. Det er overflødig å si at AEG er et kjempemessig kombinert foretak. Det eier bl.a. 16 fabrikk-selskaper, som framstiller de mest forskjelligartede varer, fra kabler og isolatorer til automobiler og fly.

Men konsentrasjonen i Europa utgjorde også en bestanddel av konsentrasjonsprosessen i Amerika. Dette foregikk på følgende måte:

General Electric Company (GEC). I USA : Thomas-Houston Co. oppretter i Europa (Tyskland): Union Elektrizitätsgesellschaft, seinere Allgemeine Elektrizitätsgesellschaft – AEG .

Edison & Co. oppretter i Europa : (Fransk Edison & Co) – som overdrar sine patenter til AEG.

På denne måten oppsto to «elektromakter». Andre elektromakter, slike som er fullstendig uavhengige av disse, finnes det ikke på kloden, sier Heinig i sitt arbeid: «Elektrotrustens vei». De følgende tall gir en omtrentlig, men langt fra uttømmende forestilling om disse to trusters omsetning og omfang:

		Vareomsetning i mill mark	Antall beskjeftigede	Nettoinntekt i mill mark
Amerika : GEC	1907	252	28 000	35,4
General Electric Co.	1910	298	32 000	45,6
Tyskland: AEG	1907	216	30 700	14,5
Allg. Elektr.-Ges	1911	362	60 800	21,7

Og nå, i 1907 inngår den amerikanske og den tyske trust en overenskomst om en oppdeling av verden. Konkurransen utsjaltes. GEC får Sambandsstatene og Canada. AEG får Tyskland, Østerrike, Russland, Nederland, Danmark, Sveits, Tyrkia og Balkan. Særskilte, naturligvis hemmelige, overenskomster bestemmer over datterselskapene, som skal trenge inn i nye industrigrener og i nye, formelt, ennå udelte land. De utveksler innbyrdes oppfinnelser og erfaringer ((Kurt Heinig, «Der Weg des Elektrotrusts», «Neue Zeit», 30. årgang, II, s. 474, ff., se også Riesser, like ens Diouritch, s. 239.)).

Det er innlysende hvor vanskelig det er å konkurrere med disse to samarbeidende, verdensomfattende truster, som tar over en kapital på flere milliarder Mark og har filialer, representanter, agenturer, forbindelser osv. i hver krok av verden. Men en oppdeling av verden mellom to mektige truster utelukker selvsagt ikke en nyoppdeling, så snart styrkeforholdet – som følge av utviklingens ujevnheter, kriger, krakk, osv. har forandret seg.

Et lærerikt eksempel på et forsøk på en slik nyoppdeling og kampen om den, finner vi i oljeindustrien.

«Verdens oljemarked», skriver Jeidels i 1905, «er i det vesentlige ennå i dag oppdelt mellom to store finansgrupper:

Rockefellers amerikanske Standard Oil Co. og bererskerne av den russiske Baku-olje, Rotschild og Nobel.» Gruppene står i nær forbindelse med hverandre, men er i de siste år truet i sin monopolstilling av fem fiender ...» ((Jeidels, s. 192 og 193.))

1. Svikten i de amerikanske oljekilder.
2. Konkurransen fra firmaet Mantasjov og Co. i Baku.
3. Åpningen av oljekilder i Østerrike og
4. I Romania.
5. De oversjøiske oljekilder, især i de nederlandske kolonier (de grunnrike firmaer Samuel, som attpå til er alliert med engelsk kapital).

De tre siste grupper er forbundet med tyske storbanker, med kjempeforetaket Deutsche Bank i spissen. Disse bankene «har selvstendig og planmessig fremmet oljeindustrien, således f.eks. Romania, for å ha et eget støttepunkt». I den rumenske oljeindustrien anslo en i 1907 den utenlandske kapital til 185 millioner francs, og derav falt 74 millioner på Tyskland. ((Diouritch, s. 275.))

Det begynte en kamp som da også i den økonomiske litteratur betegnes som en kamp om «oppdeling av verden». På den ene siden Rockefeller's oljetrust, som – for å rive alt til seg – dannet et datterselskap i selve Nederland og kjøpte opp oljekildene i Nederlandsk India for dermed å rette et slag, mot sin hovedfiende, den nederlandsk/engelske Shell-trust. På den andre siden søkte Deutsche Bank og andre berlinbanker å «beholde» Romania «for seg», og slutte det sammen med Russland mot Rockefeller. Denne disponerte over en langt større kapital og et utmerket godt organisert transport-og distribusjonsapparat. Kampen kunne bare ende med fullstendig nederlag for Deutsche Bank, hvilket også ble tilfelle i 1907. Deutsche Bank hadde nå bare valget mellom å likvidere sine «oljeinteresser» med milliontap eller å underkaste seg. Man valgte det siste og sluttet en avtale med Standard Oil som var meget ugunstig for Deutsche Bank. Etter denne avtalen

forpliktet Deutsche Bank seg til «intet å foreta seg til skade for amerikanske interesser»; det var dog tatt det forbehold at avtalen skulle tape sin gyldighet hvis Tyskland ved lov innførte statsmonopol på olje.

Berlintidsskriftet «Die Bank» skrev i den anledning, at Tyskland bare kan bekjempe oljetrusten ved et elektrisitetsmonopol og ved å omsette vannkraft til billig elektrisitet.

«Men», la forfatteren til, «elektrisitetsmonopolet vil først komme i det øyeblikk produsentene har bruk for det, nemlig når det neste store krakk i elektrisitetsindustrien står for døren. Når de veldige, dyre elektrisitetsverker som de private konsernene i elektrisitetsindustrien nå bygger overalt, og som stater, kommuner osv. allerede nå gir dem delvis monopol på, ikke lenger er i stand til å arbeide rentabelt. Da må en ta vannkraften i bruk. Likevel vil en ikke la staten omdanne den til billig elektrisitet, men på nytt overlate den til et «statskontrollert privatmonopol», fordi de veldige erstatninger og avfinnelsesummer som en måtte betale privatindustrien, ville belaste grunnretten for sterkt i et statsdrevet elektrisitetsmonopol. Slik var det med kalimonopolet, slik er det med oljemonopolet, og slik vil det bli med elektrisitetsmonopolet. Om bare våre stats-sosialister, som lar seg blende av et vakkert prinsipp, en gang ville innse at monopolene i Tyskland aldri har hatt til formål eller resultat å gagne forbrukerne, ikke engang å la staten få del i driftsherreutbyttet, men alltid bare har trådt til med statsstøtte for å sanere privatindustrier som er på falllittens rand. («Die Bank», 1912, i, s. 1036; 1912, II, s. 629; 1913, 1, s. 388.)

Så verdifulle innrømmelser ser borgerlige tyske økonomer seg nødt til å framkomme med! Her ser vi helt klart og tydelig hvordan private og statlige monopoler i finanskapitalens epoke fletter seg inn i hverandre, og hvordan begge slag bare danner

enkelte kjedeledd i de største monopolinnehaveres imperialistiske kamp om å dele verden.

Også i handelsskipsfarten har den kjempemessige vekst i konsentrasjonen ført til en oppdeling av verden. I Tyskland oppsto to veldige selskaper: Hamburg-AmerikaLinjen (Hapag) og Norddeutscher Lloyd med en kapital på 200 millioner mark hver (i aksjer og obligasjoner) og skip til en verdi av 185-189 millioner mark. På den annen side ble det i Amerika den 1. januar 1903 dannet den såkalte Morgantrust «The International Mercantile Marine Co», som forener 9 amerikanske og engelske darnskipsselskaper og rår over en kapital på 120 millioner dollar (480 millioner mark). Allerede i 1903 sluttet de tyske kjempeselskapene en avtale med denne engelsk/amerikanske trusten om oppdelingen av verden i samband med fordelingen av profitten. De tyske selskapene ga avkall på konkurranse i den engelsk/amerikanske fraktfarten. Det ble nøyaktig bestemt hvilke havner som skulle overlates til hver især, det ble satt ned en alminnelig kontrollkommissjon osv. Avtalen ble sluttet på 20 år med den klausul at den skulle tre ut av kraft i tilfelle krig((Riesser, 3. oppl., s. 114-116.))

Overmåte lærerik er også det internasjonale skinnekartellets tilblivelseshistorie. Allerede i 1884, i en sterk depresjonsperiode for industrien, gjorde de engelske, belgiske og tyske skinneverkene for første gang forsøk på å danne et slikt kartell. Man ble enig om ikke å konkurrere med hverandre på vedkommende lands indre markeder, og de utenlandske markeder ble fordelt etter følgende forhold: England 66%, Tyskland 27% og Belgia 7%. Hele India ble forbeholdt England. Det ble utkjempet en felles kamp mot et engelsk firma som holdt seg utenfor sammenslutningen, og omkostningene ved denne kampen ble dekket i fellesskap av en bestemt prosent av salget. Kartellet ble imidlertid oppløst i 1886, da to engelske firmaer brøt ut. Det er betegnende at det ikke lyktes å få i stand noen ny avtale under den følgende industrielle oppgangsperiode.

I begynnelsen av 1904 ble det tyske stålsyndikatet grunnlagt. I november 1904 ble det internasjonale skinnekartell fornyet på følgende basis: England 53.5 Tyskland 28.83, Belgia 17.67 . Siden sluttet Frankrike seg til med 4.8, 5.8% og 6.4%, for det første, annet og tredje år utover 100%, dvs. med en samlet mengde av 104.8% osv. I 1905 tiltrådte den amerikanske ståltrust (United States Steel Corporation) og seinere også Østerrike og Spania.

«I øyeblikket,» skriver Vogelstein i 1910, «er jordens oppdeling fullført, og de store forbrukere, først og fremst statsbanene, kan nå da verden er gitt bort uten at deres interesser er ivaretatt, som dikteren, ta opphold i Zeus' Himmel». ((Th. Vogelstein, «Organisationsformen», s. 100.))

Videre må nevnes det internasjonale sinksyndikat, som ble grunnlagt i 1909 og fordelte produksjonen nøyaktig mellom 3 grupper: de tyske, belgiske, franske, spanske og engelske fabrikker; enn videre den internasjonale krutttrusten – denne, som Liefmann sier,

«helt moderne nære forbindelse mellom alle tyske bedrifter som framstiller sprengstoff, og som deretter sammen med de på samme måte organiserte franske og amerikanske sprengstoffabrikker så og si deler hele verden mellom seg.» ((R. Liefmann, «Kartelle and Trusts», 2. Aufl., s. 161.))

I alt regner Liefmann for året 1897 opp bortimot 40 internasjonale karteller som Tyskland er med i, og for 1910 allerede ca. 100.

Mange borgerlige forfattere (nå også med tilslutning av K.Kautsky, som fullstendig har forrådt sin marxistiske innstilling fra f. eks. 1909) ga uttrykk for den oppfatning at de internasjonale karteller som en av de klareste uttrykksformer for kapitalens internasjonalisering, gjør det mulig å håpe på at freden kan opprettholdes mellom folkene

under kapitalismen. Denne oppfatning er teoretisk fullstendig meningsløs og praktisk en sofisme og en uærlig metode for å forsvare den verste opportunisme. De internasjonale karteller viser hvor sterkt de kapitalistiske monopoler nå har utviklet seg, og hva kampen mellom kapitalistforbundene gjelder. Denne siste omstendighet er den viktigste, bare den gjør oss klar over hendingenes historisk-økonomiske mening; for kampens form kan skifte og skifter også bestandig av forskjellige, forholdsvis spesielle og forbigående grunner, men kampens vesen, dens klasse innhold kan bent fram ikke forandre seg så lenge det fins klasser. Det er klart at det gagnar f. eks. det tyske borgerskap, som Kautsky i realiteten er gått over til, med sine teoretiske betraktninger (som vi skal komme tilbake til) når en tilslører innholdet i nåtidens økonomiske kamp (oppdelingen av verden) og framhever snart den ene og snart den andre form for kampen. Det er nettopp denne feil Kautsky gjør. Dette gjelder selvsagt ikke bare det tyske borgerskap, men hele verdens borgerskap. Kapitalistene deler verden mellom seg. Ikke på grunn av noen spesiell ondskap, men fordi det stadium konsentrasjonen har nådd, tvinger dem til å gå denne veien for å få profitt. Fordelingen foretas «etter kapital» eller «makt». Noen annen måte å dele på kan det jo heller ikke finnes i vareproduksjonens og kapitalismens system. Men makten skifter med den økonomiske og politiske utvikling. For å forstå det som skjer må en vite hvilke spørsmål som avgjøres ved maktforskyvning. Om disse forskyvningene er av «rent» økonomisk natur eller ikke-økonomisk (f. eks. militær) art, er et underordnet spørsmål som ikke kan endre noe i den grunnleggende oppfatning av kapitalismens siste epoke. Å sette spørsmålet om formen for kampen og avtalene (i dag fredelig, i morgen ufredelig, i overmorgen igjen fredelig) i stedet for spørsmålet om innholdet i kampen og avtalene mellom kapitalistsammenslutningene, er det samme som å synke ned til taskenspillernes rolle.

Den nyeste kapitalismes epoke viser oss at det på grunnlag av den økonomiske oppdeling av verden danner seg visse relasjoner

mellom kapitalistsammenslutningene, og at det ved siden av og i sammenheng med dette også danner seg visse relasjoner mellom de politiske sammenslutninger, og statene, på grunnlag av den territoriale oppdeling av verden, kampen om koloniene, «kampen om økonomiske områder».

VI. VERDENS OPPDELING MELLOM STORMAKTENE

I sitt verk «De europeiske koloniers territoriale utvikling», gir geografen A. Supan((A. Supan, Die territoriale Entwicklung der europäischen Kolonien», Gotha 1906, s. 254.)) følgende korte oversikt over denne utviklingen i slutten av det 19. århundre:

Landområder som tilhørte de europeiske kolonimakter (og USA).

	1876	1900	Tilvekst
I Afrika	10,8 %	90.4 %	+ 79,6 %
I Polynesia	56.8 %	98,9 %	+ 42,1 %
I Asia	51,5 %	56,6 %	+ 5,1 %
I Australia	100 %	100%	–
I Amerika	27.5 %	27,2 %	-0.3%

«Det karakteristiske for denne perioden», slutter Supan av dette, «er altså oppdelingen av Afrika og Polynesia».

Da det i Asia og Amerika ikke finnes ubesatte land, dvs. områder som ikke tilhører noen stat, så må Supans slutning utvides dit hen, at det karakteristiske for denne periode er jordens endelige oppdeling. Ikke i den forstand at en nyoppdeling skulle være umulig – tvert imot er nyoppdelinger mulige og uunngåelige – men i den forstand at de kapitalistiske lands kolonipolitikk har avsluttet det å ta ubesatte landområder på vår planet i besittelse. Verden har for første gang stått fram som oppdelt, slik at det nå bare

kan være tale om nyoppdelinger, dvs. overgang fra en «besitter» til en annen, men ikke om å ta herreløst land «i besittelse».

Vi opplever følgelig en særpreget epoke i verdens kolonipolitikk, som på det nyeste er knyttet til «kapitalismens siste utviklingstrinn», finanskapitalen.–Det er derfor framfor alt nødvendig å gå nærmere inn på det foreliggende materiale av kjensgjerninger, for endelig så nøyaktig som mulig å fastslå forskjellen mellom denne epoke og alle tidligere, samt tilstanden i øyeblikket. Her dukker det først opp to konkrete spørsmål. For det første, om en kan konstatere en aktivisering av kolonipolitikken, en skjerping av kampen om koloniene, nettopp i finanskapitalens epoke. Og det andre, hvordan verden i dag er oppdelt i denne henseende.

Den amerikanske forfatteren Morris forsøker i sin bok om kolonisasjonens historie å stille sammen materialet om de engelske, franske og tyske kolonibesittelers størrelse i forskjellige perioder i det 19. århundre((Henry C. Morris, *The History of Colonization.*, New York 1900, II, s. 88; I, s. 304, 419.)). Her følger – i forkortet form – de resultater han er kommet til:

Kolonibesittelens størrelse.

År	England	Frankrike	Tyskland			
	Areal i mill kv miles	Befolkn. i mill	Areal i mill kv miles	Befolkn. i mill	Areal i mill kv miles	Befolkn. i mill
1815-30	?	126,4	0,02	0,5	–	–
1860	2,5	145,1	0,2	3,4	–	–
1880	7,7	267,9	0,7	7,5	–	–
1889	9,3	309,0	3,7	56,4	1,0	14,7

Englands kolonierobringer øker særlig sterkt i årene 1860-80,

og er også meget betydelige i de to siste årtier av det 19. århundre, mens Frankrikes og Tysklands hovedsakelig faller nettopp i disse 20 år. Vi har allerede sett at den høyeste utvikling av den førmonopolistiske kapitalisme, kapitalismen med overveiende fri- konkurranse, faller i seksti- og syttiårene i forrige århundre. Nå ser vi at det nettopp er etter denne perioden at det begynner et veldig «oppsving» i kolonierobringene, og at kampen om verdens territoriale oppdeling skjerpes i høyeste grad.

Det er derfor en ubestridelig kjensgjerning at kapitalismens overgang til monopolkapitalisme, til finanskapital, er forbundet med en skjerping av kampen om verdens oppdeling.

I sitt verk om imperialismen framhever Hobson særlig perioden 1884-1900, (som en periode preget av forsterket «ekspansjon» (utvidelse av territorialbesittelsen) for de viktigste europeiske land. Etter hans beregninger la England i denne periode under seg 3.7 millioner kvadratmiles med en befolkning på 57 millioner, Frankrike 3,6 millioner kvadratmiles med en befolkning på 36,5 millioner, Tyskland 1 million kvadratmiles med 16,7 millioner, Belgia 900 000 kvadratmiles med 30 millioner og Portugal 800 000 kvadratmiles med 9 millioner innbyggere. Alle kapitalistiske stater jakt etter kolonier ved slutten av det 19. århundre og særlig fra åtti-årene er alminnelig kjent i diplomatiets og utenrikspolitikken historie.

På den tid da frikonkurransen hadde sin rikeste blomstring i England, i årene 1840-1860, var de ledende borgerlige politikere i England motstandere av kolonipolitikken og mente at koloniernes frigjøring og fullstendige løsrivelse fra England var uunngåelig og nyttig. M. Beer nevner i sin avhandling fra 1898 om den «moderne engelske imperialismen» («Die Neue Zeit», 16. årg., 1, s. 302.) , at en engelsk statsmann som Disraeli, som ellers absolutt var velvillig innstilt overfor imperialismen, i 1852 uttalte: «Koloniene er kvernsteiner om halsen på oss». Men i slutten av

det 19. århundre var dagens helter i England Cecil Rhodes og Joseph Chamberlain som åpent preiket imperialisme og drev imperialistisk politikk med den største kynisme!

Det er ikke uten interesse at det engelske borgerskaps ledende politikere allerede dengang var fullt klar over sammenhengen mellom de så å si rent økonomiske, sosiale og politiske røtter til den moderne imperialisme. Chamberlain preket imperialisme som «den sanne, kloke og husholderiske politikk», idet han særlig understreket den konkurranse som England nå inciterer på verdensmarkedet fra Tysklands, Amerikas og Belgias side: «Redningen ligger i monopolene», sa kapitalistene, og grunnla karteller, syndikater og truster. «Redningen ligger i monopolene», lød ekkoet fra borgerskapets politiske førere, og de skyndte seg å bemektige seg de ennå ubesatte deler av verden. Cecil Rhodes skal, etter hva hans nære venn, journalisten Stead, forteller, i 1895 ha sagt følgende om sine imperialistiske ideer:

«I går var jeg i Londons East End (arbeiderkvarteret) og besøkte et møte av arbeidsløse. Og da jeg der hadde hørt de vine talene, som var et eneste skrik om : «brød – brød», og da jeg gikk hjem tenkte jeg på dette opptrinn og ble mer enn noen sinne overbevist om imperialismens betydning . Min store tanke er løsningen av det sosiale problem, er at vi kolonipolitikere for å beskytte Det forente kongerikes 40 millioner innbyggere mot en blodig borgerkrig må skaffe nye landområder som kan oppta befolkningsoverskuddet og gi nye avsetningsområder for de varer de framstiller i fabrikkene og gruvene. Imperiet er et matspørsmål. Det har jeg alltid sagt. Vil en unngå borgerkrig, må en være imperialist.»((«Die Neue Zeit», 1898, I s. 304.))

Slik talte i 1895 Cecil Rhodes, millionær, finanskononge og den som hadde hovedskylden for boerkrigen. Hans forsvar for imperialismen er bare grovt og kynisk, men i grunnen ikke forskjellig fra den «teori» som forfektes av de herrer Maslov.

Südekum, Potresov, David og grunnleggeren av den russiske marxisme osv.osv. Cecil Rhodes var bare en mer ærligere sosialsjåvinist...

For å få et så nøyaktig bilde som mulig av den territoriale oppdeling av verden og de forandringer som har funnet sted når det gjelder dette i de siste år, vil vi bruke det materiale som Supan legger fram i sitt tidligere siterte verk om alle staters kolonibesittelse. Supan tar årene 1876 og 1900. Vi vil ta året 1876. Et godt valgt tidspunkt, for nettopp på dette tidspunkt kan en i det store og hele anse utviklingen av den vesteuropeiske kapitalisme i dens førmonopolistiske stadium for avsluttet; enn videre året 1914, idet vi erstatter Supans tall med de nyere fra Hübners «Geografisk-statistiske» tabeller. Supan beskjeftiger seg bare med koloniene. Vi anser det for nyttig å fullstendiggjøre bildet av verdens oppdeling ved i all korthet å tilføye tallene for de ikke-koloniale land og halvkoloniene, og til dem regner vi Persia, Kina og Tyrkia. Persia er allerede nesten fullstendig blitt koloni, Kina og Tyrkia holder på å bli det.

Vi får følgende resultat:

Stormaktenes kolonibesittelser. (millioner kv.km og millioner innbyggere)

Land	Kolonier		Moderland		I alt			
	1876	1914	1914	1914	1914	1914		
	kv. km	innb.	kv. km	innb.	kv. km	innb.		
England	22,5	251,9	33,5	393,5	0,3	46,5	33,8	440,0
Russland	17,0	15,9	17,4	33,2	5,4	136,2	22,8	169,4
Frankrike	0,9	6,0	10,6	55,5	0,5	39,6	11,1	95,1
Tyskland	-	-	2,9	12,3	0,5	64,9	3,4	77,2
USA	-	-	0,3	9,7	9,4	97,0	9,7	106,7
Japan	-	-	0,3	19,2	0,4	53,0	0,7	72,2
De seks stormakter i alt	40,4	273,8	65,0	523,4	16,5	437,2	81,5	961,5
De øvrige lands kolonier. (Belgia, Nederland osv)							9,9	45,3
Halvkolonier (Persia, Kina, Tyrkia)							14,5	361,2
De øvrige land							28,0	289,9
Hele jordens areal og befolkning							133,9	1657,0

Vi ser tydelig hvor «avsluttet» verdens oppdeling var på overgangen mellom det 19. og 20. århundre. Kolonibesittelsen er økt enormt etter 1876. Den vokste fra 40 til 65 millioner kvadratkilometer, altså mer enn halvannen gang for de 6 stormakters vedkommende, og økningen for dem utgjør altså 25 millioner kvadratkilometer, halvannen gang moderlandenes flateinnhold (16,5 millioner). Tre makter hadde i 1876 ingen, og den fjerde, Frankrike, nesten ingen kolonier. Fram til 1914 hadde disse fire stater skaffet seg kolonier med 14,1 millioner kvadratkilometer eller nesten halvannen gang hele Europas flateinnhold, med en befolkning på nesten 100 millioner mennesker. Utvidelsen av kolonibesittelsen foregår ytterst ujevnt. Hvis en f.eks. sammenlikner Frankrike, Tyskland og Japan, som i flateinnhold og folkemengde ikke avviker så svært mye fra hverandre, så ser en at Frankrike (regnet etter flateinnhold) har fått nesten 3 ganger så store kolonier som Tyskland og Japan tilsammen. Men i begynnelsen av den omhandlede periode var den franske finanskapital kanskje flere ganger større enn Tysklands og Japans tilsammen. Foruten de rent økonomiske forhold har også – visse geografiske o.a. forhold – innflytelse på størrelsen av kolonibesittelsen. Hvor sterk verdens nivellering, utjevning av de økonomiske forhold og livsvilkårene enn har vært i de forskjellige land i de siste årtier under trykket av storindustrien, varebyttet og finanskapitalen, så fins det likevel fremdeles en betraktelig forskjell. Blandt de nevnte 6 land finner vi på den ene siden unge kapitalistiske land (Amerika, Tyskland og Japan) i uvanlig utvikling, og på den andre siden land med gammel kapitalistisk utvikling, som i den seinere tid har utviklet seg mye langsommere enn de gamle (England og Frankrike), og endelig et land (Russland) som står lengst tilbake i økonomisk henseende og der den moderne imperialistiske kapitalisme så å si er innviklet i et sælig tett nett av førkapitalistiske forhold.

Ved siden av stormaktenes kolonibesittelser har vi satt de mindre staters små kolonier, som så å si utgjør det nærmeste

objekt for en mulig og sannsynlig «nyoppdeling» av koloniene. Disse småstater beholder som regel sine kolonier takket være den omstendighet at det er interessemotsetninger, rivninger osv. mellom stormaktene som hindrer dem i å bli enige om delingen av byttet. De «halvkoloniale» stater er igjen eksempler på slike overgangsformer som vi møter på alle områder i naturen og samfunnet. Finanskapitalen er en så betydelig, en kan vel si, en så avgjørende maktfaktor i alle økonomiske og internasjonale forhold at den er i stand til å legge under seg, og faktisk også legger under seg, land som politisk er fullstendig uavhengige. Vi skal snart få se eksempler på det. Men selvsagt har finanskapitalen de «behageligste» og største fordeler av en slik underkastelse, som er ledsaget av tap og den politiske uavhengighet for det undertvungne land og folk. De halvkoloniale land er i så måte typiske som «mellomting». Kampen om disse halvt avhengige land måtte selvsagt bli særlig tilspisset i finanskapitalens tidsalder, da resten av verden allerede var oppdelt.

Kolonipolitikk og imperialisme har også eksistert før kapitalismens stadium, ja før kapitalismen selv. Romerriket, som bygde på slaver, drev kolonipolitikk og utformet en imperialisme. Men alle «generelle» betraktninger om imperialismen som glemmer eller undervurderer den grunnleggende forskjell mellom de økonomiske samfunnsformasjoner, blir uunngåelig til tomme banaliteter eller skryt, som f.eks. sammenlikningen mellom «det store Roma» og «det store Britannia» ((I C. P. Lucas, «Greater Roma and Greater Britain», Oxford 1912:)). Selv den kapitalistiske kolonipolitikk på kapitalismens tidligere stadier skiller seg vesentlig fra finanskapitalens kolonipolitikk.

Det grunnleggende kjennetegn på den nyeste kapitalisme er det «herredømme» som storindustriherrenes monopolsammenslutninger utøver. Slike monopoler er mest stabile når alle råstoffkilder er samlet på en hånd, og vi har sett hvor iherdig de internasjonale kapitalistsammenslutninger strever etter å

gjøre enhver konkurranse umulig for motstanderen, etter å kjøpe opp jernmalforekomster, oljekilder osv. Ene og alene kolonibesittelsen garanterer monopolenes suksess overfor alle tilfeldigheter i kampen mot motstanderen, også imot den tilfeldighet at motstanderen skulle finne på å forsvare seg med en lov om statsmonopol. Jo mer utviklet kapitalismen er, og jo mer følelig råstoffmangelen er, jo mer akutt konkurransen og jakten etter råstoffkilder i hele verden er, dess mer fortvilt blir kampen om å skaffe seg kolonier.

«En kan til og med,» skriver Schilder, «sette fram den påstand, som mange kanskje vil synes er et paradoks, at byindustribefolkningens vekst i overskuelig framtid langt snarere vil stanse av mangel på industrielle råstoffer enn av mangel på næringsmidler.»

Det skorter f. eks. mer og mer på tømmer, som stadig blir dyrere, og råstoffer til tekstilindustrien.

«Som eksempel på industrisammenslutningens bestrebelser på å gjennomføre en utjamning mellom jordbruk og industri innenfor hele verdenshusholdningen må nevnes: det siden 1904 bestående internasjonale forbund av bomullspinneriforeninger i de viktigste industristater, og det etter dette forbilde i 1910 stiftede forbund av europeiske linspinneriforeninger.»((Schilder, s. 38 og 42.))

Riktignok prøver borgerlige reformpolitikere, deriblant især våre dagers kautskyanere, å avsvække betydningen av den slags kjensgjerninger ved å vise til at en «ville kunne få» råstoffene på det frie marked uten «kostbar og farlig» kolonipolitikk, og at en «ville kunne øke» tilbudet av råstoffer veldig, »simpelten» ved å bedre vilkårene for jordbruket i sin alminnelighet. Men slike henvisninger blir bare forsvarstaler for imperialismen, en skjønning av den; for de beror på at en overser den viktigste særegenhet ved den nyeste kapitalisme: monopolene. Det frie marked blir mer og

mer en saga blott, monopolistiske syndikater og truster innsnevrer dets område dag for dag. Derimot vil den «enkle» bedring av jordbrukets vilkår kreve bedring av massenes kår, forhøyelse av lønningene og minsking av profitten. Men hvor eksisterer truster som virkelig kan bedre massenes kår istedenfor å erobre kolonier og andre stater enn i søtladne reformpolitikeres fantasi?

Det er ikke bare de alt oppdagede «råstoffkildene» som er av betydning for finanskapitalen, men også de mulige kildene, fordi teknikken i våre dager utvikler seg med utrolig fart, og landstrekninger som er ubrukelige i dag, kan gjøres brukbare i morgen, så snart det er funnet nye metoder (og til det kan en storbank utruste verdige ekspedisjoner av ingeniører, agronomer osv.), eller når det blir satt inn mer kapital. Og det samme kan sies om leting etter mineralrikdommer, om nye metoder til forarbeiding og nyttiggjøring av de forskjellige råstoffer osv. Herav kommer finanskapitalens uunngåelige trang til å utvide sitt økonomiske område, eller rett og slett sitt territorium. Liksom trustene kapitaliserer sin formue på grunnlag av en dobbelt seier eller tredobbelt vurdering, idet de regner med de profitter som er «mulige» i framtida (og ikke er til stede i øyeblikket), og med andre resultater av monopolet, slik legger også finanskapitalen i alminnelighet vinn på å rive til seg å store landområder som mulig. Likegyldig hvilke, likegyldig hvor, likegyldig hvordan, bare ut fra «håpet» om eventuelle råstoffkilder, av frykt for å bli akterutseilt i den desperate kamp om de siste udelte stykker av verden eller ved nyoppdelingen av det som alt er oppdelt.

De engelske kapitalister anstrenger seg på alle måter for å fremme bomullsproduksjonen i sin koloni Egypt. I 1904 var allerede 0,6 million av i alt 2,3 millioner hektar dyrket jord tilplantet med bomull, dvs. over en fjerdedel – Russerne gjør det samme i sin koloni Turkestan; for på den måten lettest å kunne slå ut sine utenlandske konkurrenter, lettest å kunne monopolisere råstoffkildene og skape en mest mulig økonomisk

og innbringende tekstiltrust med «kombinert» produksjon og en konsentrasjon av alle stadier i bomullsdyrkingen og -tilvirkningen på én hånd.

Kapitaleksportens interesser stimulerer like ens til erobring av kolonier, for på kolonimarkedene kan en lettere holde konkurrentene borte, sikre seg den eller den levering, befeste passende «forbindelser» osv. når en bruker monopolistiske metoder (og stundom er det bare mulig på denne måten).

Den ikke-økonomiske overbygningen som reiser seg på finanskapitalens grunn, dens politikk, dens ideologi, forsterker trangen til kolonierobringer. «Finanskapitalen ønsker ikke frihet, men herredømme», sier Hilferding med rette. Og liksom for å utvide og komplettere de tidligere anførte tanker av Cecil Rhodes, skriver en borgerlig fransk forfatter at det foruten de økonomiske årsaker til den moderne kolonipolitikk også er sosiale årsaker som spiller inn:

«Som følge av at livet blir mer og mer komplisert og at de kompliserte forhold ikke bare tynger arbeidermassene, men også mellomklassen, samler det seg opp i alle den gamle sivilisasjons land en utålmodighet, en irritasjon og et hat som truer den offentlige ro. Dvs. den energi som blir trengt ut av bestemte klassespor må finne en anvendelse og sysselsetting utenfor landets grenser for å unngå en eksplosjon hjemme.» ((Wahl, «La France aux colonies», sitert hos Henri Russier, «Le partage de l'Océanie, Paris 1905, s. 165.))

Da det dreier seg om kolonipolitikk i den kapitalistiske imperialismes epoke, må det bemerkes at finanskapitalen og den tilsvarende internasjonale politikk, som går ut på en kamp mellom stormaktene om verdens økonomiske og politiske oppdeling, skaper en hel rekke _overgangs_ former for statlig avhengighet. Typisk for denne epoke er ikke bare de to hovedgrupper av land. De som eier kolonier og de som selv er

kolonier, men også de forskjelligste former av avhengige land, som trass i at de formelt er politisk selvstendige, i virkeligheten er innfiltret i et nett av finansiell og diplomatisk avhengighet. Vi har alt pekt på en av disse former, halvkoloniene. Et typisk eksempel på en annen form er f. eks. Argentina.

«Sør-Amerika og særlig særlig Argentina», skriver Schulze-Gaevernitz i sitt verk om den britiske imperialismen, «befinner seg i en slik finansiell avhengighet av London at det nesten kan betegnes som en engelsk handelskoloni.»((Schulze-Gaevernitz, »Britischer Imperialismus and englischer Freihandel zu Beginn des 20. Jahrhunderts», Leipzig 1906, s. 318. Det samme sier Sartorius von Waltershausen, «Das volkswirtschaftliche System der Kapitalanlage im Auslande», Berlin 1907, s. 46.))

De engelske kapitaler som er investert i Argentina, anslår Schilder på grunnlag av en beretning fra den østerrisk-ungarske konsul i Buenos Ayres for året 1909 til 8,75 milliarder francs. Etter dette kan en lett forestille seg med hvor sterke bånd Englands finanskapital – og dens trofaste «venn» diplomatiet – er knyttet til borgerskapet og til de ledende kretser i hele det økonomiske og politiske liv i Argentina.

En noe annen form for finansiell og diplomatisk avhengighet, tross politisk uavhengighet, frambyr Portugal. Portugal er en selvstendig, suveren stat, men Portugal har faktisk siden den spanske arvefølgekrig (1700-1714), altså i over 200 år, stått under Englands protektorat. England forsvarte Portugal og dets kolonier for å styrke sin egen stilling i kampen mot sine motstandere, Spania og Frankrike. Til gjengjeld fikk England handelsprivilegier, bedre vilkår ved vare- og især kapitaleksport til Portugal og dets kolonier og dessuten mulighet for å bruke Portugals havner, byer, telegrafkabler osv.((Schilder, bd. 1, s. 160 og 161. som er det mest

iøyenfallende karaktertrekk for det 19. århundres slutning».) Slike forbindelser mellom enkelte store og små stater har det alltid vært, men i den kapitalistiske imperialismens epoke blir de til et alminnelig system av forbindelser for «verdens oppdeling» og blir et ledd i kjeden av verdensfinanskapitalens operasjoner.

For å gjøre oss ferdige med spørsmålet om verdens oppdeling må vi endelig bemerke følgende: Det er ikke bare den amerikanske litteratur etter den spansk-amerikanske krig og den engelske etter boerkrigen som i slutten av det 19. og begynnelsen av det 20. århundre, pent og utvetydig har reist dette spørsmål, og det er heller ikke bare den tyske litteratur (den som mest «misunnelig» har forfulgt den «britiske imperialisme») som systematisk har behandlet denne kjensgjerning. Også i den franske borgerlige litteratur er dette spørsmålet blitt drøftet ganske utførlig og presist, så langt det i det hele tatt er mulig ut ifra et borgerlig standpunkt. Vi viser til den franske historiker Driault, som i sin bok «Politiske og sosiale problemer ved slutten av det 19. århundre» skriver følgende i kapitlet om «Stormaktene og verdens oppdeling»:

I løpet av de siste år er alle frie landområder i verden, med unntak av Kina, blitt besatt av Europas og Nord-Amerikas makter. På denne basis har det alt forekommet konflikter og innflytelsesforskyvninger som varsler om enda alvorligere eksplosjoner i nær framtid. For det gjelder å skynde seg. De nasjoner som ennå ikke har forsynt seg, risikerer aldri å få sin andel, aldri å få være med i den uhyre utbytting av jorden, som vil bli et av grunndragene i det kommende århundre (dvs. det 20.). Dette er årsaken til at hele Europa og Amerika i den siste tid har vært grepet av en feber etter koloniale arealutvidelser, av «imperialismen».

Og forfatteren legger til:

«Under denne oppdeling av verden, i dette innbitte kappløp om

jordens skatter og store markeder står styrkeforholdet mellom de imperier som ble grunnlagt det 19. århundre, i fullstendig misforhold til den posisjon i Europa som de nasjoner inntar som har skapt disse riker. De makter som rår over Europas skjebne og dominerer der, er ikke samtidig dominerende i hele verden, og da den koloniale styrke, i håpet om-å bemektige seg ennå ukjente rikdommer, åpenbart påvirker styrkeforholdet mellom de europeiske makter, så vil kolonisporsmalet, eller, om vi vil «imperialismen», som alt har forandret de politiske forhold i Europa, komme til å forandre dem mer og mer.((J. E. Driault, .Problemes politiques et sociaux», Paris 1907, s. 289.))

VII. IMPERIALISMEN SOM ET SÆRSKILT STADIUM I KAPITALISMEN

Vi må nå prøve å trekke visse slutninger og sammenfatte det vi hittil har sagt om imperialismen. Imperialismen er vokst fram som en videreutvikling og direkte fortsettelse av kapitalismens grunnegenskaper. Men først på et bestemt, meget høyt utviklingstrinn ble kapitalismen til kapitalistisk imperialisme, da noen av dens grunntrekk begynte å forvandle seg til sin motsetning, og da det over hele linjen oppsto og trådte fram trekk av en overgangsperiode fra kapitalismen til en høyere samfunnsøkonomisk ordning. Det økonomiske fundamentale i denne prosess er at de kapitalistiske monopoler avløser den kapitalistiske frikonkurransen. Fri konkurranse er grunnegenskapen hos kapitalismen og vareproduksjonen i det hele tatt. Monopolet er den direkte motsetning til frikonkurransen, men frikonkurransen selv begynte midt for øynene på oss å forvandle seg til monopol, idet den skapte storproduksjonen, fortrengte småbedriftene, erstattet store bedrifter med enda større. Kort sagt, førte konsentrasjonen av produksjon og kapital så vidt, at monoopolet oppsto og stadig oppstår av den. Nemlig karteller, syndikater, truste og med

dem den sammensmeltede kapital fra en ti-tolv milliardbanker. Og samtidig ser vi at monopolene ikke opphever den frie konkurranse som de er vokst fram av, den består ved siden av den og over den, og framkaller på denne måten en rekke særlig krasse og skarpe motsetninger, gnidninger og konflikter. Monopolet er overgangen fra kapitalismen til en høyere ordning.

Skulle en gi en så kort definisjon av imperialismen som mulig, da måtte en si at imperialismen er kapitalismens monopolistiske stadium. Denne definisjon ville inneholde hovedsaken. På den ene siden er finanskapitalen den bankkapital som er konsentrert i noen få monopolistiske storbanker, og som er smeltet sammen med de monopolistiske industrisammenslutningers kapital. Og på den andre siden er verdens oppdeling, overgangen fra en kolonipolitikk som uhindret kunne bre seg over landstrekninger som ingen kapitalistisk makt ennå hadde besatt, til en kolonipolitikk som består i monopolistisk herredømme over den allerede fullstendig oppdelte jordkloden.

Altfor korte definisjoner er riktignok bekvemme fordi de resymerer det viktigste, men de er likevel utilstrekkelige så snart en spesielt vil utlede vesentlige trekk ved det fenomen en skal definere. Derfor må vi, uten å glemme at alle definisjoner overhodet bare har betinget og relativ betydning, fordi en definisjon aldri kan omfatte alle de mangfoldige sammenhenger ved en fullt utviklet foreteelse, gi en definisjon av imperialismen som inneholder følgende 5 av dens viktigste kjennetegn:

1. Konsentrasjon av produksjon og kapital som har nådd et så høyt utviklingstrinn at den har skapt avgjorte monopoler som spiller den avgjerende rolle i det økonomiske liv;
2. Bankkapitalen er smeltet sammen med industrikapitalen, og det er skapt et finansoligarki på grunnlag av denne «finanskapital»;

3. Kapitaleksporten, til forskjell fra vareeksporten, får særlig stor betydning;
4. Det oppstår internasjonale monopolistiske kapitalist-sammenslutninger som deler verden mellom seg, og;
5. Jordens territoriale oppdeling mellom de kapitalistiske stormakter er avsluttet. Imperialismen er kapitalismen på det utviklingstrinn da monopolenes og finanskapitalens herredømme er skapt, da kapitaleksporten har fått framtrædende betydning, da verdens oppdeling mellom de internasjonale truster er begynt og oppdelingen av jordens hele territorium mellom de største kapitalistiske land er avsluttet.

Vi skal seinere se hvordan imperialismen kan og må defineres på en annen måte, når en ikke bare tar med de rent økonomiske grunnbegreper (som den anførte definisjon innskrenker seg til), men også den historiske plass som dette stadium i kapitalismen inntar innenfor kapitalismen i det hele tatt, eller forholdet mellom imperialismen og de to hovedretninger innenfor arbeiderbevegelsen. Det må straks bemerkes at imperialismen, oppfattet på denne måten, uten tvil utgjør et særskilt stadium i kapitalismens utvikling. For å gi leseren en så godt begrunnet forestilling om imperialismen som mulig, har vi med vilje sitert et stort antall uttalelser av borgerlige økonomer. som har sett seg nødt til å anerkjenne de ubestridelig urokkelige kjensgjerninger innenfor kapitalismens nyeste økonomi. Av samme grunn har vi anført utførlige statistiske opplysninger som viser i hvilken utstrekning bankkapitalen osv. er vokst, og hvordan kvantitetens omslag til kvalitet, den høyt utviklede kapitalismes overgang til imperialismen kommer til uttrykk. Det sier seg selv at alle grenser i naturen og samfunnet er betingete og bevegelige, slik at det ville være meningsløst å strides om fra hvilket år eller tiår imperialismen kan sies å være «endelig» utformet.

Og likevel må en strides om definisjonen av imperialismen, især med den mest framtrædende marxistiske teoretiker fra det

såkalte 2. internasjonales epoke, det vil si kvartsekket 1889-1914, med Karl Kautsky.

I 1915, ja allerede i november 1914, vendte Karl Kautsky seg avgjort mot grunntankene som uttrykkes i vår definisjon av imperialismen, idet han hevdet at imperialismen ikke må oppfattes som en «fase» eller et «trinn» i det økonomiske liv, men som en politikk, en ganske bestemt politikk som finanskapitalen «foretrekker». Og at imperialismen ikke kan «identifiseres» med den «moderne kapitalisme». Og at hvis en med imperialismen forstår alle den moderne kapitalismes foreteelser: karteller, vernetoll, hovfinansens herredømme, kolonipolitikk osv., så blir spørsmålet om imperialismen er en nødvendig følgeføreteelse til kapitalismen, den «platteste tautologi», for i så fall er imperialismen «naturligvis» en livsnødvendighet for kapitalismen. osv.

Kautskys tankegang kan gjengis mest presist ved å sitere hans definisjon av imperialismen, en definisjon som er rettet direkte mot grunninnholdet i de ideer vi har utviklet (for tyske marxister har gjennom mange år framsatt liknende ideer, og Kautsky har lenge kjent deres innvendinger som innvendinger fra en bestemt retning innenfor marxismen).

Kautskys definisjon lyder slik:

Imperialismen er et produkt av den høyt utviklede industrielle kapitalisme. Den består i enhver kapitalistisk industri-nasjons trang til å underlegge seg og knytte til seg et stadig større jordbruksområde (uthevet av Kautsky) uten hensyn til av hvilke nasjoner det bebos.»((«Die Neue Zeit», 32. årg. 1913-14, II, s. 909; sml. også 34. årg., 1915-16, bd. II, s. 107))

Denne definisjonen er helt ubrukelig, for den er ensidig dvs. den framhever vilkårlig bare et enkelt spørsmål, nemlig det nasjonale (som riktignok har den største betydning både i seg selv og i forhold til imperialismen), og forbinder det

vilkårlig og uriktig utelukkende med industrikapitalen i de land som annekterer andre nasjoner, og skyver like vilkårlig og uriktig anneksjonen av jordbruksområder i forgrunnen.

Imperialismen er streben etter anneksjoner, det er det den politiske del av Kautskys definisjon går ut på. Det er riktig, men høyst ufullstendig; for politisk betyr imperialismen streben etter vold og reaksjon i det hele tatt. Det er imidlertid den økonomiske side av spørsmålet, som Kautsky selv brakte inn i sin definisjon, som interesserer oss her. Uriktighetene i Kautskys definisjon er iøynefallende. Det er jo nettopp ikke industri- men finanskapitalen som er karakteristisk for imperialismen. Det er ingen tilfeldighet at en særlig hurtig utvikling av finanskapitalen og den samtidige svekkelse av industrikapitalen i Frankrike siden åttiårene har framkalt en voldsom skjerping av den anneksonistiske (koloni-) politikken. For imperialismen er det nettopp karakteristisk at bestrebelsene ikke bare går ut på å annektere jordbruksområder, men også høyst utviklede industriområder (Tysklands appetitt på Belgia, Frankrikes på Lothringen); for det første tvinger den fullførte oppdeling av jorden til ved en nyoppdeling å strekke hånden ut etter et hvert territorium, og for det annet er det karakteristisk for imperialismen at noen stormakter kappes om hegemoniet, dvs. søker å bemektige seg territorier, ikke så mye direkte til egen fordel som for å svekke motstanderen og undergrave hans hegemoni (for Tyskland har Belgia betydning som støttepunkt overfor England, for England igjen, Bagdad som støttepunkt mot Tyskland osv.)

Kautsky påberoper seg særlig – og ofte – engelskmennene, som han mener har slått fast den rent politiske betydning av begrepet imperialisme på hans, Kautskys, måte. La oss ta engelskmannen Hobson i hans verk: I «Imperialismen» fra 1902 leser vi følgende:

«Den nye imperialisme skiller seg ut fra den eldre, for det første ved at den erstatter et enkelt, voksende imperiums bestrebelse med den teori og praksis som går ut på at

imperier konkurrerer, hver især drevet av samme begjær etter politisk ekspansjon og handelspolitiske fordeler, for det annet ved finans- og kapitalinvesteringsinteressenes overvekt over handelsinteressene». ((Hobson, «Imperialism», s. 324.))

Vi ser altså at Kautsky absolutt har urett når han påberoper seg engelskmennene i alminnelighet (han kunne i høyden ha påberopt seg de vulgære engelske imperialister eller direkte forsvarere av imperialismen). Vi ser også at Kautsky, som gjør krav på fremdeles å forsvare marxismen, i virkeligheten tar et steg tilbake i forhold til den sosialliberale Hobson, som på en riktigere måte behandler de to «historisk-konkrete» (Kautsky håner bent fram det historisk-konkrete med sin definisjon) kjennetegn på den moderne imperialisme:

Konkurransen mellom flere imperialismer og Finansmannens dominerende rolle overfor handelsmannen. Men hvis det hovedsakelig dreier seg om at en industristat annekterer et jordbruksland, så understrekes dermed handelsmannens dominerende rolle.

Kautskys definisjon er ikke bare uriktig og umarxistisk, den tjener som begrunnelse for et helt system av oppfatninger som på alle punkter bryter med både den marxistiske teori og den marxistiske praksis. Dette vil bli behandlet seinere. Fullstendig usaklig er den ordstrid som Kautsky har satt i gang, om kapitalismens nyeste trinn skal kalles imperialismen eller finanskapitalens stadium. En kan kalle det hva en vil – det er ikke det det kommer an på. Det vesentlige er at Kautsky skiller imperialismens politikk fra dens økonomi, i det han taler om anneksjoner som en politikk finanskapitalen foretrekker, og stiller den opp mot en angivelig mulig borgerlig politikk på samme basis, nemlig finanskapitalens. Det vil da se ut som om monopoler i det økonomiske liv kan forenes med en ikke-monopolistisk, ikke-voldelig, ikke-anneksjonistisk framgangsmåte i politikken. Det vil da se seg

ut som om verdens territoriale oppdeling, som er fullført nettopp i finanskapitalens epoke og danner grunnlaget for de nåværende særpregede former for konkurranse mellom de kapitalistiske stormakter, kunne forenes med en ikke-imperialistisk politikk. Resultatet er en tilsløring, en mildning av de fundamentale motsetninger innenfor kapitalismens siste stadium, istedenfor en avsløring av deres dybde. Resultatet er borgerlig reformisme istedenfor marxisme.

Kautsky polemiserer mot den tyske forsvarer av imperialisme og anneksjonisme, Cunow, hvis tankegang er likeså plump som kynisk: Imperialismen er den moderne kapitalisme, kapitalismens utvikling er uunngåelig og representerer et framsteg, følgelig betyr også imperialismen et framsteg, og vi bør tilbe og lovprise imperialismen! Denne tankegang minner om den karrikatur som narodnikerne stilte opp mot de russiske marxistene i 1894-95: da marxistene anså kapitalismen i Russland for uunngåelig og for å være et framsteg, så burde de heller opprette kneiper og selv virke for kapitalismen. Kautsky svarer Cunow: nei, imperialismen er ikke den moderne kapitalisme, men bare en av formene for den moderne kapitalismes politikk, og vi kan og bør bekjempe denne politikk, bekjempe imperialisme, anneksjoner osv.

Ved første øyekast synes dette svaret å være nokså rimelig, men i virkeligheten betyr det en finere, mer tilslørt og derfor farligere propaganda for en forsoning med imperialismen. For en kamp mot trustenes og bankenes politikk som ikke rører ved det økonomiske grunnlaget for trustene og bankene, glir ut i borgerlig reformisme og pasifisme, i harmløse og fromme ønsker. Å bortforklare de bestående motsetninger og glemme de viktigste, istedenfor å avdekke dem i hele deres omfang, det er Kautskys teori, som ikke har noe til felles med marxismen. Og en slik «teori» tjener selvsagt bare til å forsvare ideen om enhet med folk som Cunow!

Fra et rent økonomisk standpunkt, skriver Kautsky, er det ikke utelukket at kapitalismen kan komme til å gjennomgå enda en

fase: kartellpolitikken overføring til utenrikspolitikken, ultra-imperialismens fase, ((«Die Neue Zeit», 32. årg. II, 11/9 1914, s. 921; se også 33. årg., II, s. 107 ff.)) dvs. en overimperialisme, en forening av imperialismene i hele verden, en fase hvor de ikke kjemper seg imellom, en fase hvor kriger under kapitalismen er opphevet, og hvor «den internasjonale forbundne finanskapital utbytter verden i fellesskap»: ((«Die Neue Zeit», 33. årg., I, 30/4 1915, s. 144.))

Denne «teorien om ultra-imperialismen» må vi komme tilbake til seinere for utførlig å vise hvor avgjort og ugjenkallelig den bryter med marxismen. I samsvar med hele opplegget i dette arbeidet, må vi først ta for oss de nøyaktige økonomiske kjensgjerninger om dette spørsmål. Er en «ultra-imperialisme» mulig «fra et rent økonomisk standpunkt», eller er dette ultra-tøv?

Hvis en med et rent økonomisk standpunkt mener en «ren» abstraksjon, så reduserer alt som kan sies om dette seg til den tese: utviklingen går i retning av monopoler, altså i retning av verdensmonopol, en verdenstrust. Det er utvilsomt riktig, men like så intetsigende som å slå fast at «utviklingen» «går» i retning av framstilling av næringsmidlene i laboratorier. I denne betydning er teorien om ultra-imperialismen ikke mindre tåpelig enn en «teori om et ultra-jordbruk» ville være.

Men hvis en taler om de «rent økonomiske» vilkår for finanskapitalens epoke i betydning av en historisk-konkret epoke som faller i begynnelsen av det 20. århundre, så får vi det beste svar på «ultra-imperialismens» døde abstraksjoner (som bare kan tjene det ene, høyt reaksjonære formål å avlede oppmerksomheten fra dybden i de foreliggende motsetninger) når vi stiller den overfor den moderne verdensøkonomis konkrete økonomiske resultat.

Kautskys tomme snakk om ultra-imperialisme gir bl. a. næring til den grunnfalske tanke som gir vann på møllen til dem som

forsvarer imperialismen – at finanskapitalens herredømme avsvækker ujevnhedene og motsetningene innenfor verdensøkonomien, mens det i virkeligheten forsterker dem.

Richard Calwer gjorde i sitt skrift «Innføring i verdensøkonomien» ((Richard Calwer, .Einführung in die Weltwirtschaft), Berlin 1906.)) et forsøk på å samle de viktigste rent økonomiske kjensgjerninger som gjør det mulig å danne seg en konkret forestilling om vekselvirkningene innenfor verdensøkonomien ved overgangen fra det 19. til det 20. århundre. Han deler verden i 5 «økonomiske hovedområder»:

1. det mellomeuropeiske (hele Europa med unntak av England og Russland);
2. det britiske;
3. det russiske;
4. det østasiatiske og
5. det amerikanske;

koloniene regnes med til den stat som eier dem, og de få land som ikke faller inn under noe av områdene, er satt ut av betraktning, f. eks. Persia, Afghanistan og Arabia i Asia, Marokko og Etiopia i Afrika osv.

Vi gjengir her i noe forkortet form de økonomiske kjensgjerninger som Calwer anferer om disse områder:

Verdens viktigste økonomiske områder

	Befolkningstetthet		Samferdselsmidler		Handel	Industri		Antall spoler i bomullsindustri (i mill)
	Areal (i mill kv. km)	Innbyggertall (i mill)	Jernbanelengde (i 1000 km)	Handelsflåte (i mill tonn)	Inn og utførsel (i mill mark)	Årsproduksjon av steinkull (i mill tonn)	Årsproduksjon av råjern (i mill tonn)	
1. Det melleuropeiske (koloniene)	27,6 (23,6)	388 (146)	204	8	41	251	15	26
2. Det britiske (koloniene)	28,9 (28,6)	398 (355)	140	11	25	249	9	51
3. Det russiske	22	131	68	1	3	16	3	7
4. Det østasiatiske	12	389	8	1	2	8	0,02	2
5. Det amerikanske	30	148	379	6	14	245	14	19

Vi ser her tre områder med høyt utviklet kapitalisme (sterk utvikling både av samferdselsmidler og av handel og industri): det melleuropeiske, det britiske og det amerikanske, deriblant 3 verdensbeherskende stater, Tyskland, England og Sambandsstatene. Den imperialistiske konkurransen og kampen mellom dem blir skjerpet i høyeste grad ved at Tyskland bare rår over et ganske lite areal og få kolonier. Dannelsen av et «SentralEuropa» ligger ennå i framtiden, og dets fødsel foregår under fortvilt kamp. Foreløpig er politisk splittelse karakteristisk for hele Europa. I det britiske og amerikanske område derimot er den politiske konsentrasjon meget stor, men det består her et uhyre misforhold mellom det britiske områdes umåtelige kolonier og det amerikanske områdes ubetydelige. I koloniene er kapitalismen ennå i sin vorden. Kampen om Sør-Amerika skjerpes mer og mer.

To områder med svak kapitalistisk utvikling er det russiske og østasiatiske. I det første finner vi en ytterst liten folketetthet, i det andre en overmåte stor; i det første er

den politiske konsentrasjon stor, i det andre mangler den helt. Først nå begynner en å dele Kina, og kampen om dette land mellom Japan, Sambandsstatene osv. blir mer og mer bitter

Denne virkelighet med dens uhyre mangfoldighet av økonomiske og politiske vilkår, med det ytterst uensartede tempo i de forskjellige lands vekst osv., med den desperate kamp mellom de imperialistiske stater, denne virkelighet kan en så stille opp mot Kautskys naive fabel om «fredelig» ultra-imperialisme! Er det ikke en forskremt småborgers reaksjonære forsøk på å flykte fra den grusomme virkelighet? De internasjonale karteller, som Kautsky betrakter som spirene til ultra-imperialismen (lik som en i framstillingen av tabletter i et laboratorium «kan» se en spire til ultra-jordbruket), frambyr ikke de nettopp eksempler på oppdeling og nyoppdeling av verden, på overgang fra fredelig oppdeling til ufredelig og omvendt? Amerika og andre lands finanskapital, som hittil, sammen med Tyskland, la oss f. eks. si i det internasjonale skinnekartell eller i den internasjonale trust for handelsskipsfart, fredelig hadde delt verden -, nyoppdeler den ikke nå verden på grunnlag av nye styrkeforhold som endrer seg på en høyst ufredelig måte?

Finanskapitalen og trustene avsvækker ikke ulikhetene i veksttempoet i de forskjellige deler av verdensøkonomien, men forsterker dem. Men så snart styrkeforholdene endrer seg, hvordan skal da under kapitalismen motsetningene løses uten med makt? Særdeles nøyaktige oppgaver om forskjellen i kapitalismens og finanskapitalens veksttempo i den samlede verdenshusholdning finner vi jernbanestatistikken. ((Statistisches Jahrbuch für das deutsche Reich, 1915, tillegg s. 46 og 47, «Archiv für das Eisenbahnwesen 1892». Før 1890 måtte uvesentlige detaljer angående fordelingen av jernbaner på de forskjellige lands kolonier beregnes tilnærmedesvis.)) I de siste årtier av den imperialistiske utvikling utviklet skinnelengden seg på følgende måte:

Skinnelengde (i 1000 km)

	1890	1913	Tilvekst
Europa	224	346	122
USA	268	411	143
Alle kolonier	82	210	128
Selvstendige og halvselvstendige land i Asia og Amerika	43	137	94
(sammenlagt av de to sistnevnte)	(125)	(347)	(222)
I alt	617	1104	487

Den sterkeste utvidelse av jernbanenettet foregikk altså i koloniene og i de selvstendige (og halvselvstendige) land i Asia og Amerika. Her skalter og valter som kjent de 4-5 største kapitalistiske staters finanskapital uinnskrenket. To hundre tusen kilometer nye jernbaner i koloniene og i de andre land i Asia og Amerika – det er mer enn 40 milliarder mark nye kapitalinvesteringer på særlig fordelaktige vilkår, med særlig rentabilitetsgaranti, med innbringende ordrer til stålverkene osv.

Hurtigst vokser kapitalismen i koloniene og i de oversjøiske land. Og blant landene selv oppstår det nye imperialistiske makter (Japan). Verdensimperialismens kamp skjerpes. Den tributt finanskapitalen tar fra de særlig innbringende foretak i koloniene og de oversjøiske land, vokser. Ved fordelingen av dette «bytte» tilfaller brorparten land som ikke alltid står lengst framme når det gjelder tempoet i utviklingen av produktivkreftene, I de første stater utgjorde skinnelengdene, for hvert land med kolonier:

Skinnelengde (i 1000 km).

	1890	1913	Tilvekst
Sambandsstatene	268	413	145
Det britiske rike	107	208	101

Russland	32	78	46
Tyskland	43	68	25
Frankrike	41	63	22
For de 5 land tilsammen	491	830	339

Ca. 80 pst. av den samlede skinnelengde er altså hendene på de 5 største stater. Men konsentrasjonen av eiendomsretten til disse jernbanene, konsentrasjonen av finanskapitalen, er mye større enn dette; for engelske og franske millionærer eier f. eks. en stor del av aksjene og obligasjonene i de amerikanske, russiske og andre jernbaner.

England har takket være sine kolonier økt «sitt» jernbanenett med 100 000 km eller fire ganger så mye som Tyskland. Men som kjent gikk utviklingen av produktivkraftene i dette tidsrom, særlig i kull- og jernindustrien betydelig raskere i Tyskland enn i England, for ikke å tale om Frankrike og Russland. I 1892 produserte Tyskland 4,9 millioner tonn råjern, og England 6,8; men alt i 1912 produserte Tyskland 17,6 mot 9,0, altså et veldig forsprang framfor England! ((Sml. også Edgar Crummond: «The Economic Relations of the British and German Empires», i «Journal of the Royal Statistical Society», juli 1914, s. 777 ff.)) Og en må spørre: hvilket annet middel enn krig kan det på kapitalismens grunn finnes til å fjerne misforholdet mellom utviklingen av produktivkraftene og akkumulasjonen av kapital på den ene siden og fordelingen av kolonier og «innflytelsessfærer», for finanskapitalen på den andre siden?

VIII. KAPITALISMENS SNYLTING OG FORRÅTNELSE

Vi må nå ta for oss en meget viktig side ved imperialismen som ikke blir viet tilstrekkelig oppmerksomhet i de fleste behandlinger av dette emnet. Til marxisten Hilferdings mangler hører også at han sammenliknet med ikke-marxisten Hobson tar et steg tilbake: vi sikter her til den snylting som er

særmerkt for imperialismens.

Som vi har sett, er imperialismens dypeste økonomiske grunnlag monopolet. Dette monopolet er kapitalistisk. dvs. et monopol som er vokst ut av kapitalismen, eksisterer i kapitalismens alminnelige miljø: vareproduksjon og konkurranse, og befinner seg i en stadig og uløselig konflikt med dette alminnelige miljø. Ikke desto mindre skaper det, som ethvert annet monopol, uunngåelig en tendens til stagnasjon og forråtnelse. I samme monn som det, selv forbigående, innføres monopolpriser, forsvinner til en viss grad stimulansen til tekniske framsteg, og følgelig til ethvert annet framsteg, i samme monn oppstår videre den økonomiske mulighet for kunstig bremse teknisk framsteg. Et eksempel: i Amerika har en viss Owens oppfunnet en flaskemaskin som betyr en revolusjon i flaskeframstillingen. Det tyske kartell av flaskefabrikanter kjøpte Owens patenter for å legge dem på hylla og dermed hindre at de ble tatt i bruk. Riktignok er det så at monopolet under kapitalismen aldri fullstendig og i lengre tid kan utelukke konkurransen på verdensmarkedet (det er jo for øvrig en av grunnene til at teorien om ultra-imperialismen er meningsløs). Riktignok er det så at muligheten for å minske produksjonskostnadene og øke profitten ved tekniske forbedringer stimulerer til fornyelser. Men den tendens til stagnasjon og forråtnelse som er karakteristisk for monopolet, virker likevel hele tiden og vinner overhånd i enkelte industrigrener, i enkelte land for visse tidsrom.

Monopolet på herredømmet over særlig utstrakte, rike eller gunstige beliggende kolonier virker i samme retning.

Videre: Imperialismen fører til en veldig opphoping av pengekapital i få land. Denne opphopingen kan, som vi har sett, nå så høyt som 100-150 milliarder francs i verdipapirer. Derav følger en ekstraordinær øking av rentierklassen eller rettere sagt rentier-laget, dvs. personer som lever av å «klippe kuponger», personer som overhodet ikke deltar i noen virksomhet, hvis yrke er lediggang. Kapitaleksporten, et av de

viktigste økonomiske grunnlag for imperialismen, øker dette rentierlags fullstendige atskillelse fra produksjonen enda mer, og gir hele det land som lever av å utbytte noen oversjøiske lands og koloniers arbeid, et snylterpreg.

«I 1893,» skriver Hobson, «utgjorde den britiske kapital som var investert i utlandet, ca. 15 pst. av Det forente kongerikes samlede formue.»((Hobson, s. 59 ff.))

Her må en huske på at denne kapital i 1915 var steget omtrent 21/2 gang så mye.

«Den aggressive imperialisme,» leser vi videre hos Hobson, «som er så kostbar for skatteyderne og som har si liten verdi for industrimannen og for kjøpmannen, er en kilde til stor profitt for den kapitalist som søker anbringelse for sin kapital» (på engelsk gjengis dette begrepet med ordet «investor» dvs. rentier) Storbritannias hele årsinntekt fra den samlede utenriks- og kolonihandel, fra inn- og utførselen, anslås for året 1899 av statistikeren Sir R. Giffen til 18 millioner pund, når en regner 2,5 pst. av årsumsetningen, som i alt utgjør 800 millioner pund sterling.»

Så stor denne summen enn er, kan den likevel ikke forklare Storbritannias aggressive imperialisme. Denne har langt snarere sin forklaring i de 90-100 millioner pund sterling som framkommer som utbytte på «investert» kapital, som rentierlagets inntekt.

Rentierenes inntekter er altså i det «dyktigste handelsland» i verden over 5 ganger større enn inntektene på utenrikshandelen! Dette er kjernen i imperialismen og den imperialistiske snyltingen.

Begrepet rentierstat eller ågerstat blir derfor alminnelig brukt i den økonomiske litteratur om imperialismen. Verden er

delt i et lite fåtall av ågerstater og et stort flertall av skyldnerstater.

«Men blant de utenlandske kapitalinvesteringer,» skriver Sculze-Gaevernitz, «kommer de på første plass som ytes til politisk avhengighet eller nærstående land: England låner til Egypt, Japan, Kina, Sør-Amerika. Dets krigsflåte er her i nødsfall rettshåndhever. Politisk makt beskytter England mot kreditorenes protest.»((Schulze-Gaevernitz, «Britischer Imperialismus ...», s. 320.))

Sartorius von Waltershausen oppstiller i sitt verk «Det nasjonaløkonomiske system for kapitalinvestering i utlandet» Nederland som mønster på en rentierstat og påviser at England og Frankrike holder på å bli det.((von Waltershausen, «Das volkswirtschaftliche System», bd. 1V, Berlin 1907.))

Schilder mener at fem industristater, England, Frankrike, Tyskland, Belgia og Sveits, er «utpregede kreditorland»; når han ikke regner Nederland med, er det bare fordi dette landet er «mindre utviklet i industriell henseende»((Schilder, s. 293.)) Sambandsstatene er bare kreditorstat overfor Amerika.

«England,» skriver Schulze-Gaevernitz, «utvikler seg etter hvert fra en industristat til en kreditorstat. Trass i absolutt tilvekst i industriproduksjonen, også i utførelsen av industriprodukter, stiger den relative betydning av rente- og dividendebeløpene, av emisjons-, kommisjons- og spekulasjonsfortjenestene for den samlede økonomi. Denne kjensgjerning er etter min mening det økonomiske grunnlag for det imperialistiske oppsving. Kreditor står i fastere forhold til debitor enn selgeren til kjøperen.»((Schulze-Gaevernitz, «Britischer Imperialismus», s. 122.))

Om Tyskland skrev utgiveren av berlintidsskriftet «Die Bank», A. Lansburgh. i 1911 i en artikkel om «den tyske rentierstat»:

«Tyskland ironiserer en ofte over den hang til rentierliv som fins i den franske befolkning, men en glemmer at forholdene i Tyskland, for så vidt det gjelder middelstanden, mer og mer begynner å likne på de franske.»(«Die Bank» 1911, I. s. 10 og 11.))

Rentierstaten er den snyltende, råtnende kapitalismes stat, og denne omstendighet avspeiler seg med nødvendighet i alle sosialpolitiske forhold i vedkommende land, og i særdeleshet i de to hovedstrømninger i arbeiderbevegelsen. For å vise dette så anskuelig som mulig gir vi ordet til Hobson, som er det mest «tilforlatelige» vitne fordi en umulig kan ha ham mistenkt for «marxistisk ortodoksi»; dessuten er han engelskmann og godt kjent med dette landet, som er rikelig utstyrt med kolonier, finanskapital og imperialistisk erfaring.

Under det friske inntrykk av boerkrigen skildret Hobson sammenhengen mellom imperialismen og finansmennenes interesser, deres voksende profitt på kontrakter, leveranser osv. og skrev:

«De krefter som bestemmer kursen for denne utpregede snylterpolitikk, er kapitalistene; men de samme motiver har også sin virkning på visse arbeiderkretser. I mange byer er de viktigste industrigrener avhengige av regjeringsbestillinger, og imperialismen sentrene for metall- og skipsbyggningsindustrien står ikke minst i samband med denne kjensgjerning. »

Ifølge Hobson var det to slags omstendigheter som svekket de gamle imperiers makt:

*«økonomisk snylting» og
militær rekruttering av avhengige folkeslag.*

«Først er det den økonomiske snyltingen, idet den herskende

stat bruker sine provinser, kolonier og avhengige land til å berike sin herskende klasse og til bestikke sin underklasse, for at denne skal holde seg i ro.»

Vi kan legge til at forutsetningene for den økonomiske mulighet av en slik bestikkelse, likegyldig hvordan det går for seg, er høy monopolprofitt.

Om den andre omstendighet skriver Hobson:

«Til de merkeligste symptomer på imperialismens blindhet hører den sorgløshet som England, Frankrike og andre imperialistiske nasjoner viser når de innlater seg på denne farefulle avhengighet. England er her gått lengst. De fleste av de slag ved hvilke vi har erobret vårt indiske rike, er blitt utkjempet av armeer som besto av innfødte. I India, og i den siste tid også i Egypt, er det store staende hærer under kommando av engelskmenn; nesten alle de kriger som står i samband med våre afrikanske dominions, med unntak av den særligste del, har innfødte ført for oss.»

Perspektivene for en oppdeling av Kina gir Hobson anledning til følgende økonomiske vurdering:

«De største deler av Vest-Europa ville i så fall få samme utseende og karakter som nå deler av disse landene, f. eks. Sør-England, Rivieraen og de deler av Italia og Sveits som er preget av turister og rikmannsvillaer: en liten flokk rike aristokrater som mottar dividender og pensjoner fra det fjerne Østen, dernest en noe større gruppe av akademiske håndlangere og forretningsfolk, en masse tjenestefolk og arbeidere som er sysselsatt i transportvesenet og i disse stadier av produksjonen av mer lettfordervelige varer; alle de vesentlige industrigrener ville forsvinne, og de viktigste næringsmidler og industriprodukter ville flyte inn som tribut fra Asia og Afrika. Det er disse muligheter en enda større allianse av de vesteuropeiske stater gir oss gløtt inn

i, en europeisk føderasjon av stormakter som istedenfor å fremme sivilisasjonens sak tvert imot kunne framkalle den kolossale fare for et europeisk snyltesamfunn, en gruppe fremskredne industrinasjoner, hvis overklasse ville motta veldige tributter fra Asia og Afrika og med disse tributter underholde store tamme masser av underordnede, som ikke ville være sysselsatt i den alminnelige jordbruks og industriproduksjon. men med personlige tjenesteytelser eller med underordnet industriarbeid under kontroll av et nytt finansaristokrati. De som er tilbøyelig til å avfeie en slik teori» (det burde stå perspektiv), «kan bare tenke på de økonomiske og sosiale forhold i de distrikter i våre dagers Sør-England som alt nå er redusert til en slik stilling; de kan tenke på hvilken veldig utvidelse av dette systemet som ville bli mulig hvis Kina ble underkastet økonomisk kontroll av liknende grupper av finansmenn, av «kapitalgivere» og deres politiske og kommersielle funksjonærer, som ville presse profitt ut av det mektigste ennå latente profittreservoar som verden noen sinne har kjent, for å fortære denne profitten i Europa. Situasjonen er altfor innviklet, verdenskreftenes spill alt for uberegnelig til å sannsynliggjøre den ene eller den andre tyding av framtiden i en enkelt retning, men de innflytelser som for tiden behersker Vest-Europas imperialism, beveger seg i denne retning. og hvis de ikke stater på noen innflytelse i motsatt retning, hvis de ikke blir avledet til en annen side, så arbeider de nettopp i retning av en slik utgang.»((Hobson, s. 103, 144, 205, 335 og 386.))

Hobson har fullstendig rett: Hvis imperialismens krefter ikke møtte noen innflytelse i motsatt retning, så ville de nettopp føre til dette. Betydningen av «Europas forente stater» under den nåværende imperialistiske situasjon er her vurdert riktig. En burde bare legge til at også innenfor arbeiderbevegelsen «arbeider» opportunistene, som nå har vunnet en midlertidig seier i de fleste land, systematisk og iherdig i denne

retning. Imperialismen, som betyr oppdeling av verden og utbytting ikke bare av Kina, og som betyr monopolistisk høye profitter for en håndfull av de rikeste land, skaper den økonomiske mulighet for å bestikke de øverste lag av proletariatet; dermed nærer, former og befester den opportunismen. En må likevel ikke overse de krefter som den sosialliberale Hobson naturligvis ikke ser, og som motvirker imperialismen i alminnelighet og opportunismen i særdeleshet.

Den tyske opportunisten Gerhard Hildebrand, som i sin tid ble ekskludert av partiet på grunn av sitt forsvar for imperialismen, men nå saktens godt kunne være leder i Tysklands såkalte «sosialdemokratiske» parti, supplerer Hobson utmerket idet han propaganderer for «Vest-Europas forente stater» (uten Russland) med det formål å gjennomføre «felles» aksjoner mot ... negrene i Afrika, mot «den store islamittiske bevegelse», og som skulle opprettholde «en hær- og flåtemakt av alle første rang» imot en «kinesisk-japansk koalisjon» osv. ((Gerhard Hildebrand, «Die Erschütterung der Industrieherrschaft und des Industrisozialismus», Jena 1910, s.))

Den skildring som Schulze-Gaevernitz gir av «den britiske imperialisme», avslører de samme snyltertrenk. Mens den britiske nasjonalinntekt ble omtrent fordoblet i årene 1865-1898, ble «inntektene fra utlandet» nidoblet i samme tidsrom. Mens «de fargedes oppdragelse til arbeid» regnes til imperialismens «fortjenester» (og det går jo ikke uten tvang), så består imperialismens «fare» i at Europa «velter alt arbeid i det hele tatt – først jordbruks- og gruvearbeid, seinere også det grovere industriarbeid – over på de fargede folkeslag og selv trekker seg tilbake til rentierrollen, hvorved det kanskje forbereder de fargede rasers økonomiske og derav følgende politiske frigjøring.»

I England blir stadig mer jord unndratt jordbruket og brukt til sport og fornøyelse for de rike. Skottland, heter det, er verdens mest aristokratiske playground (sports plass), «det

lever av sin fortid og av Mr. Carnegie» (den amerikanske milliardæren). Bare til veddeløp og revejakt bruker England 14 millioner pund om året (ca. 280 millioner kroner). Tallet på rentierer i England utgjør om lag en million. Prosenttallet for den produserende befolkning går tilbake:

År	Befolkning i England	Tall på arbeidere i hovedindustriene	Pst. av befolkningen
1851	17 900 000	4 100 000	23 pst
1901	32 500 000	4 900 000	15 pst

Og den borgerlige gransker av «britisk imperialisme ved begynnelsen av det 20. århundre» er, når han taler om den engelske arbeiderklasse, tvunget til systematisk å skjelle mellom de «øvre lag» av arbeiderne og de «egentlige proletariske lag». De øvre lag leverer medlemsmassene til kooperasjonen og fagforeningene, til idrettslagene og de utallige religiøse sekter. Tilpasset etter deres nivå er også valgretten, som i England «fremdeles er begrenset nok til å holde de egentlig proletariske lag borte»!! For å pynte på den engelske arbeiderklassens kår pleier en bare å snakke om dette øvre lag, som utgjør et mindretall av proletariatet; når det tales om arbeidsløsheten dreier det seg overveiende om et spørsmål for London og de laveste proletariske lag, og dette lag har bare liten betydning i politisk henseende». ((Schulze-Gaevernitz, .Britischer Imperialismus ...», s. 246, 301, 317, 323, 324 og 361.)) En burde egentlig ha sagt: og dette har bare liten betydning for de borgerlige politikusser og de «sosialistiske» opportunister.

Til de særtrekk ved imperialismen som knytter seg til de skildrede forhold, hører den minkende utvandring fra de imperialistiske land og den økende innvandring til disse land fra mer tilbakeliggende stater med lavere lønninger. Utvandringen fra England er, som Hobson bemerker, sunket siden 1884: i dette året utgjorde den 242 000 og i 1900 169 000. Utvandringen fra Tyskland nådde sitt høydepunkt i tiåret

1881–1890, nemlig 1 453 000, og sank i de følgende to tiår til henholdsvis 544 000 og 341 000. Til gjengjeld steg tallet på arbeidere som kom til Tyskland fra Østerrike, Italia og Russland osv. Etter folketellingen i 1907 fantes det på dette tidspunkt 1 342 294 utlendinger i Tyskland, derav 440 800 industriarbeidere og 257 329 landarbeidere. («Statistik des deutschen Reiches», bd. 211.) I Frankrike er arbeiderne i gruveindustrien «for en stor del utlendinger»: polakker, italienerne, spaniere. (Henger, «Die Kapitalanlage der Franzosen», Stuttgart 1913, s. 75.) I Sambandsstatene får innvandrere fra Øst- og Sør-Europa de dårligst betalte stillinger, mens de amerikanske arbeiderne utgjør den største prosentdel av formennene og de best betalte arbeidere. (Hourwich, «Immigration and Labour», New York 1913)) Imperialismen har en tendens til å utskille privilegerte kategorier også blant arbeiderne og skille dem ut fra proletariatets store masse.

Det må noteres at imperialismens tendens til å splitte arbeiderne, til å styrke opportunismen blant dem og skape en midlertidig forråtnelse i arbeiderbevegelsen har vist seg i England lenge for slutningen av det 19. og begynnelsen av det 20. århundre. For to av de viktigste kjennetegn på imperialismen – stor kolonibesittelse og monopolstilling på verdensmarkedet – viste seg i England allerede fra midten av det 19. århundre. Marx og Engels fulgte gjennom årtier systematisk sammenhengen mellom opportunismen i arbeiderbevegelsen og den engelske kapitalismes imperialistiske særdrag. Engels skrev f. eks. den 7. oktober 1858 til Marx:

«... det engelske proletariat blir faktisk mer og mer borgerlig, slik at denne mest borgerlige av alle nasjoner synes å ville ende med å ha et borgerlig aristokrati og et borgerlig proletariat ved siden av borgerskapet. Hos en nasjon som utbytter hele verden, er dette riktignok på sett og vis i sin orden.»

Nesten et kvart århundre seinere taler han i et brev av 11. august 1881 om «de verste av de engelske fagforeningene, som har solgt seg til borgerskapet eller i det minste lar seg lede av dettes betalte folk», og i et brev til Kautsky av 12. september 1882 skriver Engels:

«De spør meg hva de engelske arbeiderne tenker om kolonipolitikken? Å, de tenker akkurat det samme som om politikk i det hele tatt. Her fins det jo ikke noe arbeiderparti, det fins bare konservative og liberale radikale, og arbeiderne går villig med på å nyte godt av Englands verdensmarkeds- og kolonimonopol.»(«Briefwechsel zwischen Friedrich Engels und Karl Marx», bd. II, s. 290, bd. IV, s. 453. Karl Kautsky, «Sozialismus und Kolonialpolitik», Berlin 1907, s. 79. Denne brosjyren skrev Kautsky i de uendelig fjerne tider da han ennå var marxist.) (Det samme sier Engels også i forordet til annen utgave av «Arbeiderklassens stilling i England», 1892.)

Her ser vi tydelig årsaker og følger.

Årsaker:

1. Vedkommende lands utbytting av hele verden;
2. Dets monopolstilling på verdensmarkedet;
3. Dets kolonimonopol.

Følger:

1. En del av det engelske proletariat blir borgerlig;
2. En del av proletariatet lar seg lede av folk som er kjøpt eller i hvert fall betalt av borgerskapet.

Imperialismen ved begynnelsen av det 20. århundre har fullført oppdelingen av verden mellom noen få stater, av hvilke hver enkelt nå utbytter en ikke mye mindre del av verden (regnet etter ekstraprofitt) enn England i 1858, hver inntar en monopolstilling på verdensmarkedet takket være trustene,

kartellene og finanskapitalen samt kreditors forhold til debitor, hver av dem har til en viss grad et kolonimonopol (vi så at av alle koloniers 75 millioner kvadratkilometer er 65 millioner, eller 86 pst., konsentrert i hendene på 6 stormakter; 61 millioner, eller 81 pst., tilhører bare tre makter).

Det særmerkte ved situasjonen i dag er de økonomiske og politiske vilkår som med nødvendighet skjerper opportunismens uforenlighet med arbeiderbevegelsens alminnelige og fundamentale interesser: Imperialismen, som for bare forelå i spireform, har utviklet seg til det herskende system; de kapitalistiske monopoler har tilkjempet seg førsteplassen i samfunnsøkonomien og politikken; oppdelingen av verden er fullført, og på den andre siden ser vi istedenfor det ubestridte engelske monopol en liten gruppe imperialistmakters kamp om deltakelse i monopolet, en kamp som kjennetegner hele begynnelsen av det 20. århundre. Opportunismen kan nå ikke lenger stå som fullstendig seierherre i noe lands arbeiderbevegelse gjennom en lang rekke årtier, som den gjorde i England i siste halvdel av det 19. arhundre. I en rekke land er opportunismen tvert imot blitt moden, overmoden og har råtnet ved at den som sosialsjåvinisme er smeltet fullstendig sammen med den borgerlige politikk. ((Både den åpne russiske sosialsjåvinisme, som representeres av de herrer Potresov, Tsjkhenkeli, Maslov osv. og den skjulte (de herrer Tsjkheidse, Skobelev, Axelrod, Martov o. fl. er vokst fram av opportunismens russiske avart, nemlig likvidatorstrømningen.))

IX. KRITIKK AV IMPERIALISMEN

Med kritikk av imperialismen mener vi den videste betydning av dette ordet, den stilling som de forskjellige samfunnsklasser i samband med deres alminnelige ideologi inntar til imperialismens politikk.

På den ene siden de veldige dimensjoner som kjennetegner den

på få hender konsentrerte finanskapital med sitt overmåte vidtforrente og finmaskete nett av forbindelser og tilknytninger, en kapital som ikke bare underlegger seg de mellomstore og små, men til og med de minste kapitalister og driftsherrer, på den andre siden den skjerpede kamp mot de andre nasjonalstatlige finansgrupper om verdens oppdeling og om herredømmet over andre land – alt dette medfører at alle besittende klasser i flokk og følge går over på imperialismens side. «Alminnelig» begeistring for dens perspektiver, rasende forsvar for imperialismen og forherligelse av den på alle mulige måter, det er tidens tegn. Imperialismens ideologi trenger også inn i arbeiderklassen. Denne klassen er ikke skilt fra de andre klasser med en kinesisk mur. Når en med rette har kalt førerne for det nåværende sakalte «sosialdemokratiske» parti i Tyskland for «socialimperialister», dvs. sosialister i ord og imperialister i gjerning, så må det bemerkes at Hobson allerede i 1902 gjorde oppmerksom på eksistensen av «fabianer-imperialister», som tilhørte det opportunistiske «Fabian Society» i England.

Borgerlige lærde og forfattere opptreer vanligvis som forsvarere for imperialismen i en noe tilslørt form, idet de søker å utviske imperialismens fullstendig herredømme og dens dype røtter, og i stedet trekker enkeltheter og underordnede detaljer i forgrunnen for derved å bortlede oppmerksomheten fra det vesentlige, til fordel for «reformprosjekter» som ikke kan tas alvorlig, som f. eks. politikontroll med truster og banker osv. Sjeldnere opptreer de kyniske, åpenlyse opportunister som har mot til å innrømme det tåpelige i å ville reformere imperialismens grunnegenskaper.

Vi skal ta et eksempel: I tidsskriftet «Weltwirtschaftliches Archiv» legger de tyske imperialister vinn på å følge de nasjonale frihetsbevegelser i koloniene, naturligvis særlig i de ikke-tyske. De registrerer gjæringen og protestene i India, urolighetene i Natal (Sør-Afrika), nederlandsk India osv. I en notis om den engelske beretning fra den konferanse av

undertrykte nasjoner og raser som fant sted 28.-30. juni 1910 og der det deltok representanter for forskjellige folkeslag under fremmedherredømme i Asia, Afrika og Europa, skriver en av disse imperialister i en vurdering av de talene som ble holdt på konferansen:

«Imperialismen må bekjempes, heter det. De herskende stater skal anerkjenne de undertvungne folks rett til selvstyre, og en internasjonal domstol skal overvåke håndhevelsen av de avtaler som sluttet mellom stormaktene og de svakere nasjoner. Ut over disse fromme ønsker kommer man ikke. Vi ser ikke tegn til erkjennelse av at imperialismen er uløselig forbundet med kapitalismen i dens nåværende form og derfor (!!) like lite noen erkjennelse av at en direkte kamp mot imperialismen i dens nåværende form er håpløs, hvis en da ikke innskrenker seg til å opptre mot særlig stygge utskeielser.»(«Weltwirtschaftliches Archiv», bd. II, s. 193.))

Da det er et bedrag, et «fromt ønske» å ville reformere imperialismens grunnlag, og da de borgerlige representanter for de undertrykte nasjoner «ikke kommer ut over dette», går den borgerlige representant for den undertrykkende nasjon ikke «ut over dette», men bakover, til underdanighet overfor imperialismen, en underdanighet som pyntes på med «vitenskapelige» pretensjoner. Det er også en slags «logikk»!

Spørsmålene om hvorvidt en endring av imperialismens grunnlag er mulig gjennom reformer, om en skal gå framover mot en videre tilspissing og utdyping av de motsetninger den har skapt, eller tilbake mot en avsvakkelse av dem, det er grunnspørsmålene for en kritikk av imperialismen. Da reaksjon over hele linjen og forsterket nasjonal undertrykking hører til imperialismens politiske særegenheter sammen med finansoligarkiets herredømme og opphevelsen av frikonkurransen, så opptre det i nesten alle imperialistiske land i begynnelsen av det 20. århundre en småborgerlig-

demokratisk opposisjon mot imperialismen. Og det brudd med marxismen som Kautsky og den vidt utbredte internasjonale kautskyisme har foretatt, består nettopp i at Kautsky ikke bare har unnlatt og ikke evnet å imøtegå denne småborgerlige, reformistiske, i sitt økonomiske grunnlag reaksjonære opposisjon, men at han tvert imot praktisk har slått seg sammen med dem.

I Sambandsstatene skapte den imperialistiske krigen mot Spania 1898 «anti-imperialistenes» opposisjon, disse det borgerlige demokratis siste mohikanere som kalte denne krigen «forbrytersk», anså anneksjon av fremmede land for grunnlovstridig og kalte behandlingen av Aguinaldo, føreren for de innfødte på Filippinene, et «sjåvinistisk bedrag» (en hadde først lovt ham frihet for hans land og siden landsatt amerikanske tropper og annektert Filippinene), de siterte Lincolns ord:

«Når hvite styrer seg selv, så er det selvstyre; når de ikke bare styrer seg selv, men også andre, så er det ikke lenger selvstyre, men despoti.»((J. Patouillet, «L'Imperialisme americain*, Dijon 1904, s. 272.))

Men så lenge hele denne kritikken vek tilbake, for å erkjenne imperialismens uleselige sammenheng med trustene og altså med kapitalismens grunnlag, så lenge den var redd for å slutte seg til de krefter som er skapt av storkapitalismen og dens utvikling, så lenge ble denne kritikken et «fromt ønske».

Av samme slag er Hobsons grunninnstilling i hans kritikk av imperialismen. Hobson foregrep Kautsky, idet han vendte seg mot «imperialismens uunngåelighet» og påberopte seg nødvendigheten av å «heve befolkningens forbruksevne» (under kapitalismen!). Et småborgerlig standpunkt i kritikken av imperialismen, av bankenes allmakt, finansoligarkiet osv. inntas også av de flere ganger siterte forfattere Agand, A. Lansburgh, L. Eschwege, og blant de franske forfattere av

Victor Berard, som i 1900 ga ut den overflatiske bok «England og imperialismen». Alle disse, som slett ikke gir seg ut for marxister, stiller frikonkurransen og demokratiet opp mot imperialismen, fordømmer Bagdadbane-eventyret som fører til konflikter og krig, uttaler «fromme ønsker» om fred osv. – inklusive de internasjonale emisjoners statistikker A. Neymarck, som i 1912, idet han regner opp de hundrevis av milliarder francs i «internasjonale» verdipapirer, utbryter:

«Er det mulig at freden kan bli brutt? ... at en med disse uhyre tall ville risikere å sette i gang en krig? »((«Bulletin de l'institut international de statistique, XIX, bd. II, s. 225.))

Hos borgerlige økonomer er en slik naivitet ikke noe merkelig, for dem er det til og med en fordel å spille troskyldige og snakke med alvorlige miner om fred under imperialismen. Men hva er det igjen av marxismen hos Kautsky når han i 1914, 1915 og 1916 inntar det samme borgerlig-reformistiske standpunkt og hevder at «alle» (imperialister, angivelige sosialister og sosialpasifister) er «enige» i spørsmål om freden? Istedenfor en analyse og avsløring av imperialismens dyptgående motsetninger ser vi bare det reformistiske «fromme ønske» om å gå utenom disse motsetningene, å bortforklare dem.

Her er et lite eksempel på Kautskys økonomiske kritikk av imperialismen. Han tar tallene for Englands utenrikshandel med Egypt i årene 1872 og 1912; det viser seg at denne inn- og utførselen vokste langsommere enn Englands samlede inn- og utførsel. Og av dette slutter Kautsky:

«Vi har ingen grunn til å anta at den (Englands handel med Egypt) ville ha vokst mindre uten den militære besettelsen av Egypt, alene under innflytelse av de økonomiske faktorerens styrke.» «Disse ekspansjonsbestrebelse (kapitalens) fremmes best ikke ved imperialismens voldsmetoder, men ved fredelig demokrati ».(Karl Kautsky, «Nationalstaat, imperialistischer

Staat and Staatenbund», Nürnberg 1915, s. 70 og 72.))

Dette resonnement, som hermes i mangfoldige variasjoner av Kautskys russiske våpendrager (og russiske beskyttere av sosialsjåvinismen) herr Spektator, danner grunnlaget for hans kritikk av imperialismen; vi må derfor komme nærmere inn på det. Vi begynner med et sitat fra Hilferding, hvis slutninger Kautsky flere ganger, også i april 1915, har betegnet som «alminnelig anerkjent av alle sosialistiske teoretikere».

«... Det er ikke proletariatets sak,» skriver Hilferding, «å stille den overvunne politikk fra frihandelens og statsfiendtlighetens æra opp mot den mer fremskredne kapitalistiske politikk. Proletariatets svar på finanskapitalens økonomiske politikk, imperialismen, kan ikke være frihandelen, det kan bare være sosialismen. Ikke det idealet som nå er blitt reaksjonært: tilbake til frikonkurransen, men ene og alene fullstendig opphevelse av konkurransen ved å overvinne kapitalismen kan nå være målet for den proletariske politikk.»(Hilferding, s. 504.))

Kautsky har brutt med marxismen, idet han for finanskapitalens tidsalder forfekter et «ideal som nå er blitt reaksjonært», nemlig det «fredelige demokrati», «bare de økonomiske faktorerers styrke» – for objektivt fører dette idealet oss tilbake, fra den monopolistiske til den ikkemonopolistiske kapitalisme; det er et reformistisk bedrag.

Handelen med Egypt (eller med en annen koloni eller halvkoloni) «ville ha» vokst sterkere uten militær besettelse, uten imperialisme, uten finanskapital. Hva betyr det? Betyr det at kapitalismen ville ha utviklet seg raskere hvis frikonkurransen ikke var blitt innskrenket, hverken ved monopoler overhodet eller ved finanskapitalens «forbindelser» eller trykk (hvilket også betyr monopol) eller ved enkelte lands monopolistiske kolonibesettelse?

Noen annen mening kan Kautskys resonnement ikke ha, og denne: «meningen» er en meningsløshet. La oss anta at Kautskys påstand var riktig, at kapitalismen og handelen ville utvikle seg raskere under fri konkurranse, uten monopoler av noe slag. Men jo hurtigere utviklingen av handelen og kapitalismen går, dess hurtigere foregår den konsentrasjon av produksjon og kapital som skaper monopolet. Og monopolene er jo allerede skapt nettopp av frikonkurransen! Selv om monopolene nå har begynt bli en bremse på utviklingen, så er dette likevel ikke noe argument til fordel for frikonkurransen, som er blitt umulig etter at den har skapt monopolet.

Hvordan en så snur og vender på Kautskys betraktninger, kommer det likevel ikke noe annet ut av dem enn reaksjonær innstilling og borgerlig reformisme.

Hvis en korrigerer denne betraktningen og sa, som Spektator gjør: de engelske koloniers handel med England utvikler seg nå langsommere enn deres handel med andre land – så ville heller ikke dette redde Kautsky. For England rammes også av monopolet, også av imperialismen, bare andre lands (Amerikas, Tysklands). Som original art: de produkter som beskyttes, er nettopp de som kan eksporteres (Engels har allerede påpekt dette i «Kapitalen», bd. III). Det systemet som er særegent for finanskapitalen og kartellene – å eksportere varer til underpriser, «dumping», som engelskmennene sier, er også kjent: i innlandet selger kartellene sine produkter til monopolhøye priser, mens de i utlandet selger dem til spottpris for å undergrave konkurransen og øke sin egen produksjon til det ytterste osv. Hvis Tysklands handel med engelske kolonier utvikler seg raskere enn Englands, så beviser det bare at den tyske imperialisme er friskere, sterkere, bedre organisert og høyere utviklet enn den engelske, men det beviser ingen måte frihandelens «overlegenhet», for her er det ikke frihandel som kjemper mot vernetoll og koloniavhengighet, men imperialisme som kjemper mot imperialisme, monopol mot monopol, finanskapital mot

finanskapital. Den tyske imperialismes overlegenhet over den engelske er sterkere enn kolonigrensens og vernetollens mur; å konstruere et «argument» for frihandel og «fredelig demokrati» av dette er barnaktig, det er å glemme fundamentale egenskaper og grunntrekk hos imperialismen, det er det samme som å sette spissborgerlig reformisme i marxismens sted.

Det er interessant at tilmed den borgerlige økonom A. Lansburgh, som kritiserer imperialismen akkurat like spissborgerlig som Kautsky, iallfall bruker handelsstatistikken på en mer vitenskapelig måte. Han sammenlikner ikke et enkelt tilfeldig valgt land og bare en koloni med andre land, men han sammenlikner et imperialistisk lands eksport 1) til de land som er finansielt avhengige av det og låner penger av det, og 2) til land som er finansielt uavhengige. Han kommer til følgende resultat:

Eksport fra Tyskland (i millioner mark) til land som er finansielt avhengige av Tyskland:

	1889	1908	Stign. i pst.
Romania	48,2	70,8	47
Portugal	19,0	32,8	73
Argentina	60,7	147,0	143
Brasil	48,7	84,5	73
Chile	29,3	52,4	85
Tyrkia	29,9	64,0	114
I alt	234,8	451,5	92

til land som er finansielt uavhengige av Tyskland:

	1889	1908	Stign. i pst.
Storbritannia	651,8	997,4	53
Frankrike	210,2	437,9	108
Belgia	137,2	322,8	135

Sveits	177,4	401,1	127
Australia	21,2	64,5	205
Nederlandsk India	8,8	40,7	363
I alt	1206,6	2264,4	87

Lansburgh har ikke addert og har derfor merkelig nok ikke oppdaget at disse tallene, hvis de overhodet beviser noe, bare går imot ham; for eksporten til de finansielt avhengige land steg, om ikke særlig mye, si dog noe sterkere enn eksporten til de finansielt uavhengige land (vi understreker hvis, for Lansburghs statistikk er langt ifra fullstendig).

Angående sammenhengen mellom eksport og lån skriver Lansburgh:

«I årene 1890-1891 ble et rumensk lån overtatt av tyske banker, som allerede i de foregående år hadde utbetalt forskudd på det. Lånet skulle hovedsakelig brukes til anskaffelse av jernbanemateriell som ble kjøpt i Tyskland. I 1891 utgjorde Tysklands eksport til Romania 55 millioner mark. Neste år sank den til 39,4 millioner, for deretter med avbrytelser å gå ned til 25,4 millioner (i 1900). Først i de aller siste år er beløpet fra 1891 nådd igjen – takket være et nytt lån.

Tysklands eksport til Portugal steg som følge av lånene i 1888-89 til 21,2 millioner mark (i 1890), sank i de følgende to år til 16,2 og 7,4 millioner, og først i 1903 nådde den opp på sin gamle høyde igjen.

Enda grellere artet forholdene seg i handelen mellom Tyskland og Argentina. Som følge av lånene i 1888 og 1890 utgjorde Tysklands eksport til Argentina i 1889 60,7 millioner mark. Ti år senere utgjorde eksporten bare 18,6 millioner mark, altså ikke en tredjedel. Først i 1901 ble høydepunktet fra 1889 overskredet for første gang, hvilket hang sammen med overtakelsen av nye stats- og bylån til bygging av elektrisitetsverk og andre kredittytelser.

Eksporten til Chile steg som følge av lånet i 1889 til 45,2 millioner mark (1892) og falt to år etter til 22,5 millioner. Etter at de tyske bankene hadde overtatt et nytt lån i 1906, steg eksporten til 84,7 millioner mark (i 1907), for allerede i 1908 igjen å falle til 52,4 millioner.»((Die Bank., 1909, II, s. 819 ff))

Av disse kjensgjerninger utleder Lansburgh den trøsterike småborgerlige moral: hvor usikker og uregelmessig er ikke den eksporten som er knyttet til lån, hvor galt er det ikke å utføre kapital til utlandet istedenfor «naturlig» og «harmonisk» å fremme dens hjemlige industri, hvor «dyre» er ikke de bestikkelsessummer som Krupp må ut med ved de utenlandske lån osv. Men kjensgjerningene taler sitt tydelige språk: eksportøkningen har nettopp sammenheng med finanskapitalens svindelmannøvrer, den gir seg en god dag i borgerlig moral og flår offeret to ganger: først ved profitt på lånet og så ved profitt på samme lån når det brukes til innkjøp av de Kruppske fabrikater eller stålsyndikatets jernbanemateriell osv.

Vi gjentar: vi anser på ingen måte Lansburghs statistikk for fullstendig, men den måtte anføres; for den er mer vitenskapelig enn Kautskys og Spektators, da Lansburgh er inne på den riktige behandling av spørsmålet. For å kunne vurdere finanskapitalens betydning for eksporten osv, må en påvise eksportens sammenheng spesielt og utelukkende med finansmennesenes manøvrer, spesielt og utelukkende med avsetning av kartellproduktene osv. Men rett og slett å sammenlikne kolonier med ikke-kolonier, den ene imperialisme med den andre, en halvkoloni eller koloni (Egypt) med alle andre land, det er å tilsløre og omgå selve tingenes kjerne.

Kautskys teoretiske kritikk av imperialismen har derfor ingenting felles med marxismen, den kan derfor bare brukes som utgangspunkt for propaganda for fred og enighet med opportunister og sosialsjåvinister, fordi denne kritikken

nettopp går utenom og tilslører imperialismens dypeste og mest grunnleggende motsetninger, motsetninger mellom monopolene og den samtidig eksisterende frikonkurransen, mellom finanskapitalens kjempemessige «transaksjoner» (og kjempemessige profitt) og den «ærlige» handel på det frie marked, mellom karteller og trustar på den ene siden og den ikke-kartellerte industri på den andre osv.

Akkurat like reaksjonær er Kautskys oppfundne famøse teori om «ultra-imperialismen», som vi har sett. En kan bare sammenlikne hans betraktninger over dette emne fra 1915 med Hobsons fra 1902. Kautsky:

«om det ikke skulle være mulig at den nåværende imperialistiske politikk ble fortrent av en ny, ultraimperialistisk, som erstattet den innbyrdes kamp mellom de nasjonale finanskapitaler med den internasjonalt sammensluttede finanskapitals felles utbytting av verden. En slik nye fase i kapitalismen er i hvert fall tenkelig. Til å avgjøre om den kan gjøres til virkelighet, mangler ennå de nødvendige forutsetninger.»(«Die Neue Zeit», 30. april 1915, s. 144.))

Hobson:

«Kristendommen, som således er trengt inn i noen få store imperier, hvorav hvert behersker et følge av usiviliserte kolonier og avhengige land, forekommer mange mennesker å være høyst lovmessig utviklet av nåtidens tendenser, samtidig som den forekommer dem å gi det beste håp om en varig fred på interimperialismens trygge grunn.»(Hobson, anførte verk, s. 351.))

Kautsky har altså kalt det ultra-imperialisme eller over-imperialisme som Hobson 13 år før kalte interimperialisme eller mellom-imperialisme. Bortsett fra oppfinnelsen av et nytt lærd ord som er laget ved å erstatte en latinsk

forstavelse med en annen, består framsteget i den «vitenskapelige» tenkning hos Kautsky bare i at han våger å gi ut for marxisme noe som Hobson egentlig framstiller som engelske prestemenns hykleri. Etter boerkrigen var det ganske naturlig for denne aktverdige stand å innstille sine bestrebelser på å trøste de engelske småborgere og arbeidere, som det ikke var falt så få av i kampene i Sør-Afrika, og som med økte skatter måtte betale hva det kostet å sikre de engelske finansmennene økt profitt. Og hvilken trøst kunne være bedre enn den at imperialismen ikke var så ille, at den nærmet seg inter (eller ultra-) imperialismen, som var i stand til å sikre varig fred? Hvilke gode hensikter de engelske prestene og den søtladne Kautsky enn har hatt – den objektive, dvs. virkelige sosiale betydning av hans «teori» er ene og alene denne: på høyst reaksjonær vis å trøste massene med håpet om at en varig fred er mulig under kapitalismen, idet en avleder oppmerksomheten fra nåtidens skarpe motsetninger og tilspissede problemer og retter den mot en eller annen foregitt, ny, framtidig «ultraimperialismes» forløyede perspektiver. Et bedrag mot massene og ingenting annet, det er innholdet i Kautskys «marxistiske» teori.

Det er faktisk tilstrekkelig å tenke på alminnelig kjente og ubestridelige kjensgjerninger for å overbevise seg om hvor falske de perspektiver er som Kautsky søker å bibringe Tysklands (og andre lands) arbeidere. En kan f. eks. ta India, Indo-Kina og Kina. Som kjent utbyttes disse tre koloniale og halvkoloniale land med en befolkning på 6-700 millioner av finanskapitalen i noen imperialistiske makter: England, Frankrike, Japan, Sambandsstatene osv. La oss anta at disse imperialistiske stater sluttet forbund med hverandre for å beskytte eller utvide sine besittelser, interesser og «innflytelsessfærer» i disse asiatiske land. Det ville være «inter-imperialistiske» eller «ultra-imperialistiske» forbund. La oss anta at alle imperialistiske makter sluttet et forbund for å oppdele de nevnte asiatiske land mellom seg på «fredelig» vis. Det ville være en «internasjonalt

sammensluttet finanskapital». Virkelige eksempler på slike forbund finner vi i det 20. århundres historie, f, eks. i maktenes forhold til Kina. Og nå er spørsmålet om det er «tenkelig» at slike forbund, under forutsetning av kapitalismens beståen (og den forutsetter Kautsky nettopp), kunne bli av lengre varighet, om de ville utelukke gnidninger, konflikter og kamp i alle mulige former?

Det er tilstrekkelig å stille spørsmålet klart for å se at det bare kan besvares benektende. For under kapitalismen er ethvert annet grunnlag for oppdelingen av interesse- og innflytelsesfærer, av kolonier osv. enn de oppdelende parters makt, deres alminnelig-økonomiske, finansielle, militære og øvrige makt, ikke tenkelig. Men de deltakendes styrke endrer seg ujevnt; for en jevn utvikling av de enkelte foretak, truster, industrigrener og land er umulig under kapitalismen. For et halvt århundre siden var Tyskland et ynkelig null hvis en sammenliknet dets kapitalistiske styrke med det daværende Englands; det samme gjaldt Japan i sammenlikning med Russland. Er det «tenkelig» at styrkeforholdet mellom de imperialistiske makter vil være uforandret etter ti, tjue års forløp? Absolutt utenkelig.

«Inter-imperialistiske» eller «ultra-imperialistiske» forbund – uansett i hvilken form disse forbundene er inn orn det er som en imperialistisk koalisjon mot en annen imperialistisk koalisjon, eller som et alminnelig forbund av alle imperialistiske makter – må derfor i den kapitalistiske virkelighet og ikke i den banale spissborgerfantasien til engelske prester eller den tyske «marxist» Kautsky nødvendigvis bare være «pusterom» mellom kriger. Fredelige forbund forbereder kriger og vokser i sin tur fram av kriger, idet begge betinger hverandre og skaper en veksling mellom formene for fredelig og ufredelig kamp på en og samme jordbunn: verdensøkonomiens og verdenspolitikens imperialistiske sammenheng og vekselforhold. Men for å berolige arbeiderne og forsone dem med sosialsjåvinistene, som

er gått over på borgerskapets side, river den vise Kautsky det ene ledd i den sammenhengende kjede løs fra det andre, skiller det fredelige (og ultra-imperialistiske, ja ultraultra-imperialistiske) forbund av i dag mellom alle makter til «pasifisering» av Kina (tenk bare på nedkjempingen av bokseropprøret) fra den fredelige konflikt av i morgen, som atter i overmorgen forbereder et «fredelig» alminnelig forbund til oppdeling av f. eks. Tyrkia osv, osv. istedenfor den levende sammenheng mellom periodene med imperialistiske fred og periodene med imperialistiske kriger diskurser Kautsky opp for arbeiderne med døde abstraksjoner for å forsone dem med deres «døde» førere.

Amerikaneren Hill skjelner i forordet i sin bok: «A History of Diplomacy in the International Development of Europe» mellom følgende perioder i diplomatiets nyere historie:

1. Revolusjonens æra;
2. Den konstitusjonelle bevegelse;
3. Våre dagers «handels-imperialisme» ((Hill, David Jayne, ant. verk, bd. 1, S. X.))

En annen forfatter inndeler framstillingen av Storbritannias «verdenspolitikk» siden 1870 i fire perioder, nemlig:

1. Den første asiatiske periode – kamp mot Russlands framtrengen i Sentral-Asia i retning av India;
2. Den afrikanske periode – (omkring 1885-1902) – kamp mot Frankrike om oppdelingen av Afrika (Fashoda-affæren 1898 – på et hengende hår krig med Frankrike);
3. Den andre asiatiske periode – overenskomst med Japan mot Russland, og
4. Den «europæiske» periode – hovedsakelig rettet mot Tyskland. ((Schilder, samme verk som ovenfor, bd. I, s. 178.))

«De politiske forpostfektninger utkjempes på det finansielle område» – skrev bankmannen Riesser allerede i 1905, og pekte

på hvorledes den franske finanskapital ved operasjoner i Italia forberedte det politiske forbund mellom disse to land, og hvorledes en konflikt mellom England og Tyskland om Persia og mellom alle europeiske kapitaler om de kinesiske lån utviklet seg. Slik er den levende virkelighet når det gjelder de fredelige «ultra-imperialistiske» forbund i deres uløselige sammenheng med de alminnelige imperialistiske konflikter.

Kautskys tilsløring av imperialismens dypeste motsetninger, en framgangsmåte som uunngåelig fører til skjønning av imperialismen, setter sine spor også i hans kritikk av imperialismens politiske sider. Imperialismen er finanskapitalens og monopolenes epoke, som overalt streber mot herredømme, men ikke mot frihet. Reaksjon over hele linjen, likegyldig under hvilke politiske systemer, den ytterste tilspissing av motsetningene også på dette område – det er resultatet av disse tendenser. Særlig skjerpes også den nasjonale undertrykking og jakten etter anneksjoner, dvs. krenking av nasjonal uavhengighet (for anneksjon er jo ikke noe annet enn krenking av nasjonal selvbestemmelsesrett). Med rette framhever Hilferding imperialismens sammenheng med den økte nasjonale undertrykking:

«Men selv i de nyåpnede land,» skriver han, skjerper den importerte kapitalisme motsetningene, og i de forskjellige folkeslag hvis nasjonale bevissthet holder på å våkne, skaper den en stadig voksende motstand mot inntrengerne, en motstand som lett kan bli til farlige rådgjerder mot fremmedkapitalen. De gamle sosiale forhold revolusjoneres fullstendig: den tusenårige isolasjon i agrartilstand hos «nasjonene uten historie» sprenges, og de dras selv inn i den kapitalistiske malstrøm. Kapitalismen gir selv etter hvert de underkuede midlene i hende til å frigjøre seg. Det målet som engang var det høyeste for de europeiske nasjoner: Å skape den enhetlige nasjonalstaten som middel for økonomisk og kulturell frihet, blir også disse folks mål. Denne nasjonale uavhengighetsbevegelse truer den europeiske kapital nettopp i

dens mest verdifulle og lovende utbyttingsområder, og den europeiske kapitalen kan i stadig høyere grad bare opprettholde sitt herredømme ved stadig å øke sine voldsmidler. ((Hillerding, s. 433 og 434.))

Det må tilføyes at ikke bare i de nyåpnede, men også de gamle land fører imperialismen til anneksjoner, til økt nasjonal undertrykking og følgelig til økt motstand. Kautsky bestrider at imperialismen styrker den politiske reaksjon, for å tilsløre det problemet som er blitt brennende, nemlig at i imperialismens epoke er enhet med opportunistene umulig. Han tar avstand fra anneksjoner, men gir sine innvendinger en form som gjør dem så lite krenkende, så lett akseptable som mulig for opportunistene. Enda han vender seg umiddelbart til det tyske publikum, skjuler han nettopp det viktigste og mest aktuelle, f. eks. at Elsas-Lothringen er en tysk anneksjon. Til bedømmelse av denne «feil i tankegangen» hos Kautsky anfører vi her et eksempel. La oss anta at en japaner fordømmer amerikanernes anneksjon av Filippinene. så er spørsmålet: er det vel særlig mange som vil tro at dette skjer av avsky for anneksjoner overhodet, og ikke snarere fordi han selv ønsker å annektere disse øyene? Og må det ikke innrømmes at japanernes «kamp» mot anneksjoner bare kan anerkjennes som oppriktig og politisk ærlig hvis den vender seg mot Japans anneksjon av Korea og krever rett for Korea til å løsrive seg fra Japan?

Både Kautskys teoretiske analyse av imperialismen og hans økonomiske og politiske kritikk av imperialismen er fullstendig fylt av en ånd som er absolutt uforenlig med marxismen, som visker ut og glatter over de mest fundamentale motsetninger og legger an på å bevare den vaklende enhet med opportunismen i den europeiske arbeiderbevegelse for enhver pris.

X. IMPERIALISMENS PLESS I HISTORIEN

Vi har sett at imperialismen etter sitt økonomiske innhold er monopolistisk kapitalisme. Allerede dermed er imperialismens historiske plassering bestemt; for monopolet, som vokser opp på frikonkurransens jordbunn, født nettopp av frikonkurransen, er overgangen fra den kapitalistiske til en høyere økonomisk samfunnsordning. Det er særlig fire grunntrekk ved monopolene eller hovedforeteelser i den monopolistiske kapitalisme som må framheves fordi de er særlig karakteristiske for den epoken vi befatter oss med.

For det første: Monopolet er oppstått av produksjonens konsentrasjon på et meget høyt utviklingstrinn. Det er kapitalistenes monopolistiske sammenslutninger: karteller, syndikater og truster. Vi har sett hvilken veldig rolle de spiller i nåtidens økonomiske liv. Ved begynnelsen av det 20. århundre fikk monopoler fullstendig overtaket i de fremskredne land, og selv om de første steg til kartelldannelser ble gjort i land med høy vernetoll (Tyskland, Amerika), så kunne England med sitt frihandelssystem bare kort tid etter oppvise den samme grunnleggende kjensgjerning: monopolenes oppståen av produksjonens konsentrasjon.

For det annet: Monopolene har i forsterket grad ført til beslagleggelse av de viktigste råstoffkilder, særlig i de kapitalistiske samfunns viktigste – og sterkest kartellerte industrier: kull- og jernindustrien. Den monopolistiske besittelse av de viktigste råstoffkilder har økt storkapitalens makt i enorm grad og skjerpet motsetningene mellom de kartellerte og ikke-kartellerte industrier.

For det tredje: Monopolet er vokst fram av bankene. Bankene har forvandlet seg fra beskjedne formidlere til finanskapitalens monopolinnehavere. Tre, fire, fem storbanker har i hvert av de kapitalistiske høyest utviklede land skapt en «personalunion» mellom industri- og bankkapitalen og har

konsentrert på sine hender hele rådveldet over milliarder og atter milliarder, over storparten av alle landets kapitalverdier og pengeinntekter. Finansoligarkiet, som uten unntak spinner et tett nett av avhengighetsforhold over alle økonomiske og politiske institusjoner i det moderne borgerlige samfunn, er det krasseste utslag av dette monopolet.

For det fjerde: Monopolet er oppstått av kolonipolitikken. Til de tallrike gamle «motiver» for kolonipolitikken føyde finanskapitalen kampen om råstoffkildene, om kapitaleksport, om «innflytelsessfærer» – dvs. områder for lønnsomme forretninger, konsesjoner og monopolprofitter osv. – og endelig kampen om det økonomiske område i det hele tatt. Da f.eks de europeiske makter bare hadde en tiendedel av Afrika som sine kolonier – slik det var tilfelle ennå i 1876 -, da kunne kolonipolitikken utfolde seg i ikke-monopolistisk form, kunne så og si sette seg i besittelse av disse landene «på fribyttevis». Men da ni tiendedeler av Afrika alt var besatt (omkring 1900), da hele verden var delt, de begynte uungåelig den monopolistiske kolonibesettelses tidsaldre, og følgelig en særlig skjerpet kamp om oppdeling og nyoppdeling av verden.

Det er alminnelig kjent i hvor høy grad monopolkapitalismen har skjerpet alle kapitalismens motsetninger. Det er tilstrekkelig å vise til de stigende priser og kartellenes trykk. Denne skjerpingen av motsetningene utgjør den mektigste drivkraft i den historiske overgangsperiode som ble innledet med den internasjonale finanskapitals endelige seier.

Monopoler, oligarki, streben etter herredømme istedenfor etter frihet, og et fåtall rike og mektige nasjoners utbytting av et stadig større antall små eller svake nasjoner – alt dette skapte de kjennetegn hos imperialismen som gjør at vi karakteriserer den som snyltende eller råtnende kapitalisme. Mer og mer plastisk trer en av imperialismens tendenser fram – skapelsen av «rentierstaten», ågerstaten, hvis borgerskap mer og mer lever av kapitaleksport og «kuponklipping». Det ville være feilaktig å tro at denne tendens til indre forråtnelse

utelukker en hurtig vekst i kapitalismen; slett ikke. Enkelte industrigrener, enkelte lag av borgerskapet og enkelte land viser i imperialismens tidsalder sterkere og svakere snart den ene og snart den andre av disse tendenser. I det store og hele vokser kapitalismen betydelig raskere enn tidligere. Denne vekst er imidlertid ikke bare i alminnelighet mer og mer ujevn, men ujevnheten viser seg også særlig ved indre forråtnelse i de rikeste kapitalistiske land (som England).

Om farten i den økonomiske utvikling i Tyskland sier Riesser, forfatteren av et verk om de tyske storbanker:

«Framsteget i den forrige periode (1848-1870) som ikke var akkurat langsomt, forholder seg til den fart hvormed Tysklands samlede økonomi og dermed det tyske bankvesen utviklet seg i denne periode (1870-1905), omtrent som postvognens tempo i det hellige romerske rikets Tyskland til den hastighet som presteres av den moderne automobil hvis forbisusing riktignok ofte truer ikke bare fredelige fotgjengere, men også passasjerene.»((Riesser, anf. verk, tredje utg., s. 354. Red.))

Men nettopp fordi denne finanskapital har vokst så uvanlig fort, har den på sin side ikke noe imot å gå over til en «roligere» besittelse av de kolonier som – ikke alltid med fredelige midler må tas fra de mer kolonirike land. I Sambandsstatene gikk den økonomiske utvikling i de siste årtier enda hurtigere enn selv i Tyskland, og nettopp derfor kom snyltertrettene i den nyeste amerikanske kapitalisme særlig grelt til syne. På den andre siden viser en sammenlikning mellom f. eks. det republikanske amerikanske borgerskap og det monarkistiske japanske eller tyske at selv så stor politisk forskjell avsvettes i høyeste grad i imperialismens tidsalder – ikke fordi den i seg selv er uten betydning, men fordi det i alle disse tilfeller dreier seg om et borgerskap med utpregede snyltetrekk.

Det at kapitalistene i en av de mange industrigrener eller i et av de mange kapitalistiske land osv. oppnår stor monopolprofitt, gir dem økonomisk mulighet til å bestikke visse lag av arbeiderne, ja forbigående til og med et betydelig mindretall av dem og dermed dra dem over på borgerskapet i vedkommende industris eller vedkommende nasjons side mot alle de andre. Denne tendens forsterkes ved den skjerpene motsetning mellom de imperialistiske nasjoner angående verdens oppdeling. Det består saledes en forbindelse mellom imperialismen og opportunismen, en foreteelse som tidligst og sterkest kom til syne i England, fordi visse imperialistiske trekk i utviklingen her opptrådte langt tidligere enn i andre land.

Mange forfattere, f. eks. L. Martov, ynder å gå utenom den kjensgjerning at det består en sammenheng mellom imperialismen og opportunismen i arbeiderbevegelsen, skjønt denne kjensgjerning nå er særlig iøynefallende – og det skjer med «offisielt-optimistiske» argumenter (i flukt med Kautsky og Huysmans) av denne art: saken ville være håpløs for kapitalismens motstander hvis nettopp den fremskredne kapitalisme førte til forsterkning av opportunismen, eller hvis nettopp de best betalte arbeidere hellet til opportunismen osv. En må ikke ta feil av hva slik «optimisme» innebærer: dette er optimisme til fordel for opportunismen, en optimisme som tjener til å tilsløre opportunismen. I virkeligheten er den særlig hurtige og særlig frastøtende utvikling av opportunismen slett ikke noen garanti for dens varige seier, liksom den hurtige utvikling av en ondartet byll på en sunn organisme bare kan framskynde at det går hull på den og organismen blir fri for den. Farligst i så måte er slike folk som ikke vil forstå at kampen mot imperialismen er en tom, løgnaktig frase hvis den ikke er uløselig med kampen mot opportunismen.

Av det som er sagt ovenfor om imperialismens økonomiske vesen, følger at den må betegnes som overgangskapitalisme, eller

rettere sagt som døende kapitalisme. I denne sammenheng er det meget lærerikt at ord som «sammenfiltrering», «mangel på isolasjon» osv. er slagord hos de borgerlige økonomer som beskriver den nyeste kapitalisme; bankene er «foretak som i følge sine oppgaver og sin utvikling ikke har ren privatøkonomisk karakter, og som i stadig høyere grad vokser ut over rent privatrettslig regulering». Og den samme Riesser, som denne bemerkningen skriver seg fra, erklærer med helt alvorlig mine at marxismens «spådommer» om «mer og mer samfunnsmessig organisert produksjon» ikke er «gått i oppfyllelse».

Hva betyr da ordet «sammenfiltrering»? Det uttrykker bare de mest påfallende trekk ved denne prosess som foregår for våre øyne. Det viser at iakttakeren ikke kan se skogen for bare trær. Det gjengir slavisk det utvendige, tilfeldige, kaotiske, det roper at iakttakeren er et menneske som tynges av sitt ubearbeidede materiale, og ikke kan finne dets mening og betydning. Aksjebesittelse og forhold mellom private eiere «filtrer seg tilfeldig inn i hverandre». Men det som ligger til grunn for denne sammenfiltreringen, det er de skiftende samfunnsmessige produksjonsforhold. Når en storbedrift vokser til en kjempebedrift som planmessig på grunnlag av nøye bearbeidet massestatistikk organiserer fordelingen av det opprinnelige råstoff til 2/3 eller 3/4 av hele behovet for en befolkning på tjuetalls millioner, når man systematisk organiserer transporten av dette råstoffet til de best egnede produksjonssteder, som kan ligge hundrevis og tusenvis av kilometer unna, når en eneste sentral regulerer alle de skiftende stadier i produksjonen like til framstillingen av de mest forskjelligartede ferdigfabrikata, og når fordelingen av disse produkter til hundre millioner av konsumenter skjer etter en felles og samlet plan (den amerikanske oljetrusts avsetning i Amerika og Tyskland) – så blir det innlysende at vi står overfor en samfunnsmessig organisering av produksjonen og ikke rett og slett en «sammenfiltrering»; det blir klart at de privatøkonomiske og privateiendomsrettslige forhold ennå

danner et hylster som ikke lenger passer til deres innhold, og som derfor uunngaaelig må gå i forråtnelse når det trekkes kunstig i langdrag med å tilintetgjøre det. Og endelig blir det klart at denne råtnende tilstand nok kan holde seg forholdsvis lenge (om kureringen av den opportunistiske byllen ulykkeligvis ennå skulle la vente på seg), men at den uunngaaelig tross alt vil bli brakt ut av verden. Schulze-Gaevernitz, denne begeistrede tilhenger av den tyske imperialisme, utbryter:

«Når ledelsen for de tyske bankene i siste instans er betrodd et titall menn, så er deres virksomhet alt nå mer betydningsfull for folkets vel enn de fleste statsministres» («sammenfiltringen» mellom bankfolk, ministre, storindustrielle og rentierer gjør han her rettst i å glemme ...). «La oss tenke oss de påviste utviklingstendenser ført ut i sin ytterste konsekvens: nasjonens pengekapital samlet i bankene, disse innbyrdes sammenknyttet i karteller, nasjonens anleggskapital formet i verdipapirer. Da virkeliggjores Saint-Simons geniale ord: «Det nåværende anarki i produksjonen, som skyldes at de økonomiske forhold utvikler seg uten ensartet regulering, må vike for produksjonens organisasjon. Det vil ikke lenger finnes isolerte driftsherrer som uavhengig av hverandre, uten kjennskap til menneskenes økonomiske behov former produksjonen, men denne vil bli regulert av en sosial institusjon. En sentralmyndighet som fra sitt høyere standpunkt evner overskue samfunnsøkonomiens vidstrakte områder, vil ordne produksjonen til gagn for hele samfunnet og legge produksjonsmidlene i de rette hender, idet den i særdeleshet vil sørge for stadig harmoni mellom produksjon og forbruk. Det fins allerede institusjoner som har tatt en viss organisering av det økonomiske arbeid opp som ledd i sitt virkefelt: bankene. Ennå står vi langt fra virkeliggjøringen av disse spådommer, men vi er på vei til å virkeliggjøre dem – marxisme annerledes enn Marx tenkte seg den, men likevel annerledes bare i formen.» (Schulze-Gaevernitz, «Grundriss der

Sozialökonomik», s. 145 og 146.))

En nydelig «gjendrivelse» av Marx, må en si, som går tilbake fra Marx' eksakte vitenskapelige analyse til Saint- Simons anelser, som, hvor geniale de enn er, dog er og blir anelser.